

ЕЛЛА
ЛИТВИНЕЦЬ

ГОЛКИ,
 НИТКИ,

НАМИСТИНКИ

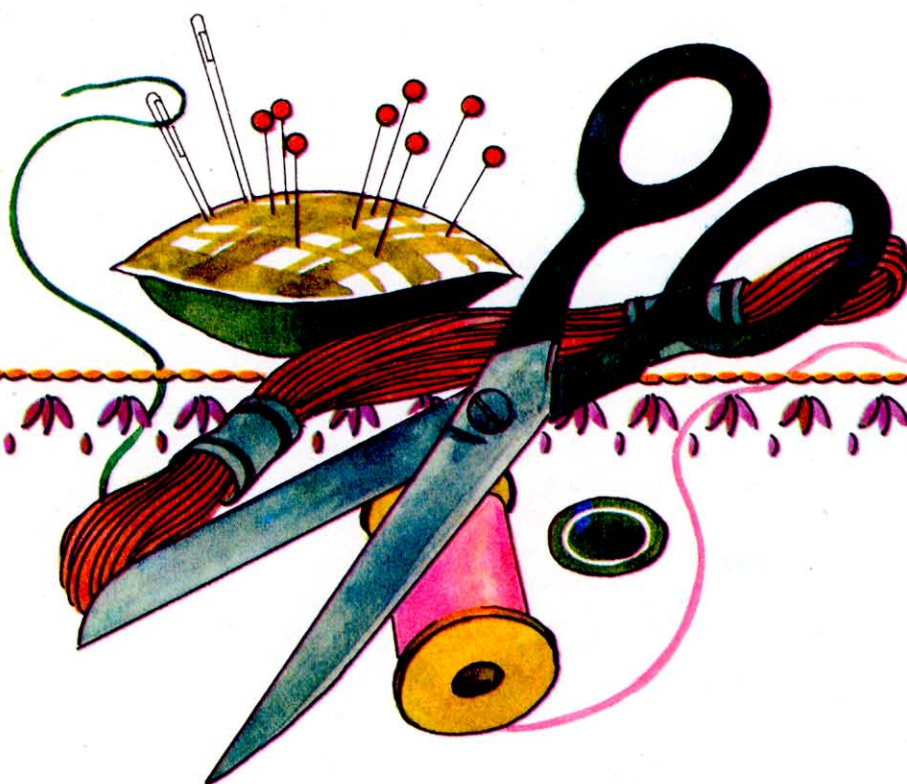

ЕЛЛА
ЛИТВИНЕЦЬ

ГОЛКИ, НИТКИ, НАМИСТИНКИ

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНА КНИЖКА

Для середнього шкільного віку

ХУДОЖНИК
НАТАЛІЯ ШУЛЬГА

КИЇВ «ВЕСЕЛКА» 1989

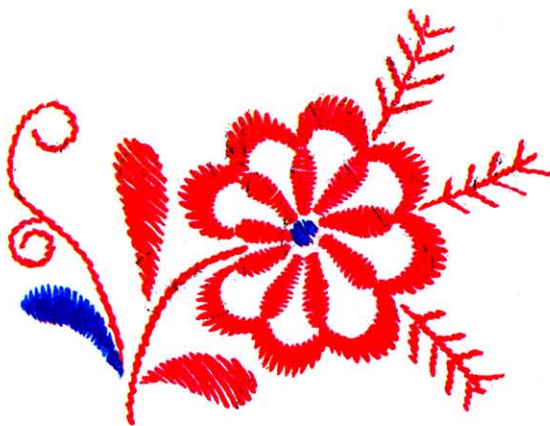
Книжка для юних рукодільниць, які цікавляться народним мистецтвом і хочуть спробувати свої сили у ньому. Містить велику кількість візерунків для вишивання, якими можна оздобити одяг та предмети домашнього вжитку, знайомить з маловідомим видом народного мистецтва — нанизуванням.

Книжка для юных рукодельниц, которые интересуются народным искусством и хотели бы попробовать свои силы в нем. Содержит множество различных узоров для вышивания, которыми можно украсить одежду и бытовые предметы, знакомит с малоизвестным видом народного искусства — нанизыванием.

Видання друге, доповнене.

Друкується за виданням: Литвинець Елла. Шийте-вишивайте.— К.: Веселка, 1983.

Рецензент М. П. Тимошенко

ПЕРШЕ ЗНАЙОМСТВО

Протягом століть створювалося народне декоративно-ужиткове мистецтво, розмаїте й багатогранне. Виникло воно з любові до рідного краю, всього навколишнього світу і з потреби не тільки бачити і відчувати красу, а й творити її власними руками.

З потреби та любові виникло і *рукоділья*. Не розвагою, а тяжкою жіночою працею були ткання, шиття, в'язання, плетіння мережив, килимарство, вишивання і виготовлення прикрас до святкового одягу. Люди самі вирощували льон і коноплі, обробляли їх, ткали полотно, з якого потім виготовляли одяг і потрібні у господарстві речі.

З невибіленого, грубішого полотна шили буденний одяг, а з тонкого — святковий. Для верхнього одягу перебирали і пряли вовну, робили з неї сукно, ткали плахти, налавники, ліжники.

Багатьма поколіннями невідомих майстрів створювалися такі види художнього оздоблення виробів, як *вишивання* й *нанизування*. Оздоблювали вишивкою жіночі й чоловічі сорочки, рушники, верхній одяг — свити, кожухи, головні убори — очіпки, намітки, хустки. Вишиваючи, дівчата і жінки ніби малювали нитками на полотні, вкладаючи у свої візерунки мрії про радість і щастя. Переплітаючи нитки з нанизаними кольоровими намистинками, виготовляли ажурні, мов мереживо, прикраси. Із покоління в покоління передавали майстрині своє вміння і повагу до праці, своє розуміння прекрасного й секрети рукоділья. Від матері до дочки, від бабусі до онуки переходили у спадок крій одягу, орнаментальні мотиви, їх композиційні рішення та розташування на виробах, кольорові сполучення, характерні для різних областей, районів і навіть окремих сіл та присілків. Так народжувалися народні традиції, які шліфувалися й відточувалися протягом століть. Кожне покоління людей відбирало все найкраще, створене до нього, і доповнювало його новими зразками й техніками виготовлення.

В залежності від географічних та соціально-історичних умов, етнічних взаємовпливів на території України утворилося кілька умовних територіальних районів зі своїми художніми відмінностями та осередками народного мистецтва. Давні традиції зберігаються тут і понині. Це *Полісся*, яке охоплює лісову смугу України, тобто північні райони Сумської, Чернігівської, Київської та значну частину Житомирської, Рівенської та Волинської областей; *Центральна Україна*, *Поділля* — територія західної частини Черкаської, південної частини Житомирської, Вінницької, Хмельницької,

східної частини Тернопільської, низинної частини Чернівецької областей; *південь України та Прикарпаття* — Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, західна частина Тернопільської області. В свою чергу в кожному регіоні, в кожній області можна простежити свої місцеві особливості окремого виду мистецтва.

Все має своє продовження.

У нашому сьогодні чудово поєдналося традиційне і сучасне творче начало. Гляньте навколо — і ви побачите, як до лиця нашим сучасникам і сучасницям блузки й гуцулки, сердаки й свитки, кептарики й кожушки, гerdани і силянки, як гарно доповнюють сучасний інтер'єр декоративні рушники і панно, килими й верети.

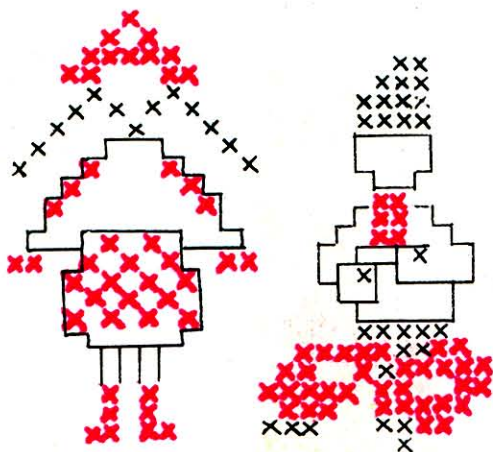
Кравці й вишивальниці запозичують із скарбниць народного мистецтва крій і чудові візерунки, використовують як старовинні, більш складні, так і нові — декоративні, легші у виконанні шви.

Рукоділья — рук діло — не потребує якогось спеціального обладнання, але вимагає уваги, старанності та акуратності і, звичайно, натхнення.

ОСНОВИ РУКОДІЛЛЯ

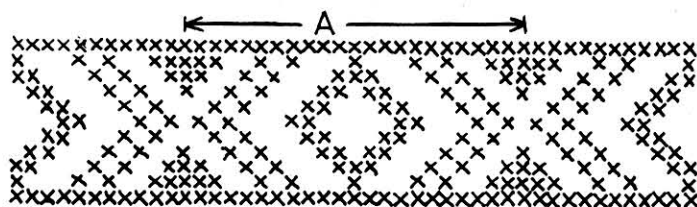
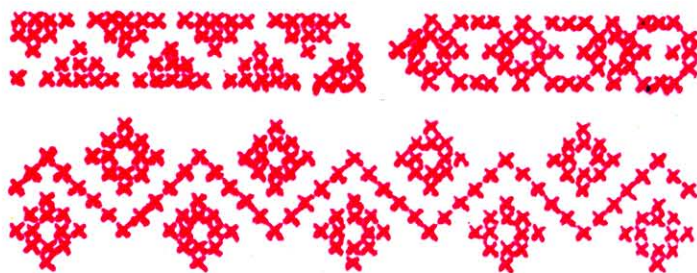

УЗОРИ ТА ЇХ РОЗТАШУВАННЯ

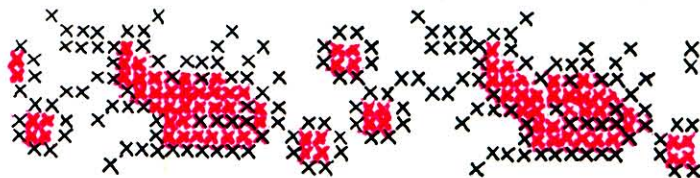
Ще у глибоку давнину люди навчилися створювати нескладні малюнки з умовних знаків-символів, де кожна лінія чи фігура мали лише певне значення. Так, пряма горизонтальна лінія означала землю, горизонтальна хвиляста — воду, а вертикальна хвиляста — дощ, трикутники — гори, дві схрещені лінії — блискавку. Вогонь зображували у вигляді гачкуватого хреста, а сонце — у вигляді ромба, кола або квадрата. Жіноча фігура символізувала богиню життя, дерева з розлогими гілками — родючість землі, птахи — настання весни, врожай та багатство, кінь і олень — благополуччя. Ромб з подовженими сторонами означав будівлю, а квадрат, розділений на чотири частини з крапками у кожній, символізував засіяне поле чи садибу. Окремі знаки-символи не тільки прикрашали житло, одяг та предмети побуту, а й повинні були охороняти, захищати, оберігати від злих духів, приносити щастя. Тому називали їх *оберегами*.

Поступово ці зображення змінювалися, втрачали первісний зміст і перетворювалися в декоративні елементи та узори. *Узор*, або *візерунок*, — це малюнок, який складається з поєднання окремих елементів-мотивів, кольорів та їх відтінків, розташованих у певному порядку. Послідовне повторення окремих мотивів або цілої їх групи створюють *орнаменти* (рис. 1). До речі, слово «орнамент» у перекладі з латинської мови означає «прикраса». Ритмічне повторення одного або кількох мотивів орнаменту називається *рапóртом* (рис. 1 А).

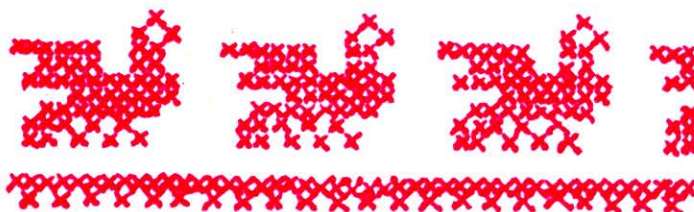
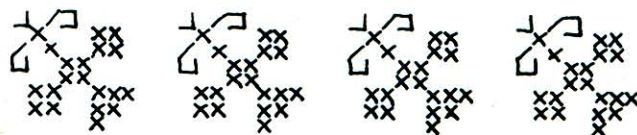
Найбільше поширення орнамент знайшов

а

б

в

Рис. 1

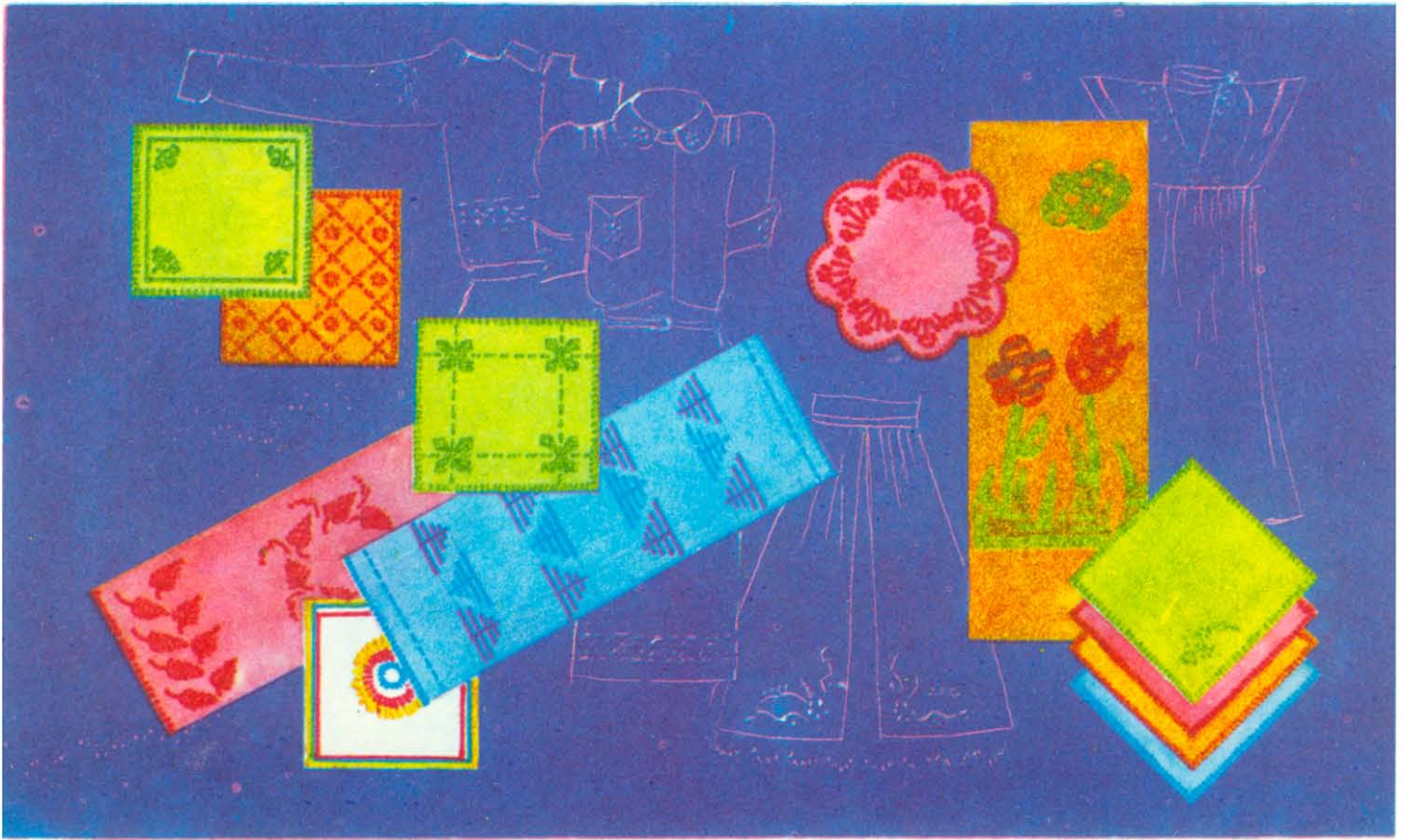

Рис. 2

у народній творчості, де його творці завжди зверталися до навколишньої природи, але не копіювали її, а переробляли, спрощували — стилізували.

За змістом орнамент буває: *геометричний* (рис. 1 а), який складається з прямих та ламаних ліній, трикутників, кружалець, квадратів, ромбів, крапок; *рослинний*, або *фітоморфний* (рис. 1 б), основу якого складають квіткові та рослинні мотиви; *тваринний*, або *зооморфний* (рис. 1 в), — із стилізованих фігур тварин, птахів, комах тощо; *антропоморфний* — із зображенням фігур людей.

Орнаментальні узори не тільки прикрашають вироби, а й підкреслюють їх форму, розміри, матеріал, конструктивні особливості. Вони бувають вузькими й широкими, поздовжніми й поперечними, похилими та навскісними (діагональними). Окремі мотиви орнаментів виконують *розкидкою*. Орнамент у вигляді прямої або криволінійної смуги зветься *стрічковим*; там, де окремі елементи вписані в квадрат, коло або ромб, — *центровим* (центричним); коли вся поверхня вкрита суцільним узором — *сітчастим*.

Упродовж віків той чи інший орнамент пройшов довгий і складний шлях, розвиваючись

разом з історією та культурою кожного народу. Історично склалися й розвивалися також прийоми розташування візерунків на одязі та домашніх речах. Найбільш складні й багаті орнаменти завжди розміщували на видному місці: рукавах сорочок, комірах, кінцях рушників, верхньому одязі, взутті.

У наш час з'явилося безліч нових варіантів розташування орнаментів на тому чи іншому виробі. Все залежить від призначення виробу, його розміру і форми. Деякі зразки ви бачите на рис. 2.

КОЛЬОРОВІ СПОЛУЧЕННЯ

Кожному народу, кожній місцевості властиві не тільки орнаментальні традиції, а й свої кольорові поєднання. *Колорит* узору, тобто багатство та характер кольорових відтінків, об'єднаних в один основний тон, може бути візитною карткою цілого регіону або окремого села.

Гармонійне поєднання кольорів та їх відтінків відіграє дуже важливу роль у всіх видах народної творчості. Не досить визначити необхідну форму і візерунок майбутнього

виробу, важливо знайти таке поєднання кольорів, при якому кожен колір буде створювати враження головного й основного. Щоб усі кольори були пов'язані між собою та з тлом виробу, необхідно знати основні закони кольорознавства. Pozнайомимося з деякими з них.

Різноманітні кольори, які ми бачимо навколо себе, можна поділити на дві групи: *хроматичні*, (у перекладі з грецької «хроматичний» — кольоровий, забарвлений) та *ахроматичні*, або *безбарвні*. До першої групи належать усі барви сонячного кольорового спектра: червоний, оранжевий, жовтий, синій, зелений і фіолетовий (рис. 3).

Основними кольорами спектра є червоний, жовтий і синій. Додатковими — оранжевий, зелений і фіолетовий, які виникли від змішування двох основних кольорів: оранжевий — червоного і жовтого, зелений — жовтого та синього, фіолетовий — червоного та синього. До другої групи належать білий (світло), чорний (темрява) та сірий кольори. Їх ще називають *нейтральними*, тобто такими, які не мають яскраво виражених ознак.

Хроматичні кольори поділяються на *теплі* та *холодні*. До теплих відносять яскраві кольори, які передають відчуття тепла й сонця — червоний, оранжевий, жовтий, а також зелені, коричневі, бордові кольори з відтінками перших трьох: жовто-зелені, оранжево-коричневі, бордово-червоні тощо. До холодних належать сині, зелені, фіолетові та блакитні, малинові, рожеві, коричнево-сині, бордово-фіолетові та ін. Найбільш теплий колір — червоний, а найхолодніший — синій. В залежності від насиченості кольори можуть бути *темні* й *світлі*.

При поєднанні різних кольорів існує поняття *контрастності* барв. Це сполучення двох кольорів, з яких один світлий, а другий темний. Завжди красиві контрастні сполучення білого з червоним, червоного з сірим, коричневого з рожевим тощо. Гарно доповнюють один одного такі кольори:

червоний з чорним, жовтим, сірим, коричневим, бежевим, оранжевим і синім;

синій з сірим, блакитним, бежевим, коричневим, жовтим, охристим, червоним;

жовтий з коричневим, чорним, бежевим, червоним, оранжевим, сірим, голубим, синім, фіолетовим;

зелений з темно-жовтим, лимонним, салатним, сірим, бежевим, коричневим, жовтим, оранжевим, золотистим, чорним;

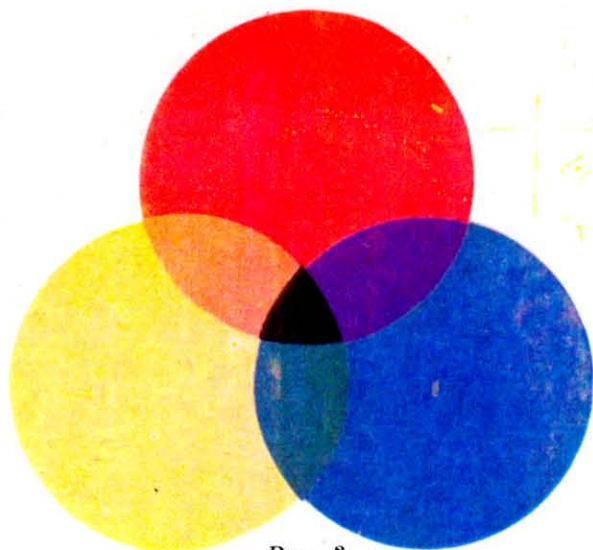

Рис. 3

фіолетовий з бузковим, бежевим, сірим, коричневим, жовтим, золотистим, чорним; *коричневий* з бежевим, жовтим, чорним, рожевим, лимонним, червоним, голубим, синім, оранжевим, бузковим, золотистим, сірим, зеленим.

У народній творчості відомі *монохромні* (від грецького *монос* — один, *хрома* — колір), тобто *однобарвні*, оздоблення виробів та *поліхромні* — *багатобарвні* (від грецького *полі* — багато).

ЯК ПЕРЕВЕСТИ МАЛЮНОК НА ТКАНИНУ

Способів переведення малюнків на тканину існує багато (рис. 4). Певний спосіб вибирають залежно від характеру та розташування узору на тканині, від техніки вишивання, фактури і кольору тканини. Але слід пам'ятати, що при будь-якому з них обов'язково треба визначити середину малюнка, передбачити місце для рубців, якщо вони потрібні.

Почнемо з найпростішого способу — за допомогою копіювального паперу. На тканину кладемо узор, закріплюємо його шпильками. Між тканиною і узором обережно вкладаємо копіювальний папір пастою до тканини. Обводимо контури узору гостро заструганим олівцем (рис. 4 а).

На тонкі, прозорі тканини малюнок можна перевести за допомогою скла, під яким стоїть лампа. Покладіть узор на скло, на нього — тканину. Ввімкніть світло. Малюнок, що просвічується крізь тканину, обведіть м'яким гострим олівцем.

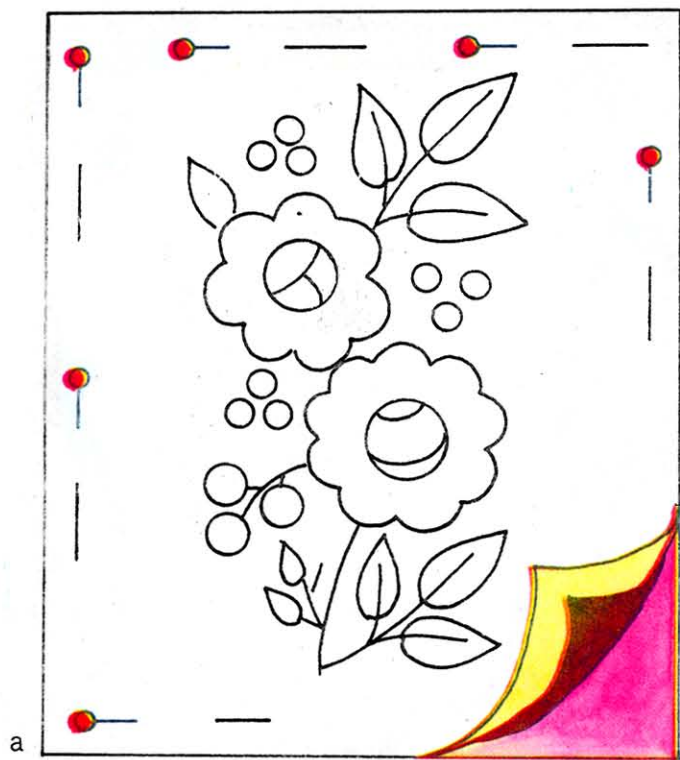

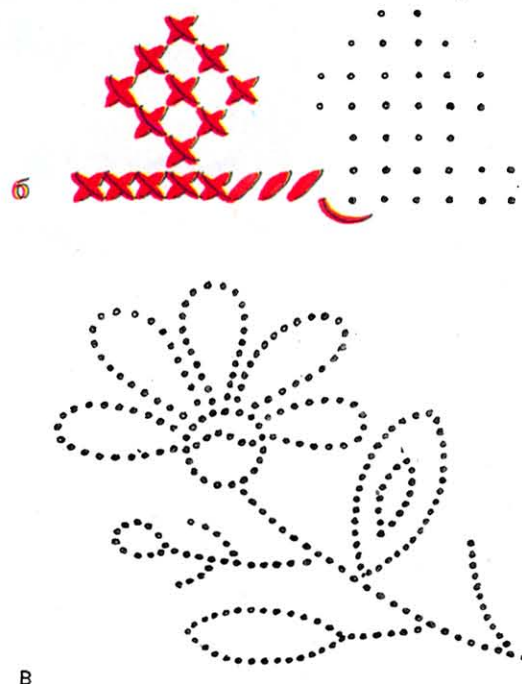
Рис. 4

На темні, блискучі та ворсові тканини малюнок переводять за допомогою прозорого паперу. Спочатку узор переводять на папір, потім закріплюють його на тканині шпильками і густими дрібними стібками «вперед голку» переносять на тканину. Після цього папір обережно обрізають і знімають. На тканині лишається малюнок, прокладений наміткою.

Якщо у вас немає готового узору, а є тільки малюнок, вишитий на тканині, зробіть отак. Розстеліть на столі вишивку, накрийте її склом, зверху покладіть прозорий папір і обведіть контури малюнка м'яким олівцем, чорнилом або фломастером.

Якщо під рукою немає скла, можна вдаватися до такого способу. Зверху на вишивку покладіть аркуш білого паперу і закріпіть його з усіх боків шпильками. Потім клаптиком копіювального паперу або алюмінієвою ложкою потріть опуклі деталі вишивки. На папері залишиться блідий відтиск малюнка, який треба обвести олівцем або фломастером.

Узори хрестиком і напівхрестиком переводять на міліметровку або папір у клітинку. На тканину узор хрестиком можна перевести й за допомогою копіювального паперу, позначаючи крапками куточки клітинок, в яких намальовані хрестики. На тканині залиша-

ться мітки-крапки, по яких ви й будете вишивати (рис. 4 б).

Малюнок можна перевести за допомогою трафарету з проколотими по контуру дірочками (на відстані 2—3 мм одна від одної), закріпленого на тканині. Для цього готуємо суміш (густоти сметани) з машинного масла та зубного порошку (для темних тканин) або синьки (для світлих). Притримуючи папір з малюнком лівою рукою, правою втираємо суміш у дірочки за допомогою тампона з вати або шматочка тканини (рис. 4 в).

Переводити узори слід дуже акуратно, щоб не зіпсувати малюнок і не забруднити тканину. Лінії геометричного орнаменту переводять за допомогою лінійки або косинця.

ЗБІЛЬШЕННЯ ТА ЗМЕНШЕННЯ МАЛЮНКА

Якщо вам треба збільшити або зменшити малюнок, розлінійте його на квадрати, як показано на рис. 5. Візьміть чистий аркуш паперу, нанесіть на нього сітку з більших (якщо ви збираєтеся збільшувати малюнок) або менших (якщо ви будете його зменшувати) квадратів. Сторони їх для зручності можна пронумерувати: по горизонталі — літерами, по вертикалі — цифрами. Малюнок пере-

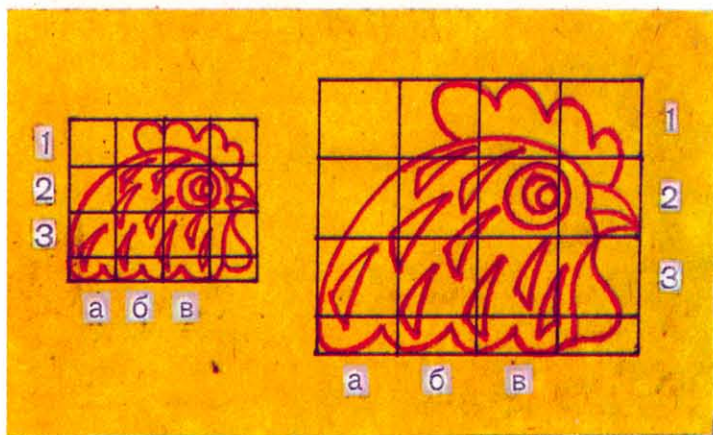

Рис. 5

несіть на сітку квадрат за квадратом, акуратно й точно відтворюючи всі лінії. Пам'ятайте: чим менші квадрати, тим точніше буде відтворено малюнок.

ВИГОТОВЛЕННЯ ВИКРОЙОК

Часто у рукоділлі доводиться користуватися *викройками*. Це окремі деталі майбутнього виробу, виготовлені з паперу, тонкого картону або клейонки. Викройки багаторазового користування називаються *лекала*. Викройки (рис. 6) виготовляють за зразками, малюнками, кресленнями за допомогою лінійки та косинця. Круглу викройку можна зробити циркулем або за допомогою тарілки, яку кладуть на папір чи одразу на тканину і обводять олівцем.

Білизну, одяг, комірці, серветки інколи оздоблюють зубцями — *фестонами*. Роблять їх так. Спочатку виготовляють лекала: на папір наносять контури зубців і вирізують їх ножицями. Лекала кладуть на тканину і обводять олівцем. Після цього лекала знімають, а малюнок прошивають наміткою і оздоблюють одним із декоративних швів. Фестони можуть бути великі й дрібні, заокруглені й видовжені.

Подвійні фестони виготовляють так, як показано на рис. 7. Тканину складають удвоє зворотним боком і накладають лекала. За допомогою м'якого олівця обводять контури (рис. 7 а, б). Потім по контуру прокладають намітку і зшивають тканину (рис. 7 в, г). Обрізають зайву тканину, вивертають на правий бік, наметують і прасують (рис. 7 д, е). Фестони можна прошити швом «строчка» вручну або на швейній машині.

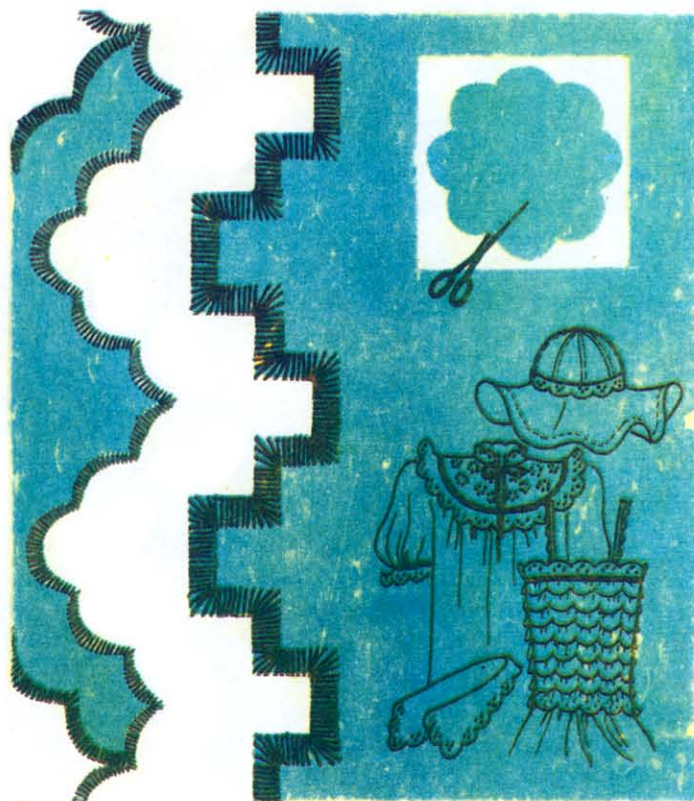

Рис. 6

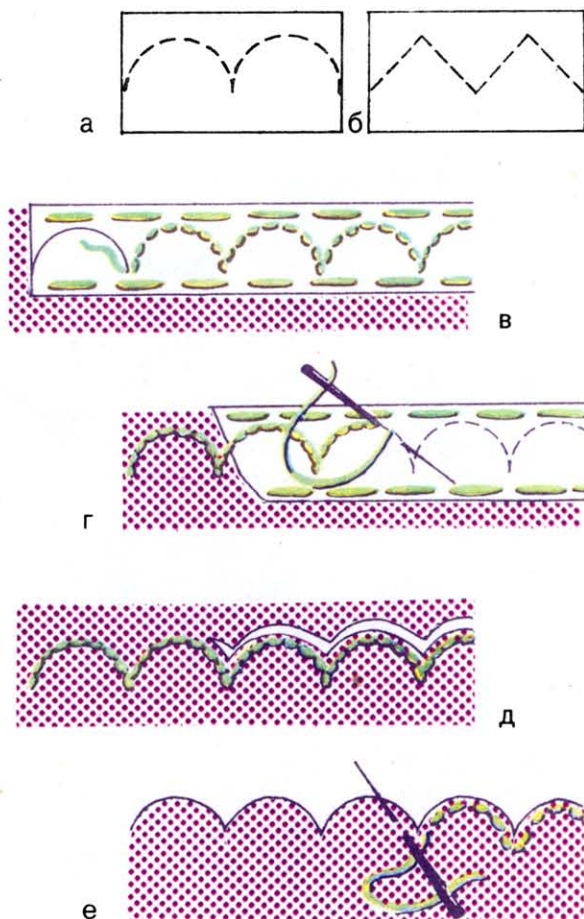

Рис. 7

МАТЕРІАЛИ, ІНСТРУМЕНТИ ТА ПРИСТРОЇ

Всі ми любимо милуватися гарними виробами — майстерно виконаними і прикрашеними. Великою мірою вигляд речей залежить від матеріалів, з яких вони зроблені, та інструментів, якими користувалися в роботі. Познайомимося з ними ближче (рис. 8).

Тканини. Щоб пошити одяг, зробити якусь річ для дому і оздобити їх вишивкою, перш за все потрібна тканина. Сировиною для виробництва тканини є *волокна* — непрядені нитки — натуральні та штучні. На прядильних фабриках з волокон виробляють *пряжу*, а з пряжі на ткацьких фабриках тчуть тканину. Текстильна промисловість випускає також неткані матеріали, які виробляються безпосередньо з текстильних волокон.

Кожна тканина складається з поздовжніх ниток *основи* і ниток *підкання*, розташованих впоперек ниток основи. По боках тканина має вузькі смужки — *пруги*. Малюнок, утворений на тканині нитками основи і підкання, називається *переплетенням*. Переплетення бувають різні. Ось основні з них: полотняне, саржове, сатинове й атласне. Найпростішим є полотняне переплетення, в якому кожна нитка основи переплітається з кожною ниткою підкання. Саме на тканинах полотняного переплетення найзручніше виконувати лічильні шви, особливо такі, як лиштва, мережка та вирізування.

Для вишивання по вільному малюнку можна використовувати будь-які однобарвні кольорові тканини, тільки їх слід обов'язково перевірити на міцність фарбування. Для скатертин береться більш щільна тканина — лляне й сіре полотно, для серветок — бавовняні, лляні, шовкові, шерстяні, штапельні тканини. Блузки-вишиванки краще робити з тонких тканин: батисту, маркізету, креп-жоржету, крепдешину. Для чоловічих та дитячих сорочок можна взяти біле й сіре лляне полотно, льон з лавсаном; на панно, килимки, диванні подушки — льон з лавсаном, рогожку, мішковину, шерсть, шовк, сукно, драп, неткані матеріали.

Часто у вишиванні застосовується спеціальна тканина — *канва*, яка буває різної густоти.

Нитки розрізняються за кольором, якістю і товщиною. Залежно від товщини мають номери: найбільший номер — 80 — має найтонша, а найменший — 10 — найтовща нитка.

Для зшивання бавовняних і лляних тканин краще брати нитки № 40; для шиття верхнього одягу — № 30, для тонких тканин та мережання — №№ 50 і 60.

Для вишивання найчастіше використовують муліне, ірис, лляні, штапельні, шовкові, шерстяні та синтетичні нитки. Інколи вишивають також нитками, витягнутими з тканини або кольорової тасьми, а в накладному шитті застосовують вузьку шовкову тасьму «лясе», шнур, сутаж, шовкові стрічки, синельку. Підбирати нитки для роботи бажано при денному освітленні, бо електричне змінює їх колір.

Щоб нитки під час роботи не заплутувалися, довжина їх при шитті не повинна перевищувати 60—70 см, а при вишиванні — 50 см (шерстяні мають бути ще коротші — 30 або 40 см).

Всі нитки перед роботою треба перевірити на міцність фарбування. Для цього нитку слід занурити у гарячу воду, злегка намити і протягти через складену вдвоє білу тканину. Якщо на тканині з'явиться слід фарби, всі нитки треба намити, залити крутим кип'ятком і залишити на чверть години у мильному розчині. Потім виполоскати їх у кількох водах і закріпити фарбу розчином оцту. Можна також прокип'ятити нитки в розчині оцту (одна столова ложка на склянку води) протягом п'яти хвилин.

Для нанизування краще застосовувати тонкі капронові нитки.

Нитки перед роботою можна протерти воском — вони стануть міцнішими.

Голки бувають різної довжини і товщини. Вони йдуть під номерами — від 1 до 12. Парні номери мають короткі голки, непарні — довгі. Для вишивання й штопання випускають спеціальні голки з великими отворами, для зшивання грубих тканин — великі голки з загнутим і розплесканим кінчиком.

Затягувати нитку в голку можна вручну або за допомогою спеціального пристрою — *нитковдівача*.

Зберігати голку бажано разом з ниткою, зав'язаною вузликом.

Шпильки. Ними приколюють на тканину викройки та узори, з'єднують окремі деталі перед зметуванням тощо.

З голками і шпильками треба поводитися дуже обережно — не можна кидати їх абіде, тримати в губах та зубах, заколювати в одяг, втикати в скатертину чи крісло. Перед роботою та після її закінчення слід перелічити

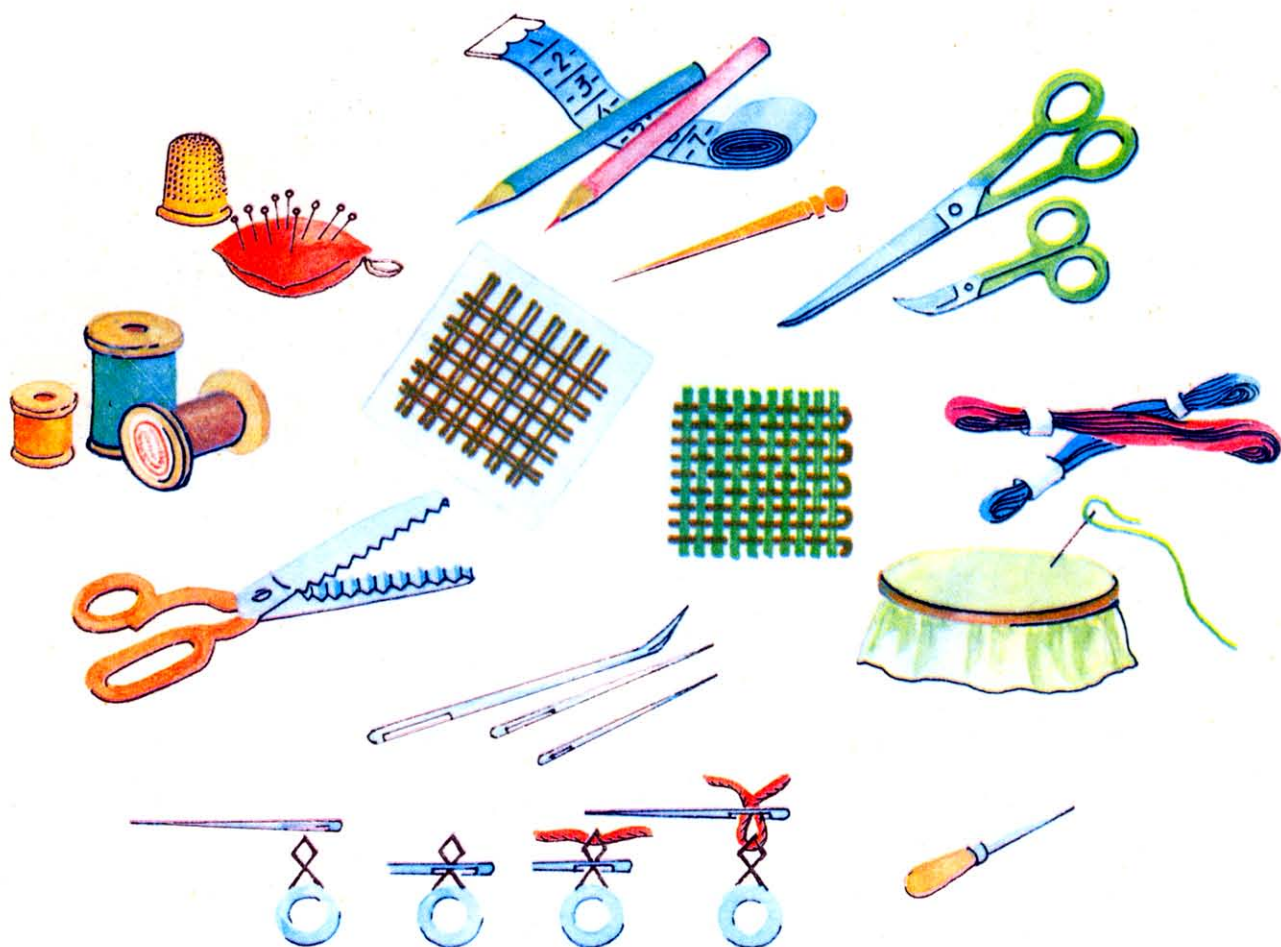

Рис. 8

всі голки та шпильки і одразу відшукати загублені. Добрим помічником вам у цьому буде магніт. Можна зберігати голки та шпильки у спеціальних подушечках або книжечках.

Наперсток підбирають по середньому пальцю правої руки.

Ножиці. Їх треба мати кілька: для розкроювання тканин більші, для вишивання — менші, бажано з гострими загнутими кінцями. Дуже зручні в роботі ножиці «зигзаг». Ними можна не тільки розкроювати тканини, а й робити декоративні зубчики, які дуже часто використовують у накладному шитті.

Ножиці слід оберігати від ржавіння: не можна різати ними вогуку тканину чи нитки, брати мокрими руками. Треба стежити, щоб ножиці завжди були гострі, а їхні леза щільно стиснуті. Зберігати ножиці зручно у спеціальному футлярі з застібкою, передавати їх товаришам треба тільки кільцями вперед і з замкнутими лезами.

Нагострити ножиці можна за допомогою голки. Її кладуть між лезами і, тримаючи

пальцями лівої руки, водять нею взад-вперед, а правою рукою в цей час роблять різальні рухи.

Кілочок може бути дерев'яний або пластмасовий. Ним видаляють нитки, якими зметували тканину, виправляють різки виробів, проколюють дірочки.

Шило застосовують у роботі з товстими та щільними тканинами: сукном, повстю, а також шкірою.

П'яльці — спеціальний пристрій для вишивання. Вони бувають дерев'яні, пластмасові та металеві, різного розміру і форми.

Для ручної праці потрібні також сантиметрова стрічка, велика й мала лінійки, косинець, цупкий папір та картон, калька, міліметровка та копіювальний папір, олівці, фломастери, клаптики різних тканин для аплікацій, гудзики, намистинки, бісер, стеклярус тощо.

Бісер — дрібненькі круглі або гранчасті намистинки з прозорого й глухого кольорового скла (іноді з металу) з отворами для нитки.

Стеклярус — тоненькі скляні трубочки завдовжки від 3 до 10 мм.

Блискітки, або *лелітки*, виготовляють з дуже тонкого металу, скла, пластмаси у вигляді, переважно, круглих пластинок.

Бісер і стеклярус треба зберігати за кольорами і розміром у закритих пляшечках з прозорого скла, намисто й блискітки — у коробочках та скляних баночках.

КУТОЧОК РУКОДІЛЛЯ

Недаремно люди кажуть: «Що в порядку лежить, само в руки біжить». Справді, в акуратної людини й справа йде на лад. Спробуйте й ви дотримуватися цієї приказки — тримайте своє начиння у певному місці. Ось кілька порад.

Підшукайте якусь коробку або скриньку — металеву, пластмасову, дерев'яну, плетену, — в якій ви будете зберігати потрібні для рукоділля матеріали та інструменти. Таку скриньку можна відповідно обладнати. За допомогою картону, обклеєного кольоровим папером або тканиною, зробіть кілька відділень для різних предметів: ниток різного гатунку, сантиметрової стрічки, наперстка, ножиць, кілочка й шила.

Зручно тримати рукоділля у навісних куточках, декілька варіантів яких ви бачите на рисунку 9. Їх легко зробити із шматка полотна чи будь-якої цупкої тканини. Окремо можна прикріпити книжечку з голками тощо.

Дуже зручний у користуванні переносний складаний пристрій для рукоділля. Зробити його неважко. Візьміть дві рамки з дерев'яних планок або товстого дроту і з'єднайте їх шарнірами. Пошийте чохол з кількома кишеньками і надіньте його на бильця рами (рис. 10 а).

Можна зробити й спеціальну сумочку для занять у гуртках рукоділля (рис. 10 б). Задню стінку сумки бажано робити на підкладці; вклавши прокладку з картону, щоб сумка не згиналася. На підкладку задньої стінки і спереду ззовні слід нашити кишені для ниток, ножиць, фломастерів, олівців, узорів та розпочатої роботи. Оздобити сумку можна вишивкою, аплікацією, торочками, китичками.

Всяк на свій смак!

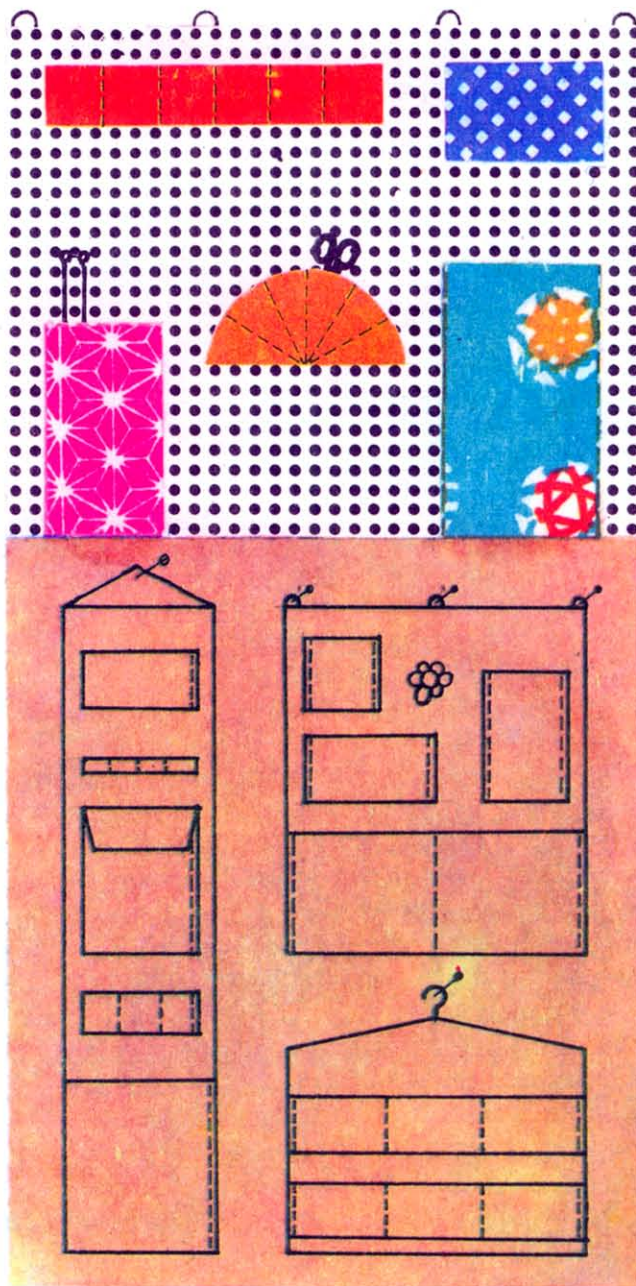
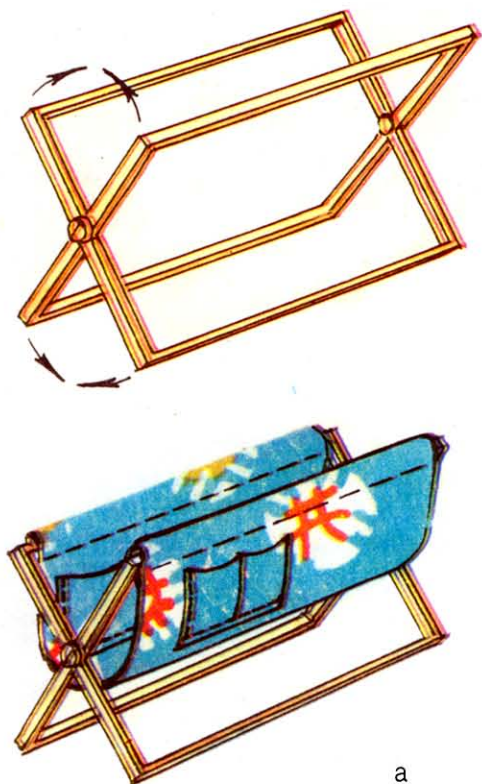
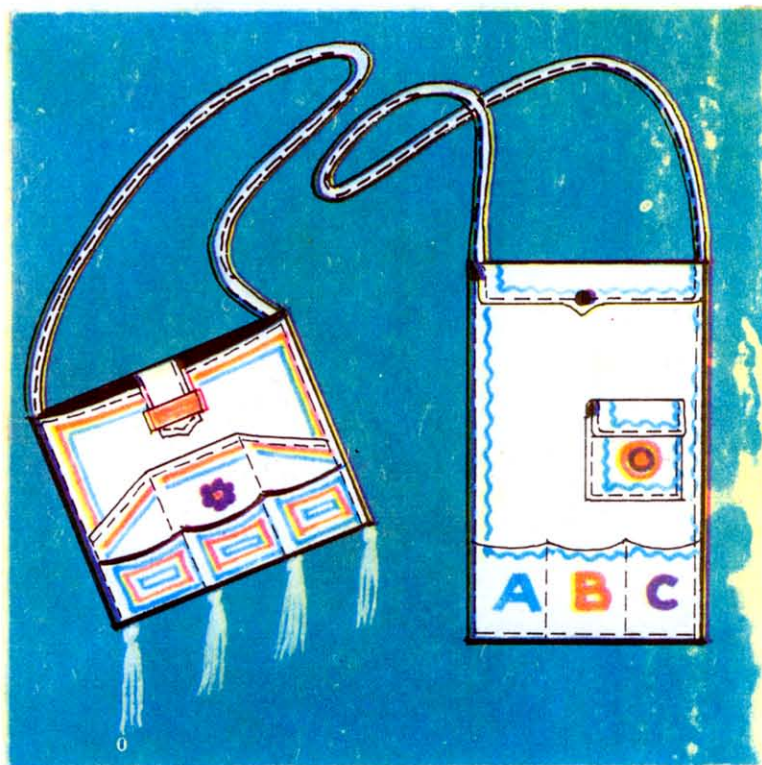

Рис. 9

а

б

Рис. 10

ФАРБУВАННЯ НИТОК

Кожна рукодільниця повинна вміти пофарбувати нитки в домашніх умовах, оскільки не завжди можна підібрати всі потрібні для роботи кольори. Ось деякі поради.

Насамперед слід підготувати посуд: він має бути досить просторим, щоб нитки вільно лежали у розчині.

Мотки муліне не треба розмотувати, досить зняти з них паперові етикетки. Шовкові та бавовняні нитки слід перемотати з трубочок та котушок у невеликі мотки, а потім нетуго перев'язати їх у двох-трьох місцях.

Для фарбування невеликої кількості ниток у каструльку наливають дві склянки води, дають їй закипіти, кладуть фарбу на кінчику ножа і додають одну-дві чайних ложки солі або оцту. Бавовняні або шовкові нитки замочують у теплій воді, віджимають і за допомогою дерев'яної палички кладуть у кип'ячий розчин. Через 2—3 хвилини нитки виймають і ретельно виполіскують у холодній воді.

Якщо ви хочете мати три відтінки одного кольору, розділіть нитки на три частини і фарбуйте кожну з них окремо по дві-три хвилини в одному й тому ж розчині.

Вовняні нитки перед фарбуванням потребують ретельнішої обробки. Насамперед треба розкрутити мотки пряжі і перев'язати їх простою ниткою у трьох-чотирьох місцях, злегка скрутити і потім залити гарячою водою так, щоб вона вкрила вовну. Через деякий час вода потемніє, а на її поверхні з'являться бруд і жир, які пристали до ниток під час прядіння. Воду треба злити і знову залити нитки гарячою водою. Так слід повторювати, доки вода не стане чистою.

Після цього пряжу можна випрати кілька разів у мильній піні, злегка віджимаючи. Терти вовняну пряжу не можна — нитки можуть збитися. Полоскати вовну треба у теплій воді. Чисті нитки віджимають, не викручуючи, і кладуть у розчин барвника.

Розчин готують так. Фарбу розводять у теплій воді, проціджують і зливають у посуд для фарбування. Мотки пряжі перед тим, як покласти у розчин, розтягують на руках, розтріпують і кладуть у фарбу. Після цього розчин разом з нитками доводять до кипіння і, помішуючи дерев'яною паличкою, кип'ятять протягом 20—40 хвилин.

Якщо вовна чиста, добре підготовлена, розчин швидко знебарвиться, а фарба перейде на нитки. Якщо нитки погано зафарбу-

валися, можна додати до розчину оцту і прокип'ятити ще декілька хвилин.

Коли вовняні нитки треба пофарбувати так, щоб мати кілька відтінків, класти їх слід в один і той же розчин послідовно, моток за мотком, через кожні 5—7 хвилин і кип'ятити 20—40 хвилин.

Коли нитки пофарбуються, посуд знімають з вогню, а вовну залишають на деякий час у розчині. Потім полощуть у воді такої ж температури, як і розчин, в якому була пряжа. Полощуть доти, доки вода не стане чистою.

Синтетичні нитки фарбують, дотримуючись рекомендацій, поданих на пакетиках з фарбою.

Сушать пофарбовані нитки при кімнатній температурі. Не можна класти їх біля печі, на батареї центрального опалення тощо. Вовняні нитки можна спочатку загорнути в якусь тканину, трохи віджати, а вже потім розвісити на мотузку. Знизу до мотків треба підвісити якийсь тягар, щоб нитки вирівнялися.

Якщо вдома немає спеціального барвника, нитки можна пофарбувати і за допомогою домашніх засобів. Колір беж одержимо фарбуванням ниток у розчині чаю або кави; фіолетовий і бузковий — у розчині фіолетового чорнила і червоної туші. Можна використати лушпиння цибулі, кору дуба, буряк, листя яблуні, ягоди бузини, черемхи тощо.

Треба також знати, що поєднання деяких кольорів дають новий колір: блакитний з жовтим утворюють салатний, синій з жовтим — зелений, червоний з жовтим — оранжевий, чорний з червоним — коричневий тощо.

КІЛЬКА КОРИСНИХ ПОРАД

Залежно від призначення виробу треба визначити техніку вишивання, підібрати відповідний узор і знайти для нього місце на виробі, продумати спосіб переведення малюнка на тканину, підібрати нитки по кольору, товщині й гатунку.

Перш ніж взятися до рукоділля, слід підготувати робоче місце — витерти пил зі столу, за яким ви збираєтеся працювати, підготувати тканину, викройки, узори, необхідні інструменти.

Займатися рукоділлям краще при денному освітленні, бо при електричному швидше стомлюються очі. Сидіти під час роботи треба вільно, тримаючи тулуб прямо, на стіль-

ці зі спинкою, щоб час від часу можна було відпочивати. Під ноги можна поставити низенький ослінчик або спеціальну підставку.

Працюючи, роботу слід тримати на відстані 25—30 см від очей, на вказівному і середньому пальцях лівої руки, злегка притискаючи її великим і четвертим пальцями, як показано на рис. 11. Голку з робочою ниткою завжди слід тримати великим і вказівним пальцями правої руки, а на середній треба надіти наперсток (рис. 11 а).

Закріплення нитки. У вишиванні нитку закріплюють не так, як у шитті — за допомогою вузлика, — а кількома дрібними стібками швів «уперед голку» чи «за голку», які потім закривають вишивкою (рис. 11 б), або за допомогою петельки. Для цього спочатку складають нитку вдвоє, складені кінці протягують у вушко голки, а потім, не витягуючи з тканини нитку, роблять маленький стібок. У петельку, що лишилася на місці першого проколу, пропускають голку і затягують нитку, як показано на рис. 11 в.

Особливої акуратності потребує закінчення роботи. Слід виробу має бути дуже охайним. У вишиванні не роблять вузликів не тільки з лицевого боку, а й з вивороту. Закінчивши роботу, нитки закріплюють кількома дрібними стібками, ховають її під вишивку, а кінці обрізають ножицями.

При нанизуванні кінець капронової нитки припалюють сірником, кінець звичайної закріплюють, пропускаючи голку з ниткою кілька разів крізь нанизані намистинки, а кінчик обрізають.

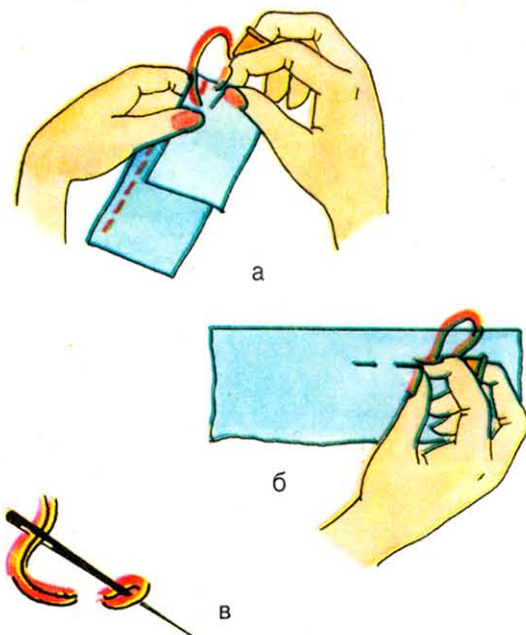
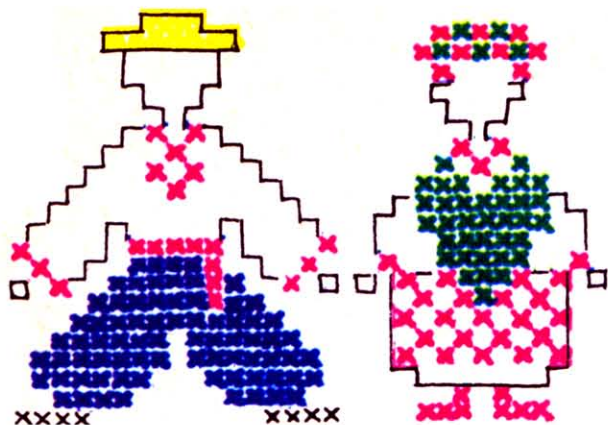

Рис. 11

ВИШИВАННЯ

У глибину віків сягає мистецтво прикрашати одяг та різні вироби домашнього вжитку *вишивкою* — узорами, вишитими на тканині, шкірі чи повсті.

Від перших стібків шитва на шкіряному одязі людей кам'яного віку і до нашого сьогодення — такий шлях *вишивання*, одного з найпоширеніших видів народної творчості. Упродовж сторіч вдосконалювалися знаряддя праці (від шила з каміння та кісток тварин до сталльної голки), змінювалися і вдосконалювалися техніки шиття та вишивання.

Уже в першому тисячолітті до нашої ери мистецтво вишивання досягло високого рівня у народів Вавілонії, Індії й Китаю, Єгипту, Риму та багатьох інших країн.

На території нашої країни у скіфо-сарматських похованнях VI — V ст. до н. е. знайдені залишки тканин, вишитих золотими, шовковими і вовняними нитками. На території України також знайдено історичні пам'ятки цього мистецтва. Відносяться вони до I ст. до н. е. — I ст. н. е. А за часів Київської Русі сестра Володимира Мономаха Анна-Янка організувала в Києві першу вишивальну школу, де молодих дівчат навчали ткацтву та вишиванню. Популярна вишивка і в наш час. Поряд з традиційними орнаментами, колоритом та композиційними рішеннями створюються нові, збагачені новими елементами узорів та кольорів, орнаментальні композиції і техніки виконання.

ВИДИ РУЧНИХ ШВІВ

Протягом сторіч багатьма поколіннями невідомих майстрів створено безліч технік вишивання, або швів.

Тільки на Україні їх відомо близько ста. У цій книжці ви познайомитеся з основними, найпоширенішими. Перш ніж перейти до розмови про них, назву кілька термінів, які існують у рукоділлі і траплятимуться у цій книжці.

Тканина, з якої щось шиють або на якій вишивають, зветься *робочою*; нитка, якою шиють чи вишивають, — *робочою*, а у вишиванні ще й *вишивальною*.

Місце, в якому голка входить у тканину і виходить з неї, називається *прокол*, довжина нитки між двома проколами — *стібок*. Ряд однакових стібків утворюють *шов*. У шитті швом називають місце з'єднання окремих деталей виробу нитками. Відстань від краю тканини до шва називається його *шириною* (рис. 12). У вишиванні швом називають спосіб, тобто техніку виконання вишивки.

Назви більшості швів походять від способу накладання стібків на тканину. Влучні й образні, вони свідчать про спостережливість їхніх творців: «козлик», «хрестик», «ланцюжок», «прутик», «кривулька», «качалочка» тощо.

За своїм призначенням шви поділяються на: *з'єднувальні* — за їх допомогою з'єднують окремі частини тканини; *закріплювальні* — для обробки країв та підрублювання тканини; *оздоблювальні*, які застосовуються як для з'єднання окремих деталей виробу і закріплення країв, так і для оздоблення виробів. Їх називають іще *декоративними*. В оздобленні одного виробу досить часто застосовують кілька різних швів, складних і простих, одно- й двосторонніх. До *односторонніх* швів належать ті, які заповнюють узор тільки з правого, лицевого боку. В такому випадку на звороті залишається пуктир з окремих стібків. У *двосторонніх* швах

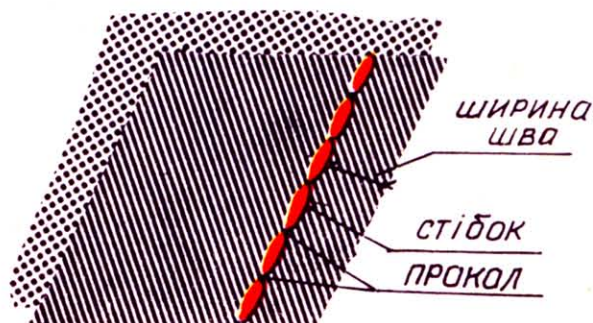

Рис. 12

узор має однаковий вигляд з обох боків тканини.

За способом виконання вишивки поділяють на лічильні та вільні. *Лічильними* називають вишивки переважно геометричних орнаментів, які виконуються за точним рахунком ниток на тканині полотняного переплетення. *Вільними* — ті, які виконуються за наміченими контурами узорів округлих та криволінійних форм.

За технікою виконання вишивки поділяють на ажурні (прозорі) та глухі. *Ажурні* вишивки виконують по тканині, частина якої висмикнута або вирізана, *глухими* називають вишивки по цілій тканині. Залежно від вибраного узору вишивка вкриває тканину частково або суцільно. Більшість сучасних швів виконують по переведеному малюнку.

Спершу вишивали тільки білими й сірими нитками, що залишалися від ткання полотна. Щоб надати блиску, їх навшовували. Згодом люди навчилися фарбувати полотно і нитки, а ще пізніше почали використовувати, крім лляних і конопляних ниток, бавовняні, шовкові, вовняні, золоті й срібні, а також перли, намисто, бісер.

Майже скрізь по Україні вишивають двома кольорами ниток: чорним і червоним, червоним і синім, блакитним і коричневим. У вишиванні декоративних рушників переважають червоні кольори. Чудові вишивки білим по білому або сірому, де в однобарвних вишивках, в залежності від кута нахилу стібків, виникає світлотіньовий ефект. На заході республіки вишивки яскраві й багатobarвні, як сама природа карпатського краю.

Тепер перейдемо до швів. Як ми вже казали, їх у рукоділлі дуже й дуже багато. Більшість з них застосовується в різних видах ручної праці: шитті, вишиванні, в'язанні. Ми зупинимось лише на тих, якими користуються найчастіше, причому як у шитті, так і у вишиванні.

Під час роботи треба стежити за тим, щоб стібки були завжди рівномірними, однако-вими і не стягували тканину.

ПОЧАТКОВІ ШВИ

Початкові шви дуже прості у виконанні і застосовуються найчастіше при обробці виробів, а також у вишиванні.

Шов «уперед голку» (рис. 13) — найпро-

стіший з ручних швів. Виконується він справа наліво рівненькими стібками і з обох боків нагадує пунктир (рис. 13 а). Довжина і частота стібків може бути різною — залежно від призначення шва.

У шитті шов «уперед голку» застосовують тоді, коли треба зметати окремі деталі, позначити середину виробу або контури малюнка, зробити зборки, вафлі тощо. Відповідно змінюється й назва шва.

Прокладний шов (рис. 13 б). Цим швом прокладають намітку і обводять контури малюнка. Його застосовують для позначення середини виробу, виконання зборок тощо. Довжина стібків на лицевому боці може бути 1—2 см, а на зворотному — 0,5—1 см.

Зметувальний шов (рис. 13 в) застосовують для тимчасового скріплення окремих

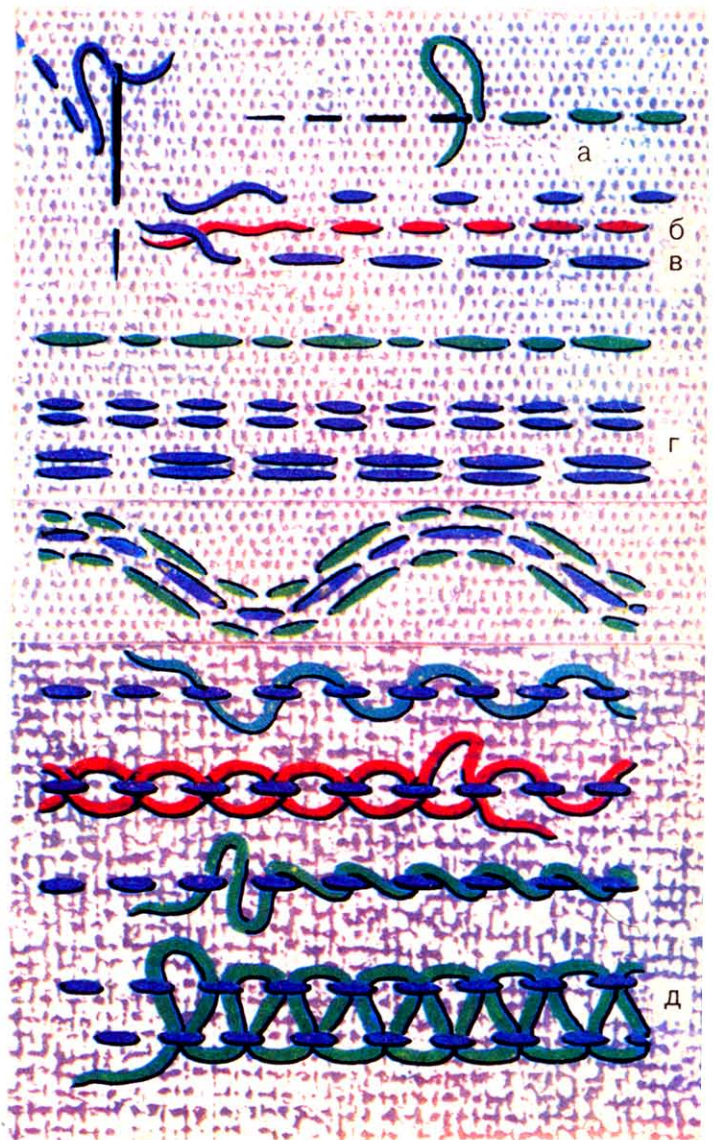

Рис. 13

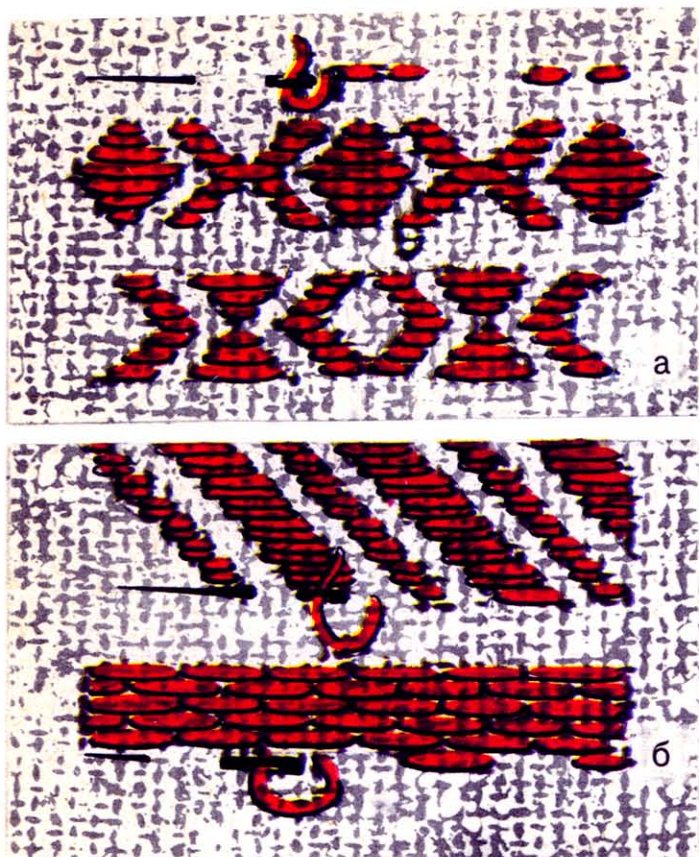

Рис. 14

деталей під час підготовки до примірювання, шиття або прасування, при підшиванні рубців тощо. Довжина стібків цього шва може бути 1—1,5 см, а відстань між ними 2—3 мм.

При виконанні зборок стібки прокладають двома паралельними рядами на відстані 0,3—0,7 см. Це можна робити двома голками водночас. Чим коротший стібко і менша відстань між ними, тим рівномірнішими будуть зборки (рис. 13 г).

Копіювальні стібки, або **сильця**, застосовують при перенесенні ліній з однієї деталі виробу на іншу, парну деталь. Стібки роблять завдовжки в 1 см, а нитку між ними не затягують, залишаючи невелику петлю. Після накладання шва деталі розсувають, нитки між ними натягують і розрізають.

У вишиванні шов «уперед голку» застосовують для обведення контурів узорів, настилу в різних гладях, заповнення площин малюнків (у рушникових швах він зветься *насіпкою*). Використовують його і як самостійний вид вишивки. Так, якщо змінювати довжину стібків і відстань між ними, додавати нитки різних кольорів, поєднувати нитки різної товщини, можна створити нескладну

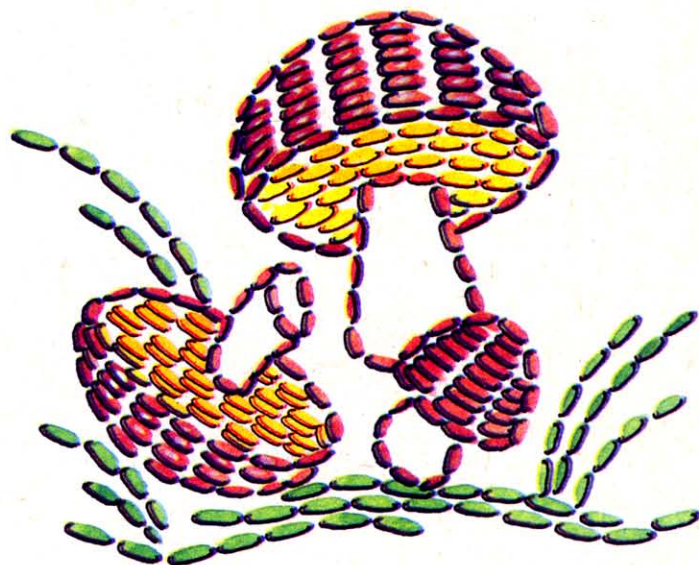
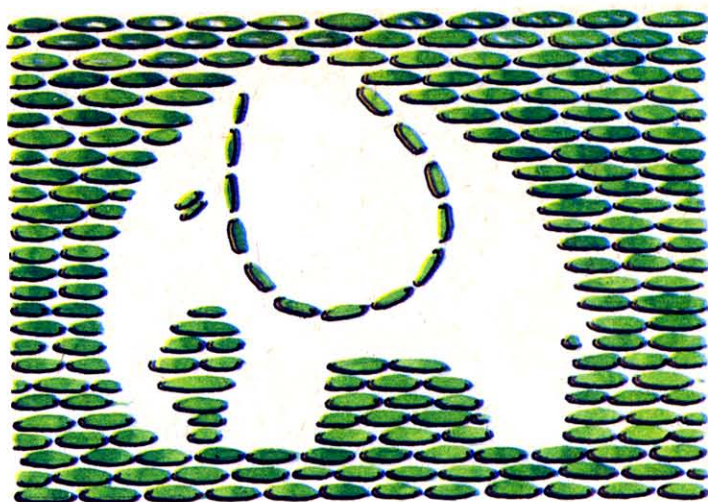

Рис. 15

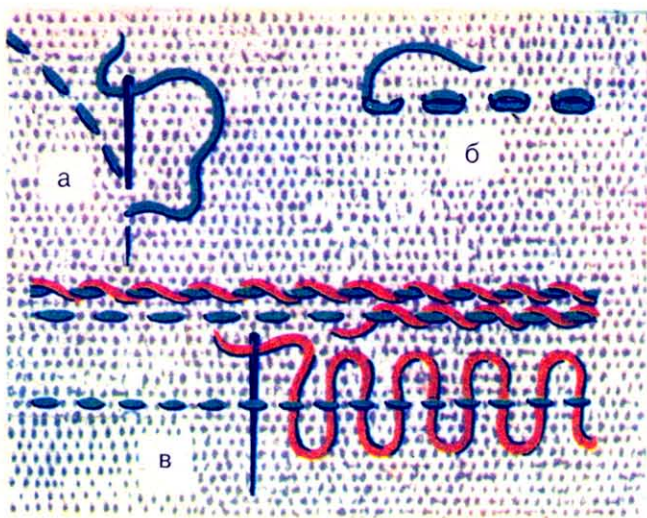

Рис. 16

за виконанням, але гарну вишивку для оздоблення одягу чи серветок (рис. 13 д).

Однobarвні та різнобарвні орнаментальні смужки узорів, виконані стібками «вперед голку», у горизонтальному або вертикальному напрямках, дуже нагадують узорі тканини. Одноколірні візерунки вишивають одразу по всій довжині виробу справа наліво, як показано на рис. 14. На звороті смужки матимуть завжди негативний узор. Одна з найдавніших технік народного вишивання, що нагадує перетинання ниток на ткацькому верстаті і дає строго геометричні узорі, на Україні називається *занизування*, *заволікання* або *затягування* (рис. 14 а), а в Росії — «*наборы*» (рис. 14 б).

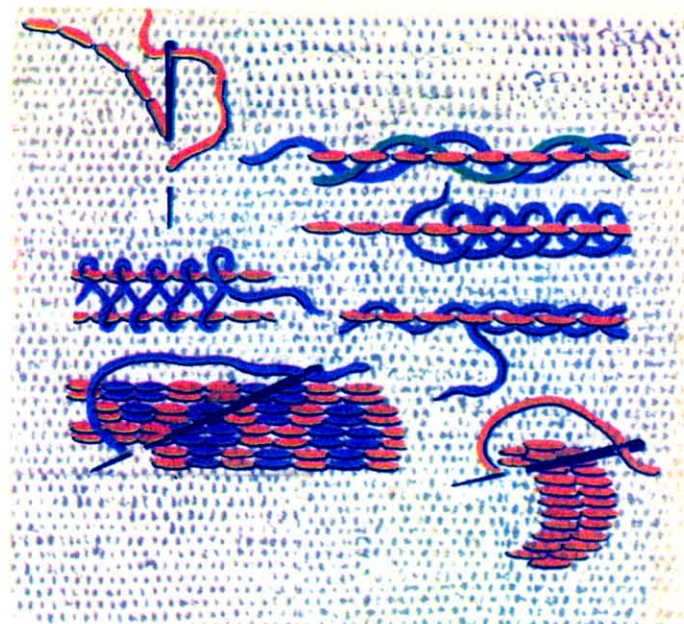

Рис. 18

Швом «уперед голку» можна вишити також квіти й листя, зашити фон малюнка (рис. 15); проклавши товстими кольоровими нитками строчки на комірці, кишенях, поясі, можна оздобити окремі деталі одягу, вишити серветку, диванну подушку тощо. Обплітаючи стібки кольоровими нитками, можна створити нові декоративні шви.

Шов «за голку» (рис. 16) також застосовується у шитті та вишиванні. Інколи його називають іще «позаголковим» (рис. 16 а).

Прокладають цей шов справа наліво так, що голка весь час входить в тканину позади нитки на довжину одного стібка, а виходить на два стібки попереду. На рисунку показано, як утворюється цей шов.

Стібками «за голку» виконують *бісерний шов*, або *насин*, який нагадує маленькі крапки і застосовується у вишиванні білою гладдю. Роблять цей шов за допомогою двох трьох стібків довжиною 1—2 мм, які виходять з одного проколу (рис. 16 б). Подекуди

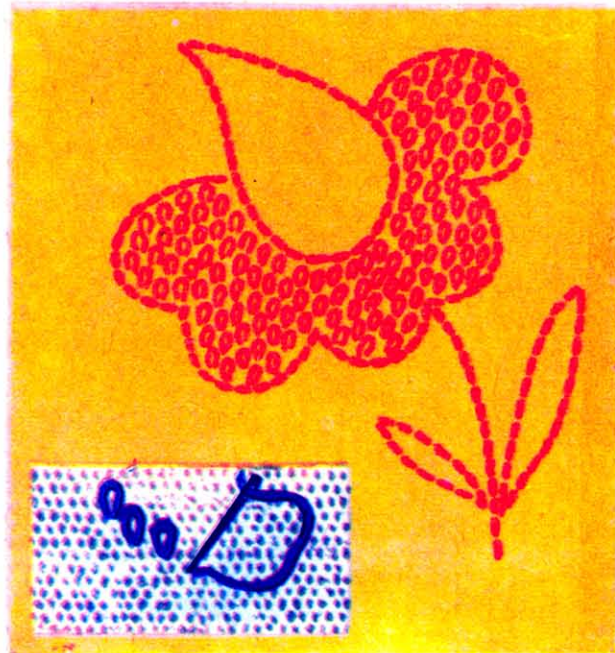

Рис. 17

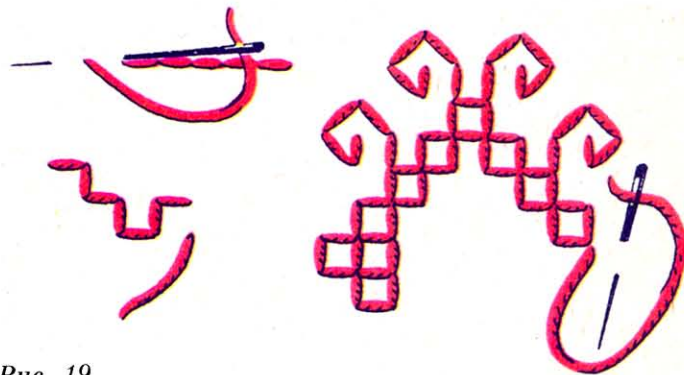

Рис. 19

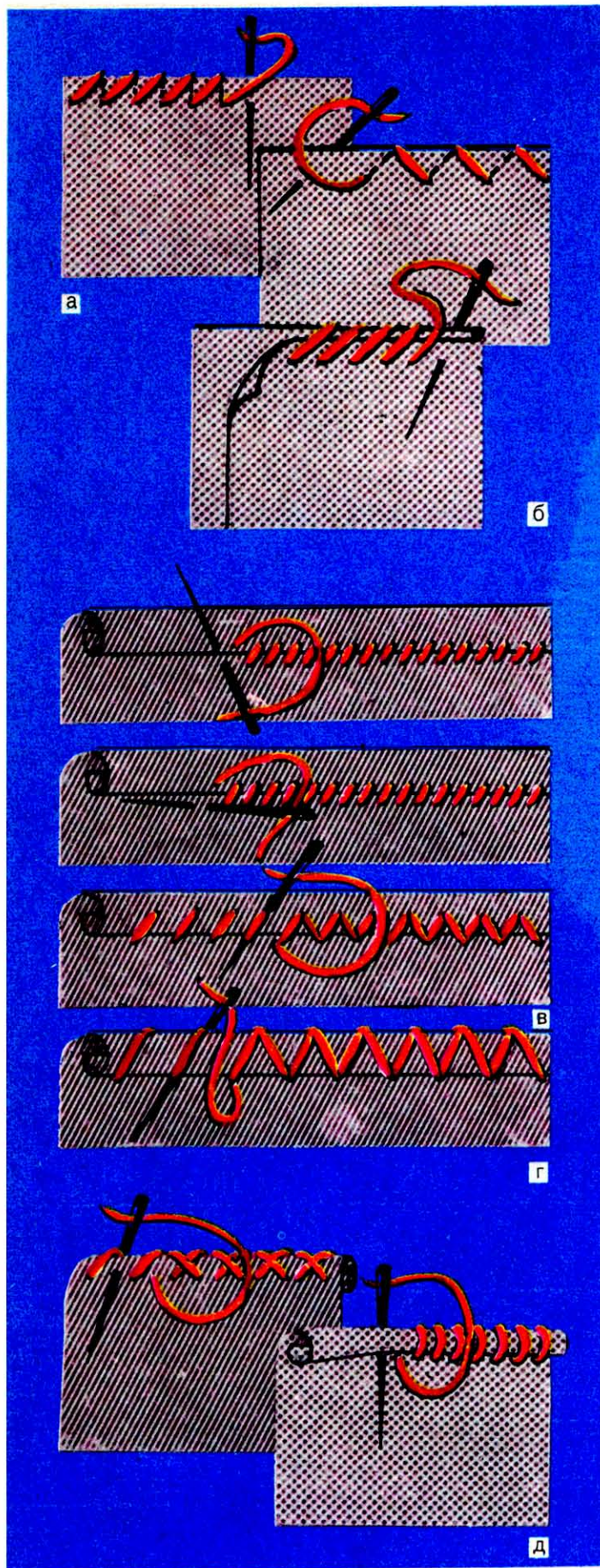

Рис. 20

на Україні його ще називають *дзьобанка*. На основі цього шва можна створювати різні декоративні шви (рис. 16 в).

Швом «за голку» можна вишити узор на блузці, фартушку, дитячому одязі. Деякі узори виконують невеличкими петлями, які утворюються при прокладанні стібків. Після вишивання петельки можна розрізати (рис. 17).

Шов *строчка* (рис. 18) нагадує машинну строчку і відрізняється від шва «за голку» лише тим, що стібки у ньому щільно прилягають один до одного.

В українській народній вишивці цей шов має кілька місцевих назв. На Київщині його називають *вистіг*, на Полтавщині — *штапівка*, а на Поділлі — *стебнівка*.

Строчкою часом вишивають одяг чи серветки. На основі цього шва можна також створювати декоративні варіанти.

Цим швом у шитті з'єднують окремі деталі, у вишиванні — обводять контури узорів або зашивають всю їх площину (рис. 19).

Тепер розглянемо шви, які застосовуються для обробки країв виробів, у тому числі й вишитих.

Обкидний шов (рис. 20) виконується прямими й косими стібками, зліва направо або справа наліво. Ним обшивають краї виробів чи тканин. На кожному сантиметрі довжини роблять 3—4 стібки і ниткою щільно обхоплюють зріз тканини (рис. 20 а).

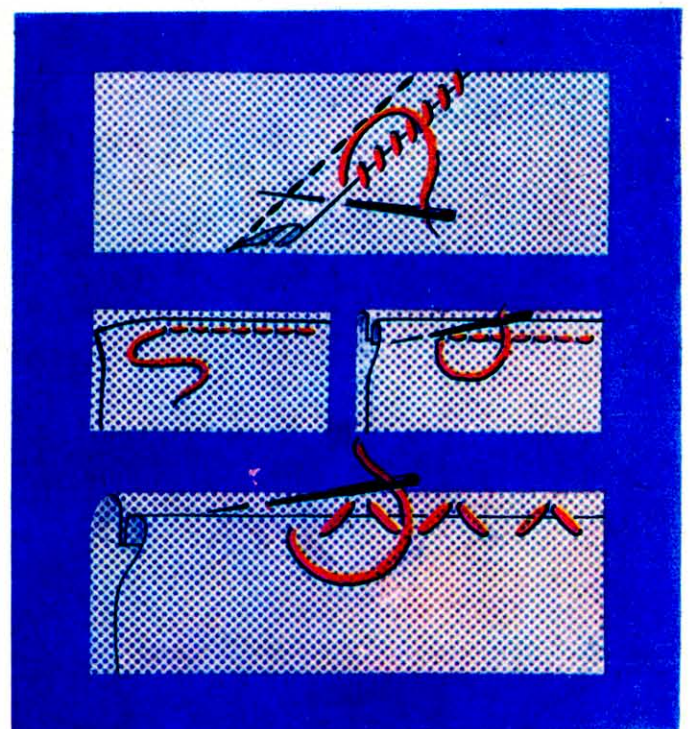

Рис. 21

Пруговим швом зшивають пруги тканини, пришивають мережива. Виконують його густими стібками, набираючи на голку одну-дві нитки пруга (рис. 20 б).

Підрублювальними швами підшивають підігнуті зрізи виробів. Декілька варіантів цього шва показано на рис. 20 в. Його можна виконувати з лицевого боку, кольоровими нитками, видозмінюючи стібки. Така підшивка водночас прикрасить виріб (рис. 20 г).

Підрублювальний шов *взакрутку* застосовують при підшиванні країв тонких тканин, таких як шифон, маркізет тощо. Краєчок тканини закручують всередину великим та вказівним пальцями так, щоб рубець був якомога вузким. Потім скручену смужечку підшивають невеликими, скошеними стібками, як показано на рис. 20 д.

До *закріплювальних* належать також більш складні шви: *запошивний*, *виворітний*,

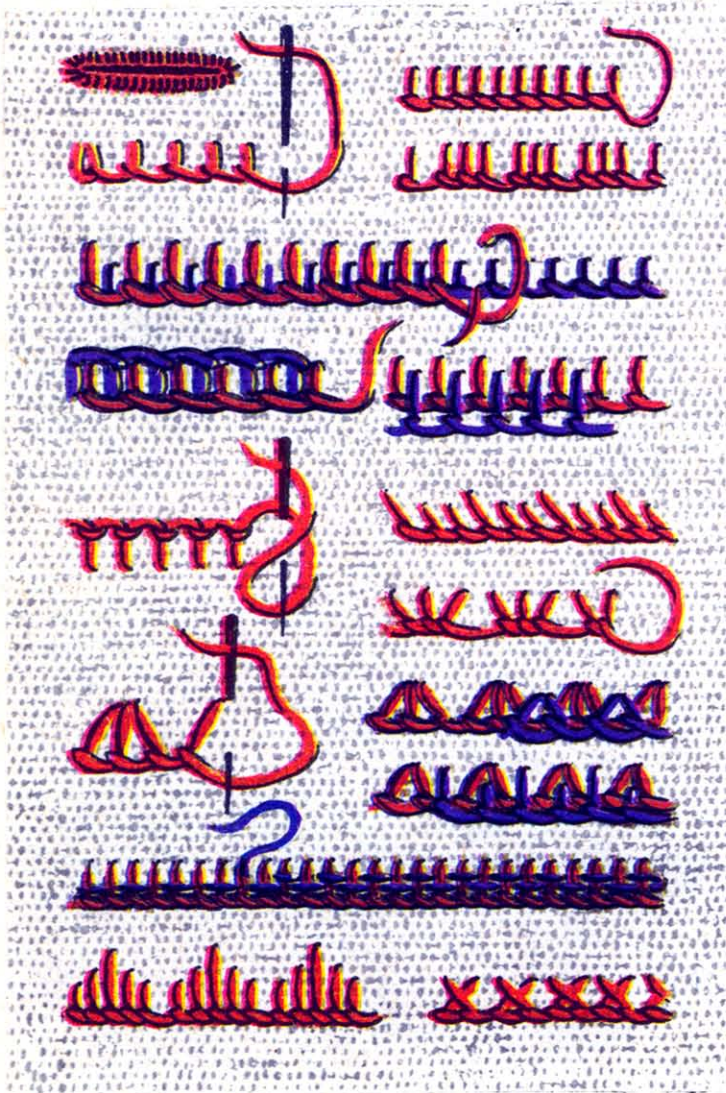

Рис. 22

Рис. 23

або *подвійний*, і *поганий* (рис. 21). Вони застосовуються при обробці країв виробів.

Петельний шов (рис. 22). Цим швом у шитті обкидають петлі (звідки й пішла його назва) та зрізи тканин, щоб не обсыпалися нитки. Він широко застосовується у вишиванні.

Виконуючи його, стежать, аби нитка весь час була під голкою, утворюючи петельку. Щоб стібки шва були однакові, треба намітити контур вишивки двома лініями — зверху і знизу.

За допомогою цього шва, змінюючи висоту, ширину і нахили стібків, відстань між ними, перевиваючи їх нитками іншого кольору, можна створити багато яскравих, оригінальних узорів для оздоблення побутових речей. На рис. 23 ви бачите візерунки для вишивання петельним швом кептариків.

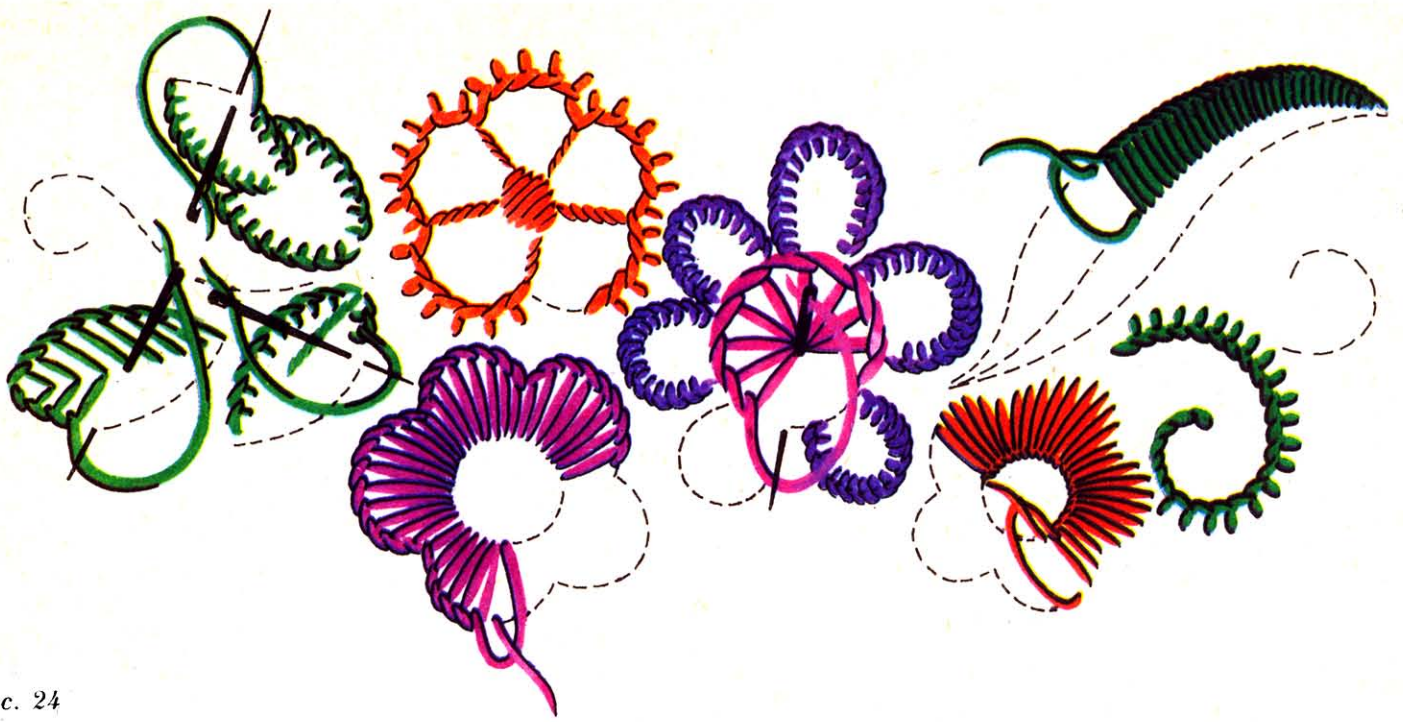

Рис. 24

Існує безліч варіантів петельного шва для вишивання різних узорів: квітів, листя тощо (рис. 24).

Шов козлик (рис. 25) нагадує козли для розпилювання дров. Мабуть, звідси й пішла його назва. На лицевому боці шов утворює ряд схрещених стібків, а на звороті — два ряди паралельних.

Виконують цей шов зліва направо, знизу вгору. В місцях перехрещення кожен наступний стібок кладеться поверх попереднього. Існує багато варіантів цього шва. Ним не тільки підшивають краї виробів, оздоблюють одяг і предмети побуту, але й вишивають квіти і листя (рис. 26).

Якщо виконати цей шов різнокольоровими нитками у два, три і більше рядків, він називатиметься *оксамитовий*, або *шотландка*. Вдало підібрані кольори зроблять таку смужку чудовою окрасою одягу (рис. 27).

Штопання (рис. 28). Цей шов дуже простий і відомий усім. Ним з'єднують краї виробів, лагодять одяг, панчохи і шкарпетки, виготовляють декоративні гудзики. Застосовують його і у вишиванні.

Шов штопання має кілька різновидів. Найпростіший з них — переплетення поздовжніх ниток поперечними — подано на рис. 28 а.

Штопанням *петельками* можна полагодити в'язані речі (рис. 28 б). Як і при першому способі, спочатку прошивають краї дірочки стібками «уперед голку». Потім закріплюють робочу нитку вище дірочки і переки-

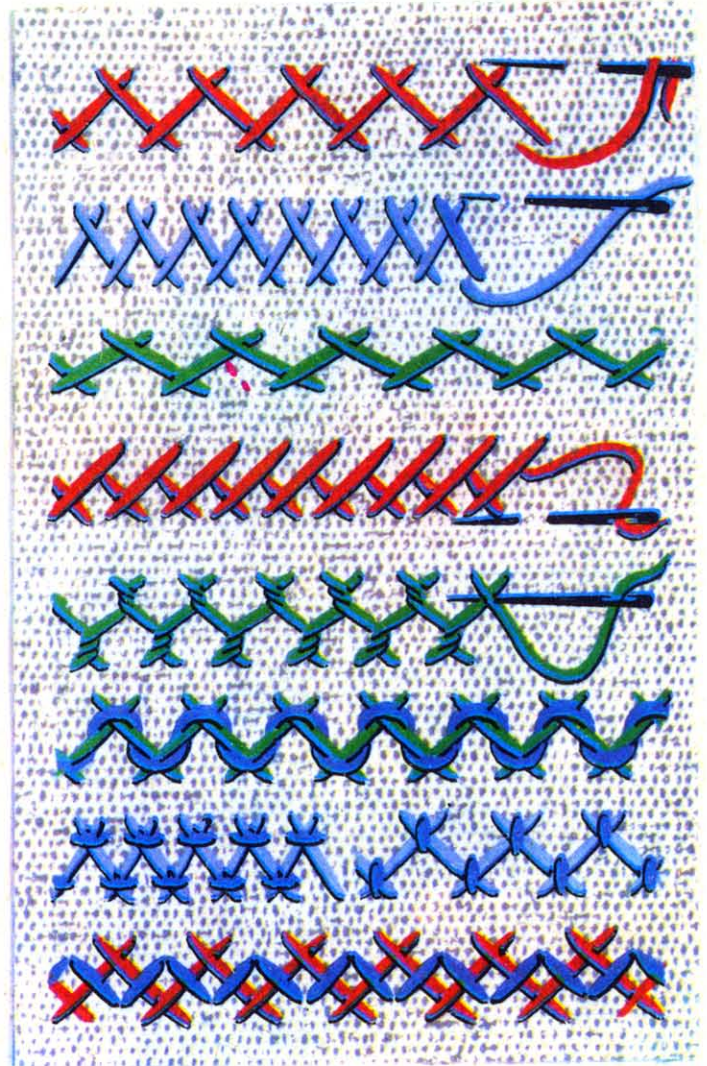

Рис. 25

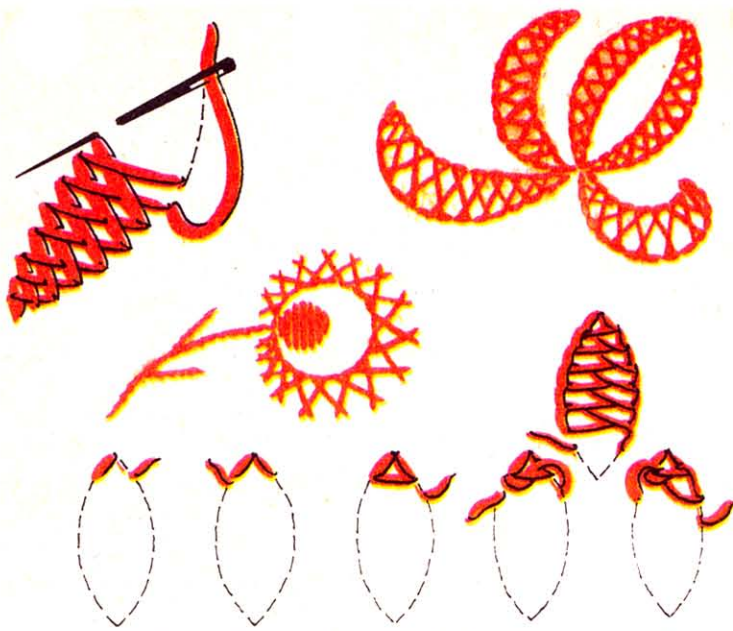

Рис. 26

дають її справа наліво. Після цього перший ряд зліва направо прошивають петельками, набираючи на голку робочу нитку і тканину. Другий і наступні ряди виконують так: перекривають дірочку робочою ниткою справа наліво і роблять петлі, але тепер на голку набирають нижній край попередніх петельок і робочу нитку.

За допомогою голки з ниткою можна не тільки полагодити одяг, а й прикрасити його мереживом з петелек, два узори якого подано на рис. 28 в. Зверніть увагу, що в цих швах поперечна нитка прокладається тільки в першому ряду, а робоча нитка наступного ряду вколюється в петельки попереднього. По боках закріплюється в тканині.

Техніка штопання широковідома у вишивках багатьох народів Близького Сходу, Євро-

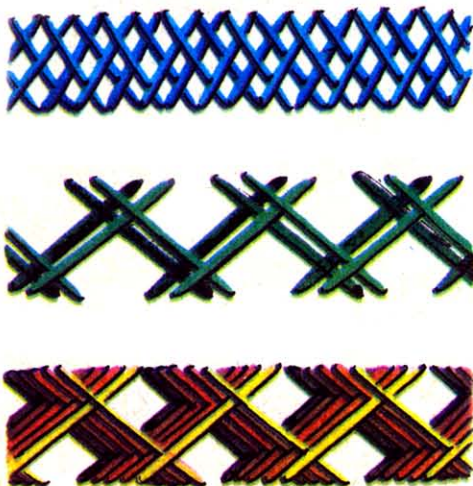

Рис. 27

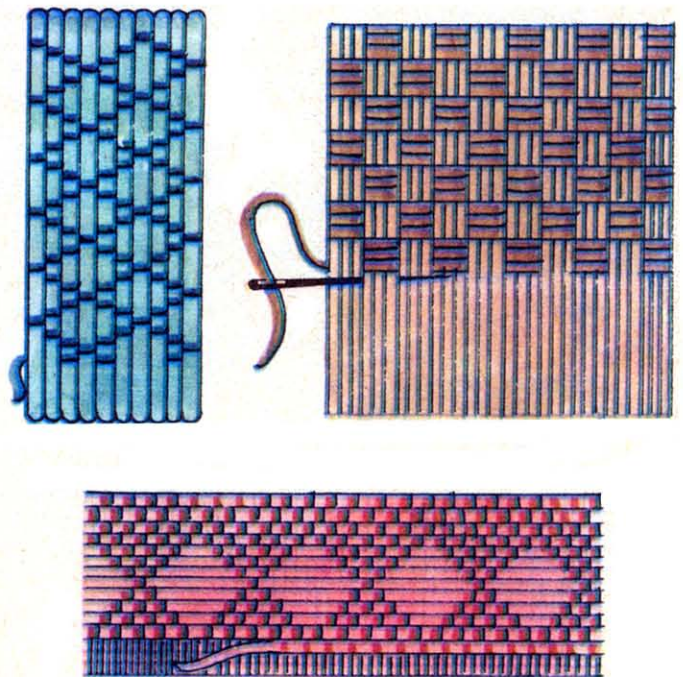
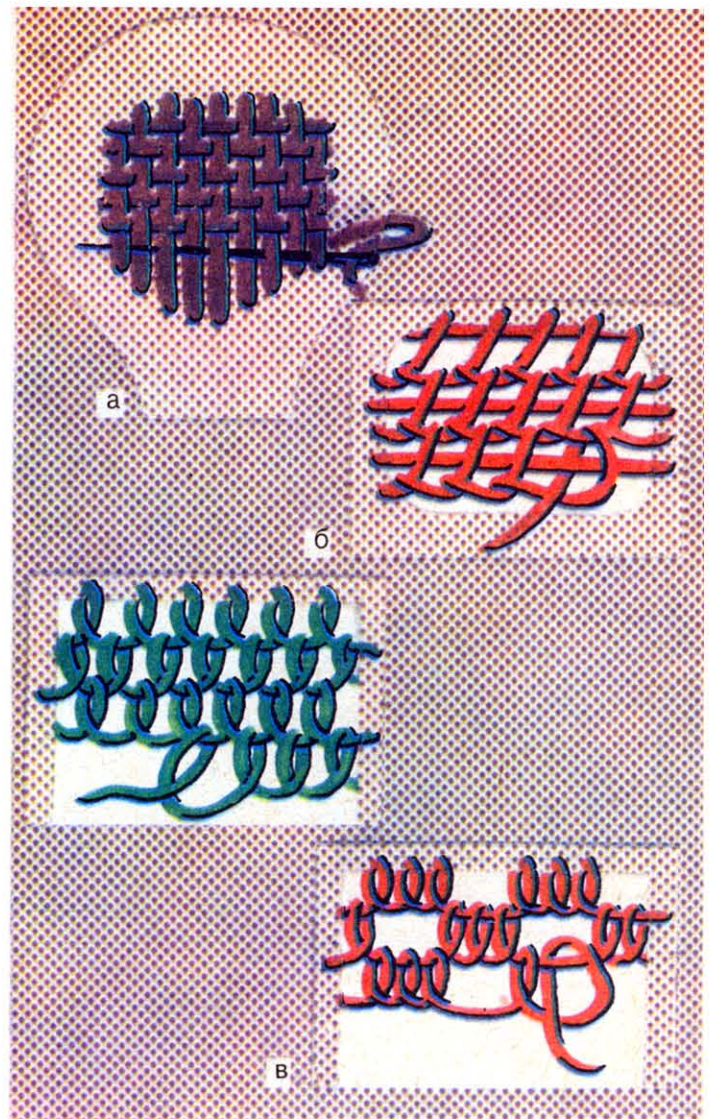

Рис. 28

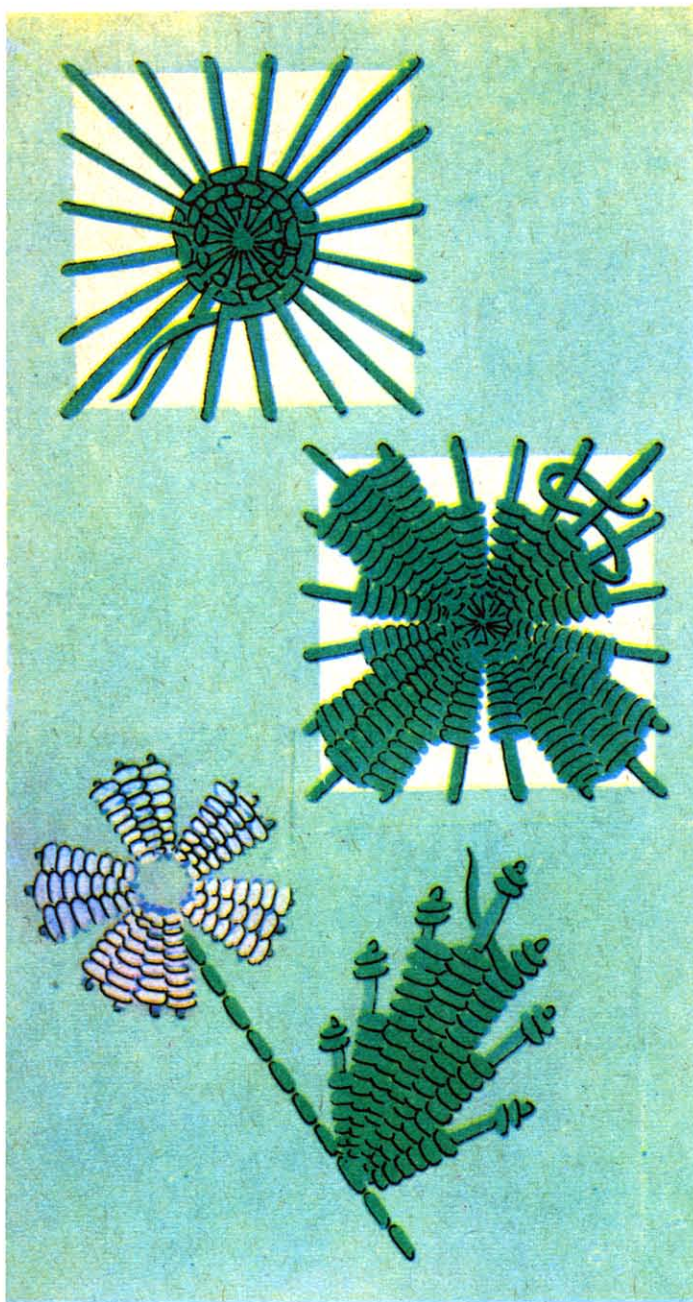

Рис. 29

пи і Азії. Цими швами можна вишивати квіти й листя, робити фон, вишиваючи килимки і подушки (рис. 28 г).

Різнобарвними нитками технікою штопання вишивають окремі фігурки на килимку або цілі узори (рис. 29). Щоб вишивка була більш опуклою, каркас роблять з товстих ниток. Петельками можна вишивати звірят, комах. Ця вишивка надає узору об'ємності.

Ми розглянули шви, які найчастіше зустрічаються в рукоділлі взагалі. Зараз перейдемо до оздоблювальних, або декоративних, швів, якими здебільшого користуються у вишиванні.

ДЕКОРАТИВНІ ШВИ

Стебловий шов (рис. 30) застосовують майже в кожному виді вишивки. Ним дуже часто вишивають стебла квітів і рослин — звідси й пішла його назва.

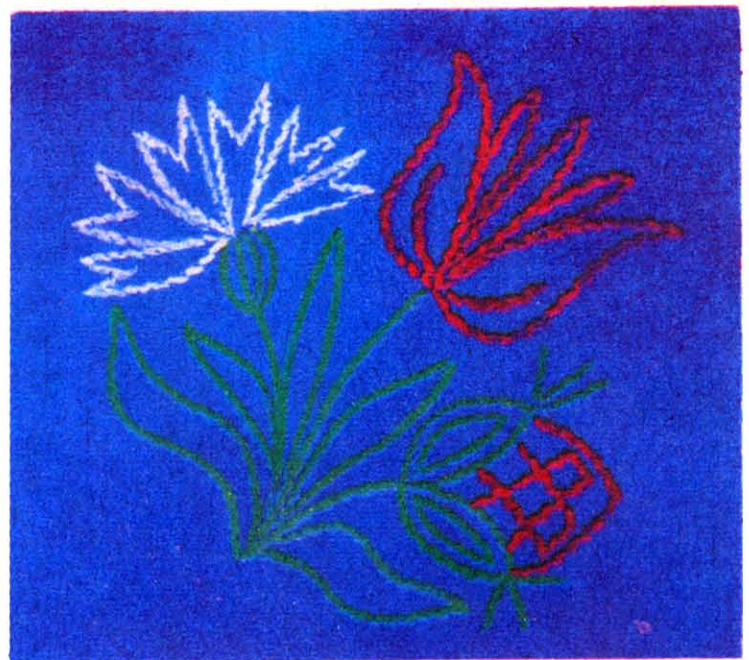
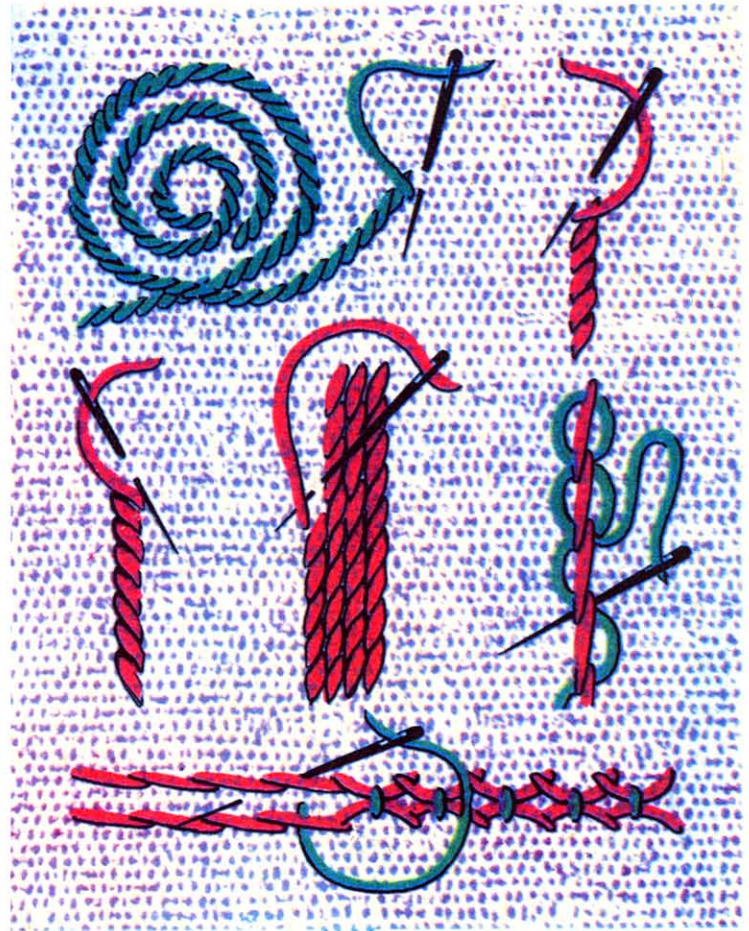

Рис. 30

На лицевому боці стібки заходять один за другий, а на вивороті утворюють строчку. Щоб шов був рівний і красивий, треба робити стібки однакової довжини і не натягувати нитку.

Стебловим швом вишивають контури малюнків або зашивають весь узор, роблять мітки на білизні, оздоблюють дитячий одяг і предмети побуту. На рисунку подано декоративні шви, створені на основі стеблового, та узор для вишивання.

Тамбурні шви. Їх назва походить від спеціальних круглих п'ялец, схожих на великий барабан — тамбур, — які використовували для вишивання великих шовкових килимів. В вишивках Греції та Стародавнього Риму, Ірану й Сирії ручні тамбурні шви були поширені ще до початку нашої ери, здавна застосовувалися вони і в інших країнах Близького й Далекого Сходу. З часом мистецтвом тамбурної вишивки оволоділи скрізь. Наприкінці минулого сторіччя були винайдені спеціальні машини, які виконували 17 видів тамбурних швів.

Тамбурними швами вишивали також в Росії, на Україні, у Поволжі, Прибалтиці, в Середній Азії та Закавказзі.

Спочатку в народних вишивках тамбурним швом позначали контури узорів, а з середини XIX ст. різноманітними тамбурними вишивками оздоблювали рушники, скатерки, сорочки, сарафани, фартухи, хустки тощо.

Ми познайомимось із швами *ланцюжок*, *складний тамбур*, їх різновидами: *петля вприкріп*, *півпетля* та *ялінка*.

Шов *ланцюжок* — глухий односторонній шов. Складається він з ряду петельок, які виходять одна з одної і нагадують ланцюжок. На звороті утворюються дрібні пунктирні стібки, які позначають контури малюнка. Техніку вишивання подано на рис. 31. В Росії цей шов називають «цепочка».

Тамбурним швом можна вишивати різноманітні ланцюжки. Їх форма залежить від розміру стібків, їх нахилу тощо. На рис. 31 а — в подано кілька варіантів ланцюжкового шва.

Ланцюжковим швом вишивають рослинні орнаменти, збагачені гладдю та різноманітними сітками і швами. Ним можна обводити контури, наносити лінії всередині узору, зашивати всю площину або окремі деталі малюнка (рис. 32). Інколи ланцюжок прикрашають кольоровими нитками.

Більш складні варіанти виконання ланцюжкових швів подано на рис. 33.

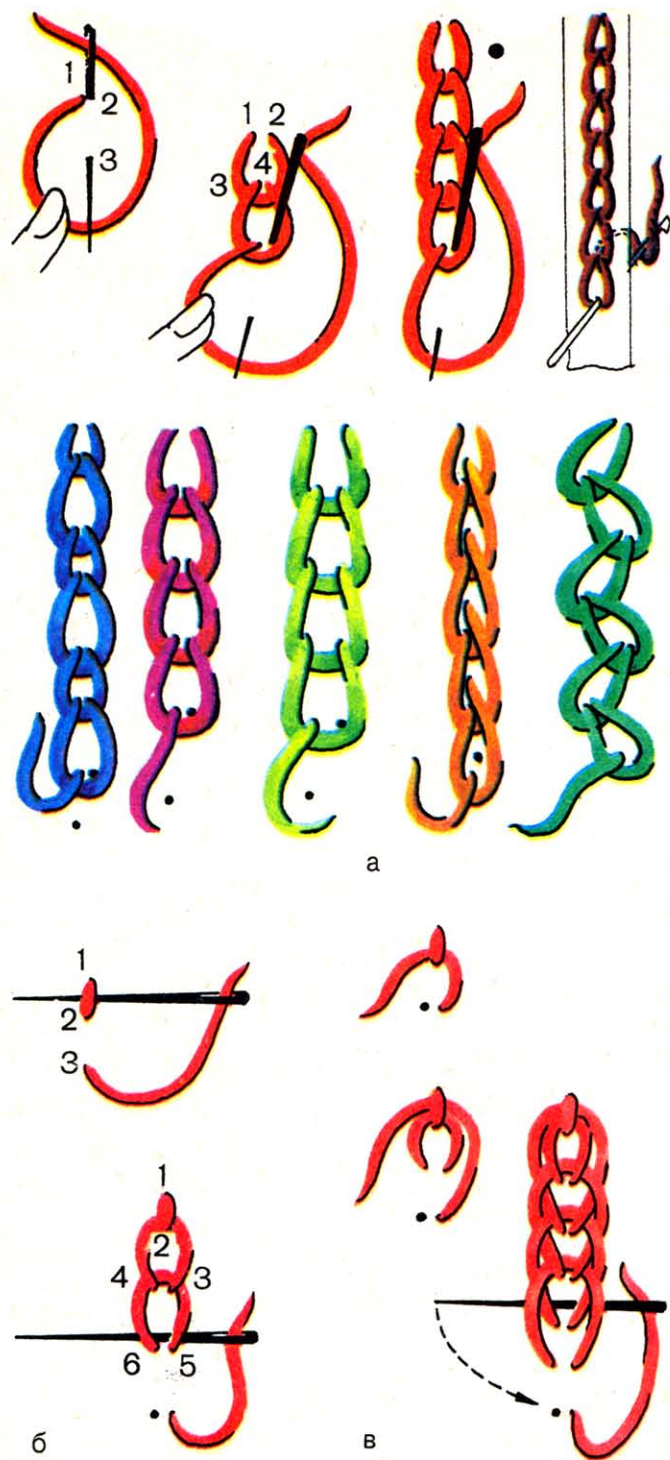

Рис. 31

Прокладають цей шов зліва направо, відступаючи голкою назад, знизу вгору, згори вниз. Вістря голки під час роботи спрямоване ліворуч донизу або догори. Кожен новий стібок починають, відступаючи назад 2—3 мм від виходу нитки навскіс справа або ж зліва. Треба весь час стежити, щоб робоча нитка завжди виходила з одного боку вже покладених стібків, інакше шов не буде рівним.

Рис. 32

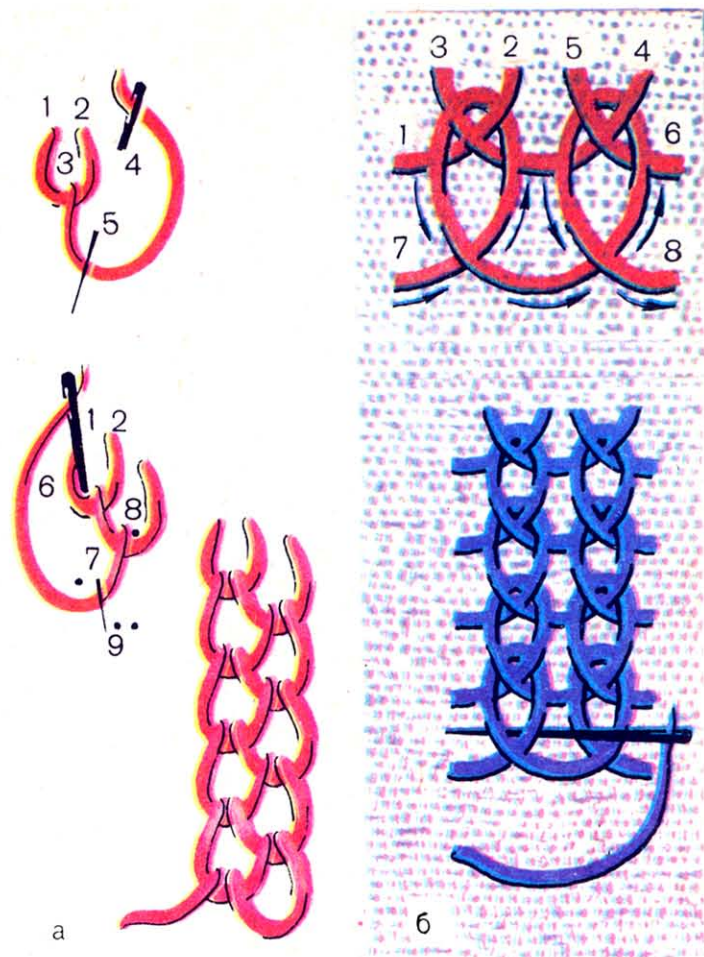

Рис. 33

Дворядний тамбур (рис. 33 а) виконують згори донизу, вишиваючи то ліву, то праву сторону ланцюжка. Під час роботи треба уважно стежити за порядком накладання стібків.

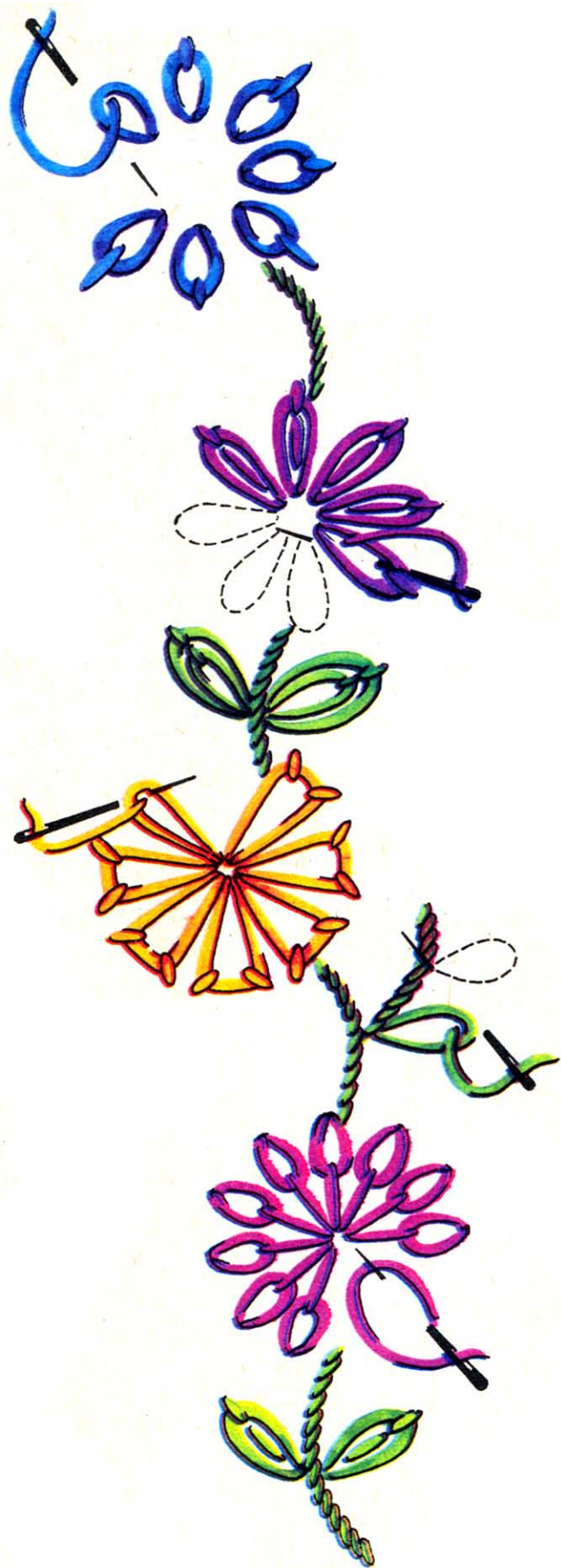
Складний тамбур утворюють за допомогою двох паралельних схрещених рядків петельок. Виконують цей шов згори вниз у два ряди, зліва направо, як показано на рис. 33 б. Цей шов дуже часто зустрічається в народних вишивках Карелії та Естонії.

Шов петля уприкріп виконується на основі ланцюжка. Він складається з ряду окремих петельок. Ним можна вишити безліч різних узорів: закріпити петельку коротким чи довгим стібком, двома-трьома стібками, всередині великих петельок вишити менші тощо (рис. 34).

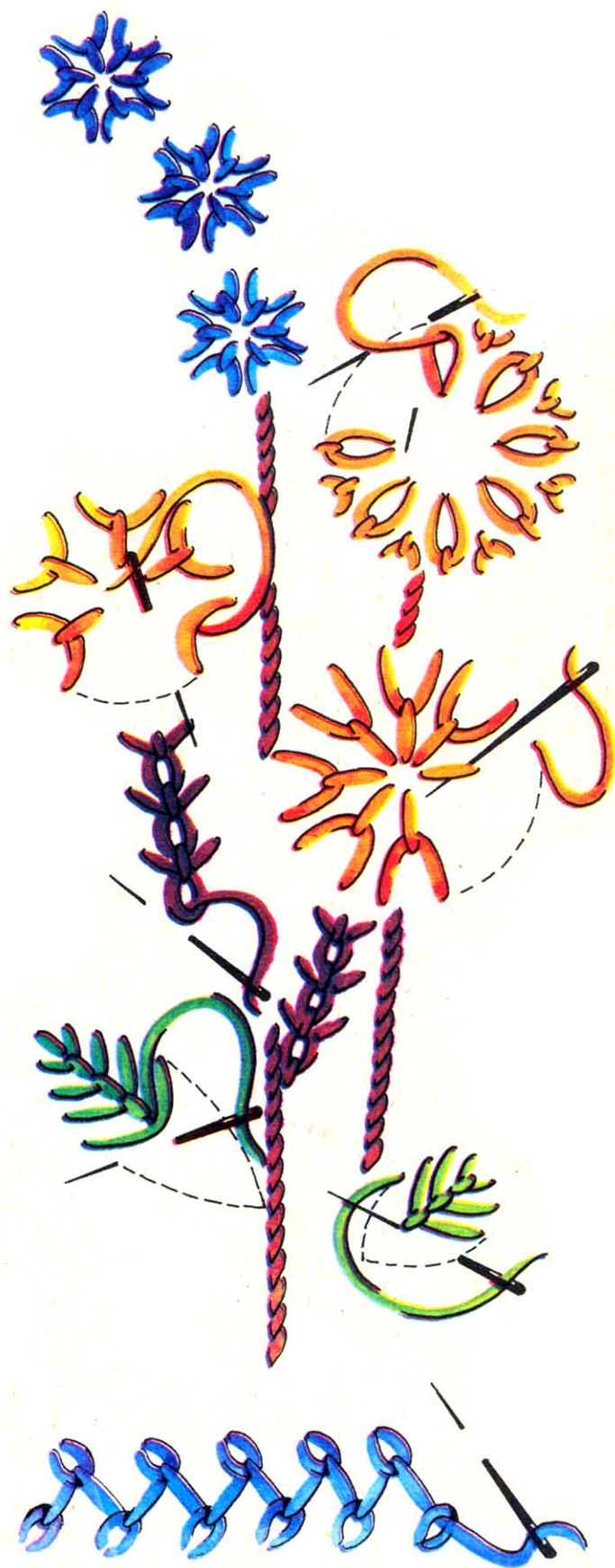
Якщо петлю не замикає, матимемо шов, який зветься напівпетля (рис. 35). Він також має безліч варіантів. Швом напівпетля вишивають квіти, прикрашають одяг, панно.

Шов ялинка (рис. 36) по техніці виконання схожий на шов напівпетля. Вишивають ялин-

Puc. 34

Puc. 35

ХРЕСТИКОВІ ШВИ

Техніка вишивання *півхрестом* та *хрестом* (хрестиком) — одна з найвідоміших і найулюбленіших у народних вишивках. Ними вишивали переважно одяг і рушники. І в наш час цими швами оздоблюють дитячі й чоловічі сорочки, жіночі блузки та плаття, скатерті, серветки, вишивають килими й панно, сумки, диванні подушки та інші речі.

Вишивати хрестиковими швами можна по рахунку ниток на тканинах полотняного переплетення, по канві або по контурах, позначених крапками. Можна вишивати й без канви, але тоді треба на тканині витягти нитки вздовж і впоперек так, щоб утворилися квадрати. У кожному квадраті цієї «канви» вишивають по одному хресту.

Краса цих швів залежить від точності та порядку накладання стібків: усі верхні стібки мають перетинати нижні в одному напрямі.

А тепер поговоримо про різновиди хрестикових швів, які найчастіше застосовуються у народному вишиванні.

Шов *півхрест* (рис. 37) двосторонній, складається з прямих (горизонтальних і вертикальних) та косих (діагональних) стібків. У народних вишивках *півхрест* виконують у два прийоми: спочатку зліва направо прокладають ряд стібків, а потім зворотним ходом (справа наліво) заповнюють проміжки між ними. Вишиваючи *півхрестом*, слід стежити, щоб усі стібки були однакової довжини.

В Росії цей шов називають «*ропись*», а на Україні — *двобічна штапівка*.

До різновидів *півхреста* належать *прутик*, *штапівка пряма*, *похила* (рис. 37 а — в), *коса одно- і дворядна*, *ріжката* (рис. 37 г — є), *луска* (рос. «чешуйка»), *клітинка*, *шашечка* (рис. 37 ж — і). Стібками *півхреста* вишивають зірочки, жаб'ячі очка, баранячі та оленячі ріжки, кущики, курячий слід тощо.

Подекуди стібками *півхреста* вишивали на рукавах жіночих сорочок позовжні стрічки квадратів і прямокутників технікою *мудрований шов*. Послідовність його виконання подано на рисунку 38. Вишивали переважно білими нитками по невибіленому полотну.

Стібками одностороннього *півхреста* виконується *курячий*, або *сорочий*, *брід* (рис. 39), який застосовується в поєднанні з хрестиком, листвою, вирізуванням. У Росії цей шов зветься «*косая стежка*». Виконують його

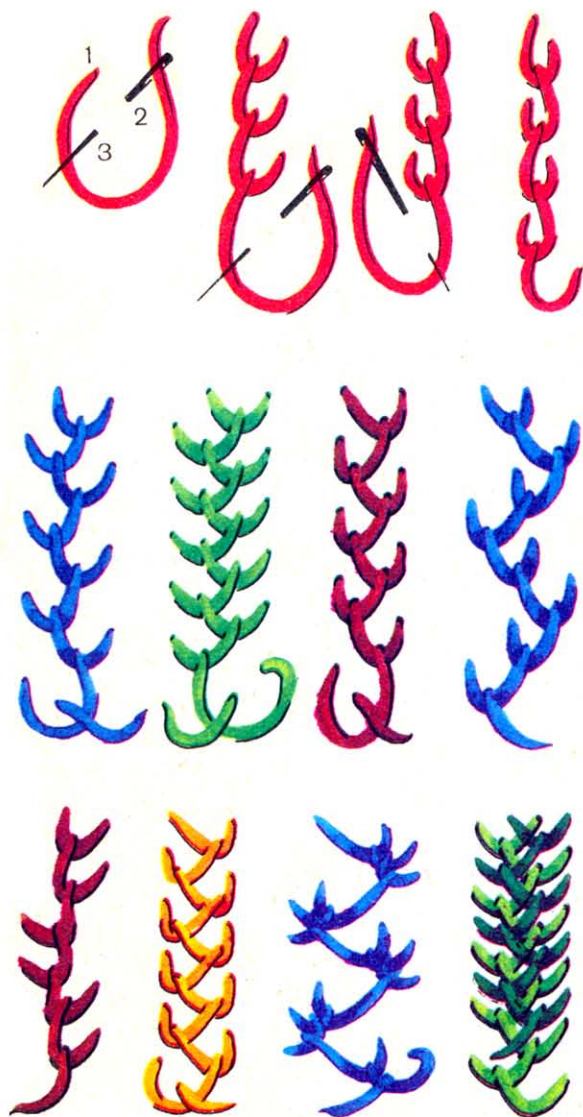

Рис. 36

кою зверху вниз, на себе. Цей шов має кілька варіантів: ялинка може бути пряма й лама-на, одинарна, подвійна, лапками тощо. Застосовується при оздобленні побутових речей і одягу.

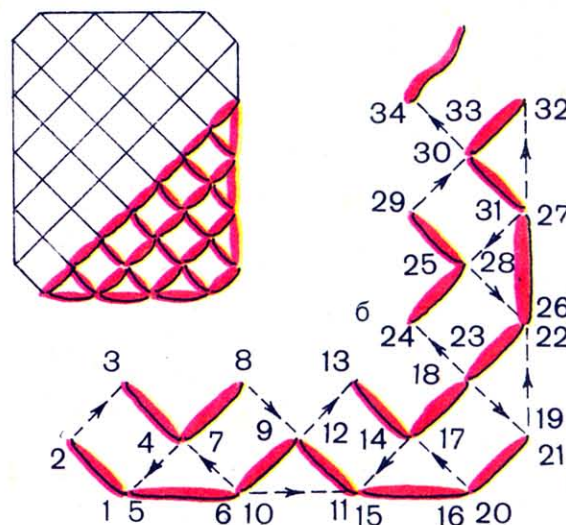
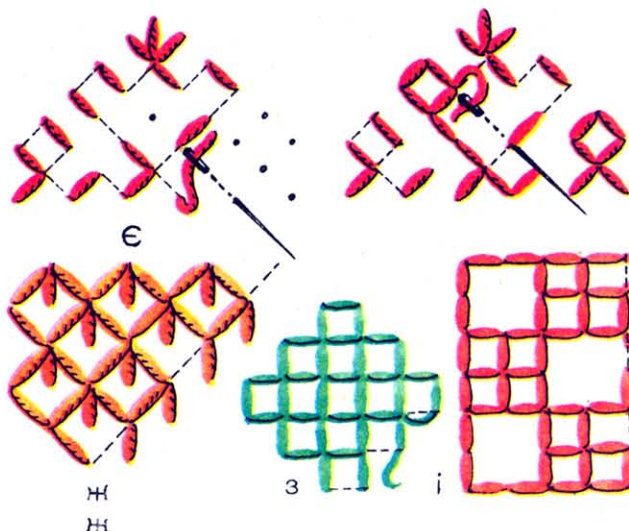
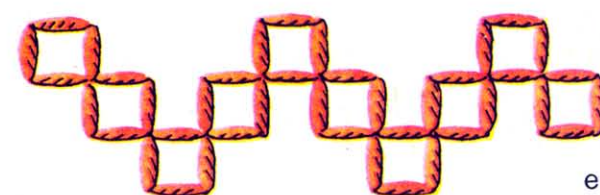
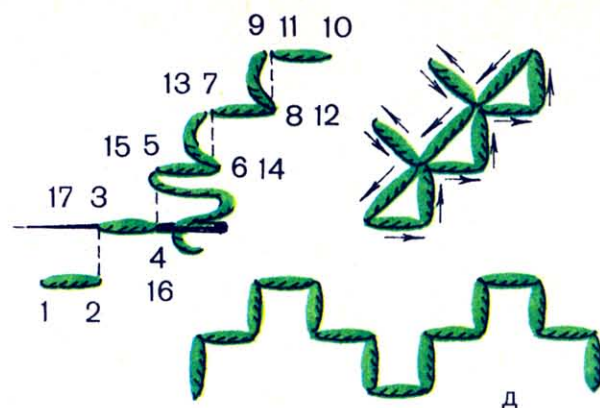
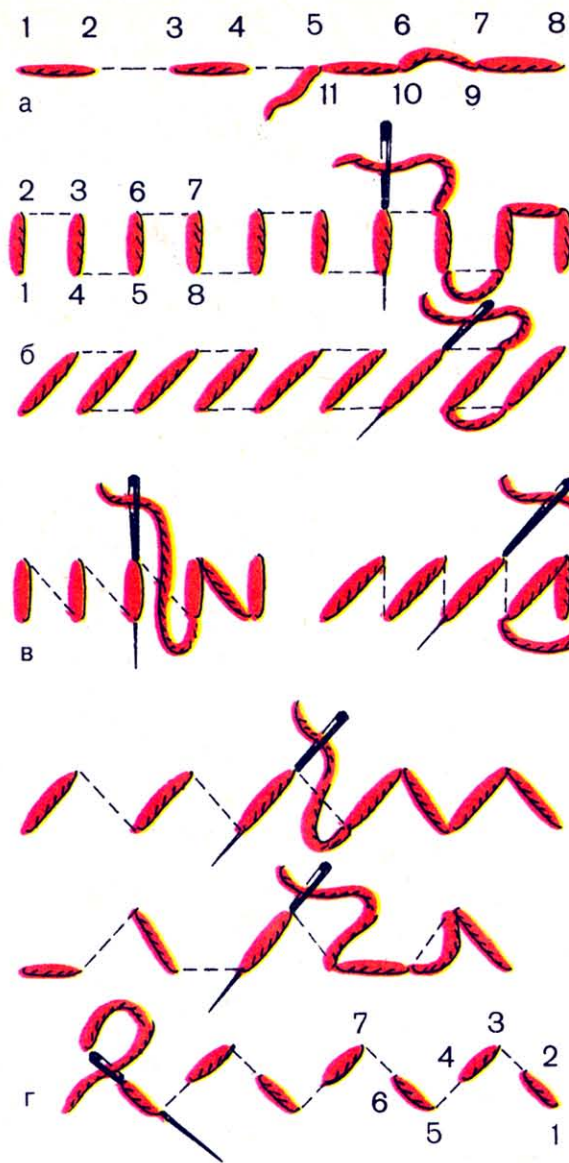

Рис. 38

Рис. 37

го переважно білими, червоними і чорними нитками.

На відміну від хреста швом півхрест створюють ажурні геометризвані орнаменти з тонких ліній (рис. 40). Його використовують як самостійний (рис. 40 а, б) та допоміжний — *обвідка* — у поєднанні з іншими швами (рис. 40 в).

В українських народних вишивках на основі стібків півхреста створено шви *поверховий верхоплет* та *бігунець* (рис. 41). Вишивають їх одним або двома кольорами ниток — наприклад, червоними і чорними.

Шов *верхоплет* виконують так: вишивають ряд вертикальних стібків, які потім з лицевого боку обвивають, тобто обкручують, робочою ниткою, як показано на рис. 41 а.

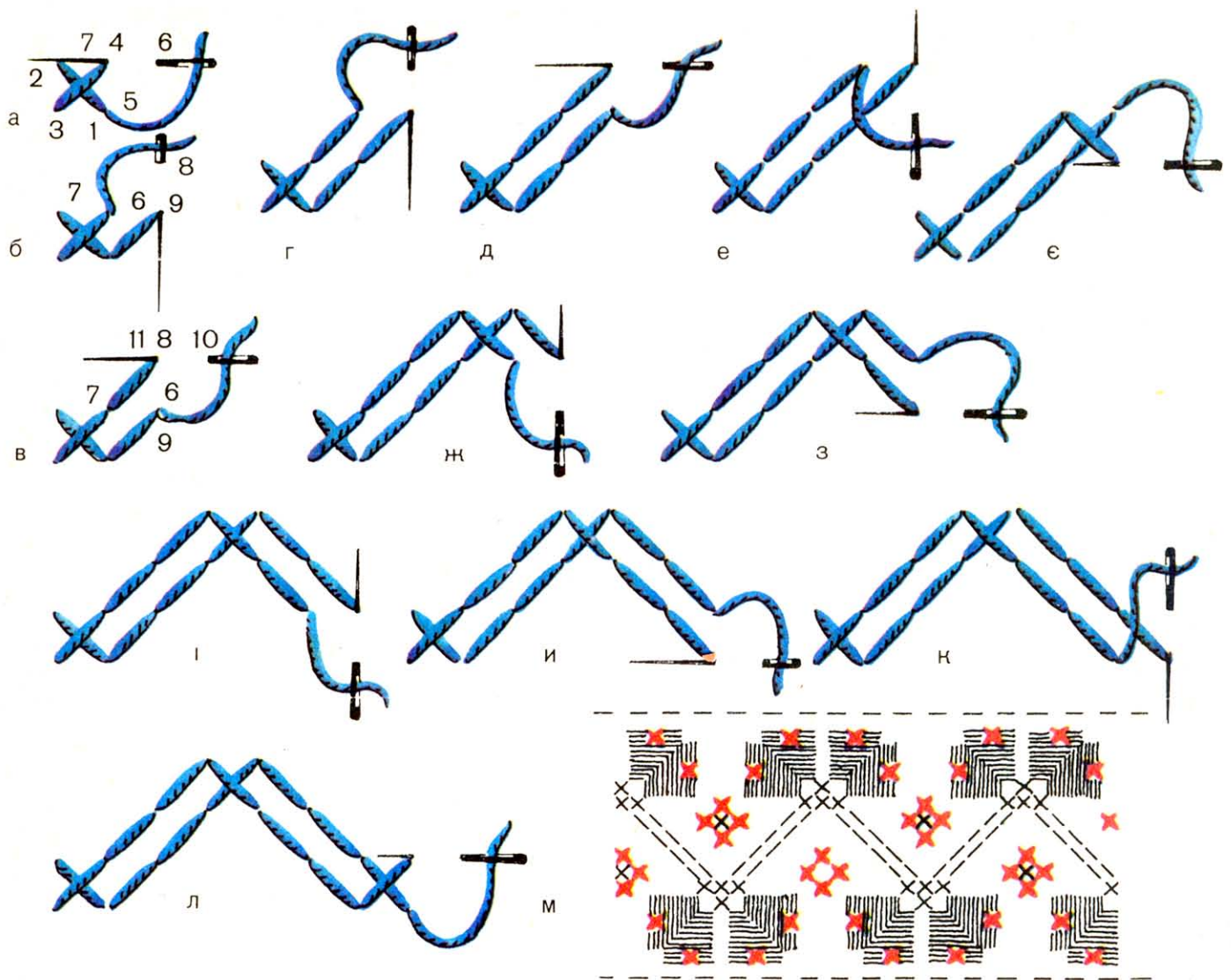

Рис. 39

Бігунець, або *черв'ячок*, складається з *кривульки*, яку то знизу, то згори обвивають або підкреслюють вишивальною ниткою (рис. 41 б).

Дуже гарні вишивки можна робити *розсипним півхрестом* (рис. 41 в).

Шов косий хрест (рис. 42) односторонній, утворюється з двох діагональних перехрещених стібків. Шіють ним у два прийоми, у горизонтальному, вертикальному і діагональному напрямках. Якщо хрестики ідуть в ряд, то спочатку стібки кладуть зліва направо, а потім перекривають їх у зворотному напрямку.

Невеликі частини узору можна вишивати окремими хрестиками за один прийом (рис. 43). Послідовність їх виконання подано на

рис. 43 а, б. Цим способом виконують *кривульку* на двох або трьох хрестах. Вони являють собою ряди хрестиків, вишитих у шаховому порядку (рис. 43 в, г).

До середини минулого століття вишивали переважно двостороннім хрестиком, однаковим з правого й лівого боку тканини. Він зустрічається на старовинних вишивках і на виробах, у яких має бути красиво й чисто оформлений як правий, так і лівий бік,— рушники, хустки, занавіски. Виконували його кількома способами. Ми розглянемо тільки один з них.

Двосторонній хрестик в один прийом (рис. 44) виконується кожен окремо, зліва направо за допомогою допоміжних півстібків. Починають роботу з середини хрестика,

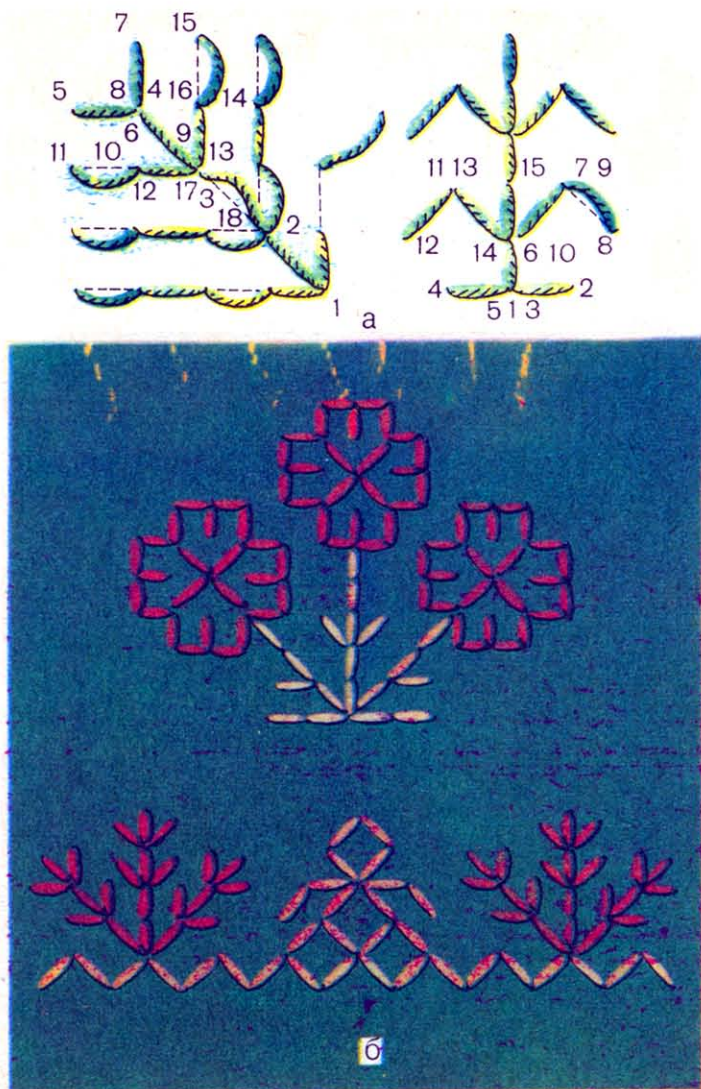

Рис. 40 а, б

щоб захвати кінчик нитки під шитвом (1—2, рис. 44 а). Потім кладуть з лица перший двосторонній навскісний стібок з лівого нижнього у правий верхній кут (2—3) і виводять нитку зісподу знову у нижньому лівому куті

Рис. 40 в

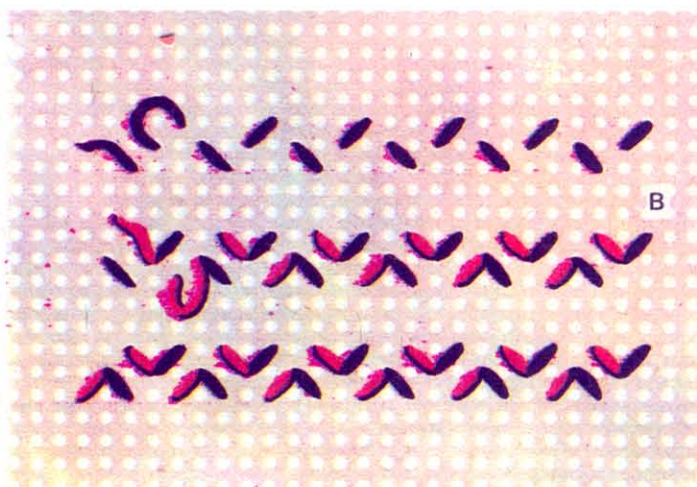
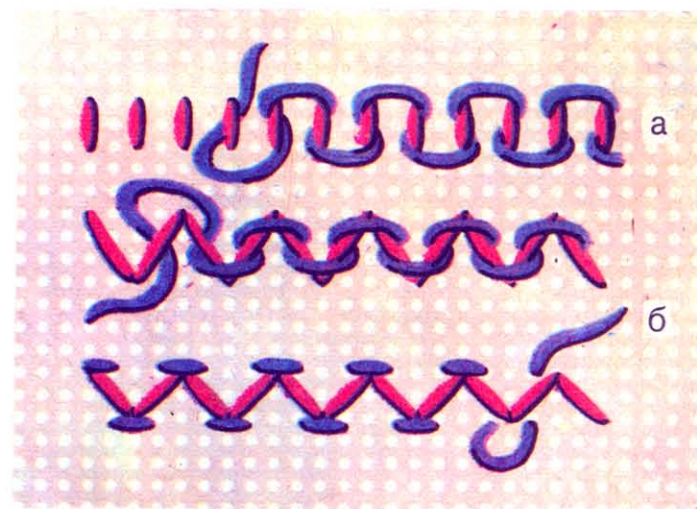

Рис. 41

(3—4, рис. 44 б). Щоб покласти другий діагональний стібок, треба спочатку зробити допоміжний перехідний півстібок. Для цього пропускають голку з ниткою через середину першого стібка (4—1) у правий нижній кут

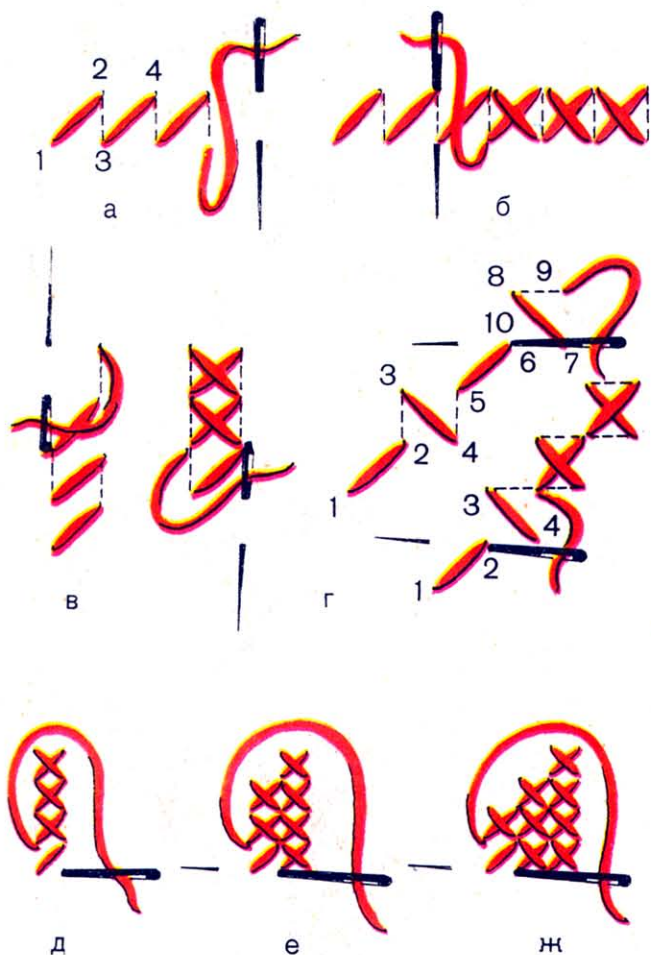

Рис. 42

(1—5, рис. 44 в). Потім із нижнього правого кута у лівий верхній кладуть другий стібок (5—6) і виводять голку з ниткою зісподу знову у нижній правий кут (6—7, рис. 44 г). Так закінчують вишивання першого хреста. Дру-

Рис. 44

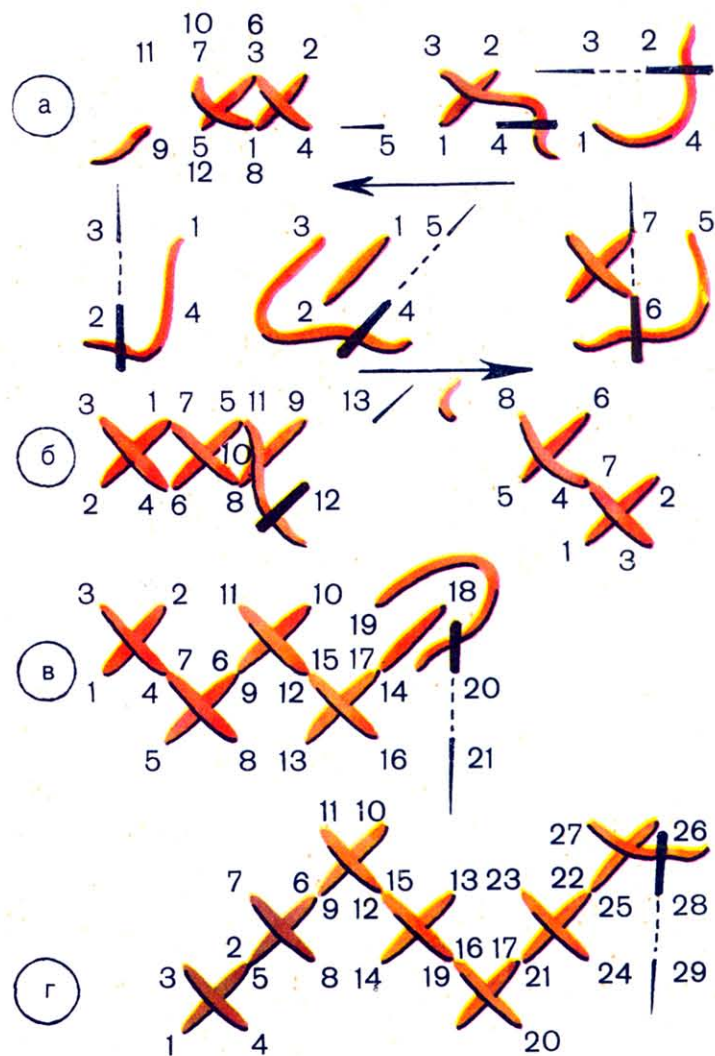
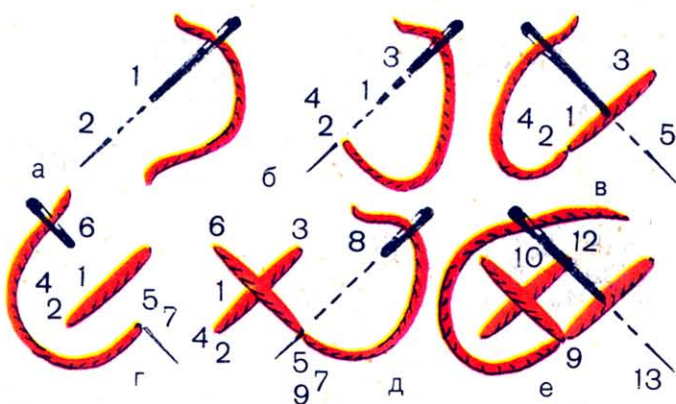

Рис. 43

гий і всі наступні хрестики починають з першого діагонального стібка, покладеного з лівого нижнього кута у правий верхній (7—8—9) і далі продовжують роботу, як і в першому хрестіку (рис. 44 д, е).

Цей спосіб досить копіткий і вимагає уваги та акуратності. При вивченні шва треба уважно стежити за послідовністю його виконання, позначеною цифрами.

Шов *розсипний хрестик* (рис. 45) застосовують у вишивках, які зветься *обман*, *фальшиве мереживо*, *розкидка*.

Ця вишивка з'явилася на початку XX сторіччя й була дуже поширена на Чернігівщині, де чорними нитками на білому полотні вишивали чудові «мереживні» візерунки на рукавах жіночих сорочок та рушниках.

Зразки таких узорів ви бачите на форзаці. Ці візерунки прикрасять платтячко й блузку. Їх можна вишити чорними та корич-

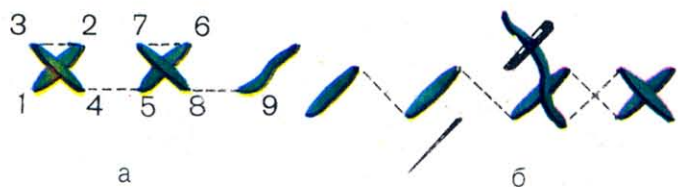

Рис. 45

невими нитками на білому або білими нитками на сірому полотні.

Шов *прямий хрест* (рис. 46) на відміну від косого вишивається однаковими взаємно перпендикулярними стібками (рис. 46 а). Дуже поширений в західних областях України (рис. 46 б).

В оздобленні різних виробів досить часто поєднують косий хрест з прямим (рис. 46 в).

Подвійний, або болгарський, хрест (рис. 47) складається з чотирьох стібків — двох діагональних і двох взаємно перпендикулярних. Виконують його в один прийом. Спочатку вишивають косий хрест, потім роблять вертикальний стібок, який покривають горизонтальним стібком зліва направо (рис. 47 а, б). Болгарський хрест широко застосовується при вишиванні килимів, панно, подушок.

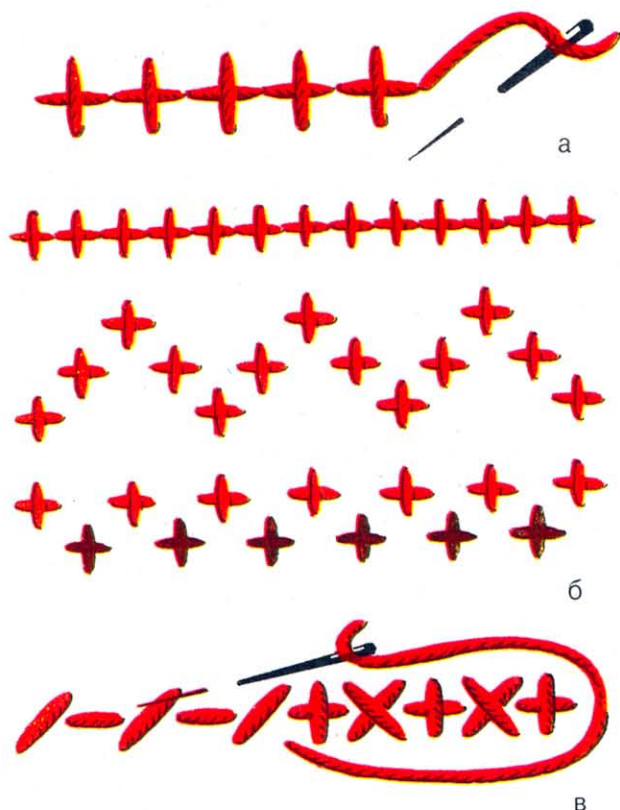

Рис. 46

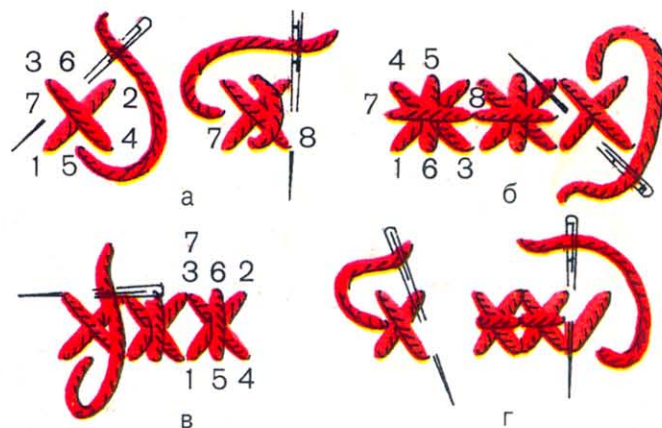

Рис. 47

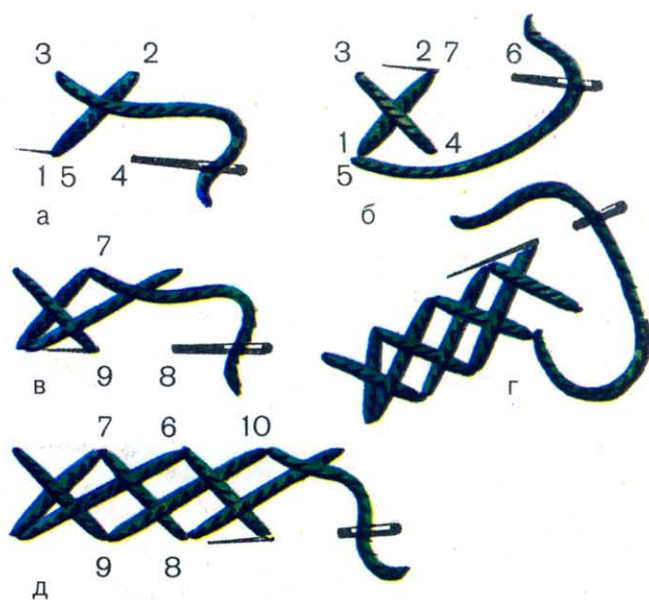
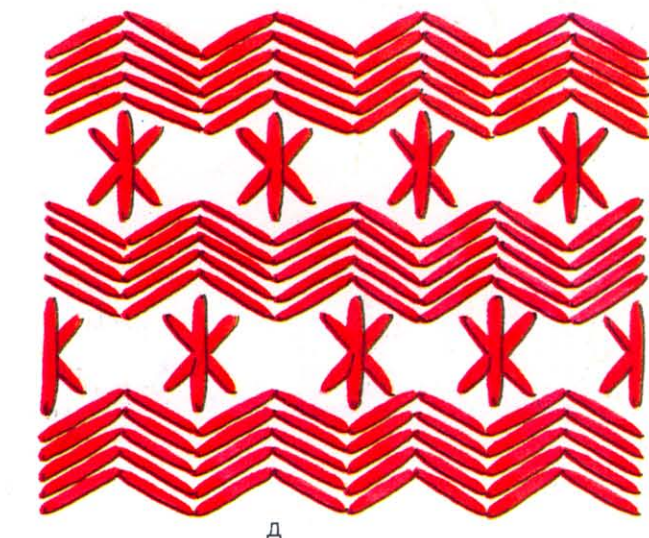

Рис. 48

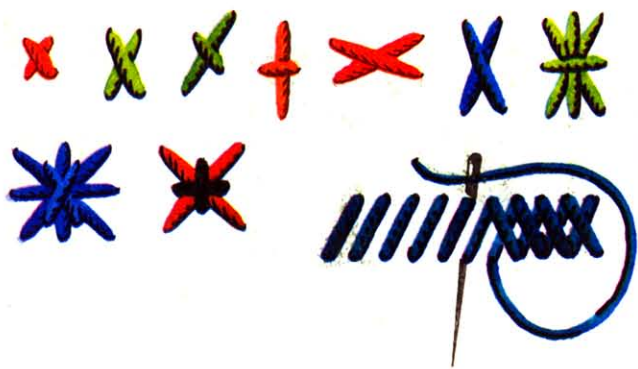

Рис. 49

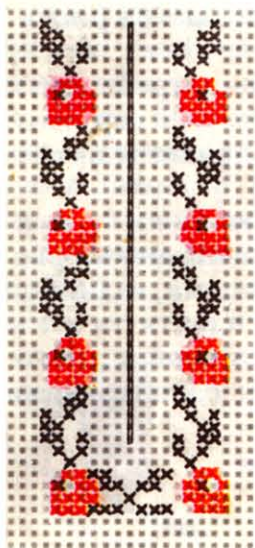
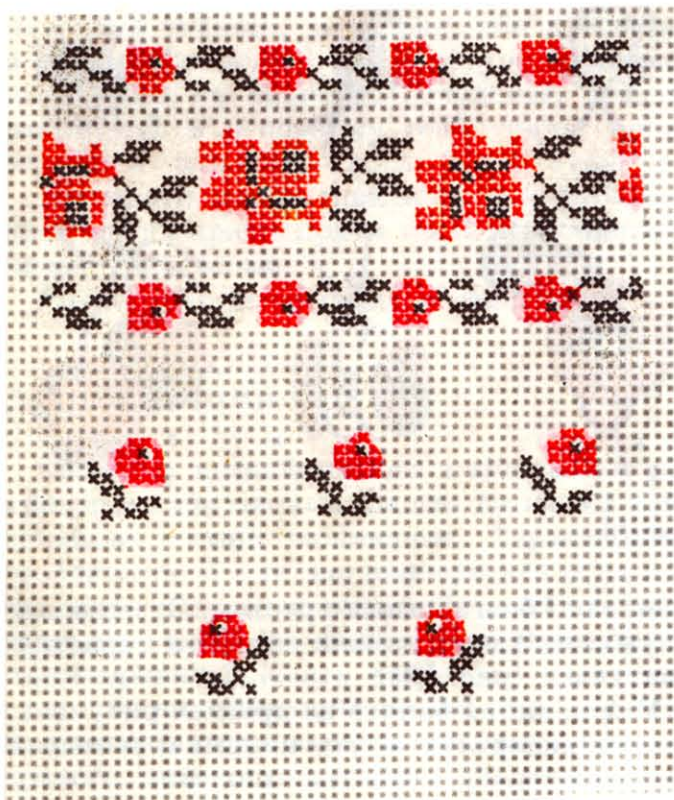

Рис. 50

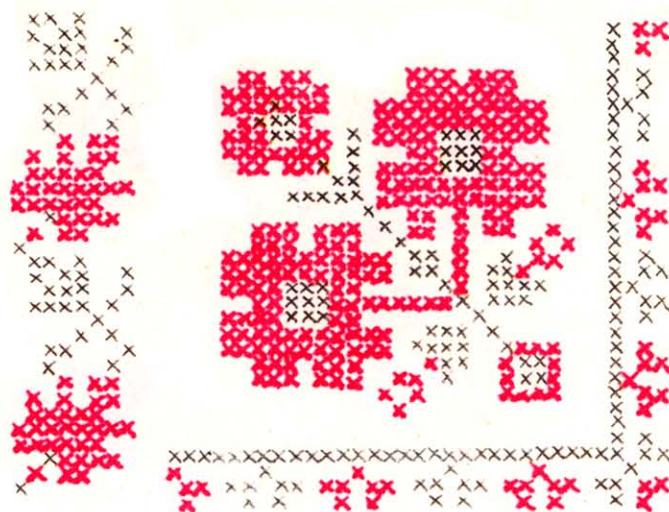

Рис. 51

У народному вишиванні застосовують також *тристібковий* хрест (рис. 47 в, г), поєднуючи його з настиленням стібків навскісної односторонньої гладі (рис. 47 д).

Прутик, схожий зовні на смужку з хрестиків (рис. 48), на Україні називають *ретязь*, або *плутаний хрестик* (на Полтавщині), а в Росії — «*косичка*». Його використовують як доповнення (обвідку) до узорів, вишитих лінійною гладдю, мережкою, виколюванням і вирізуванням, з якими ви познайомитеся трохи згодом.

Виконують ретязь кількома способами, зліва направо або справа наліво, знизу вгору, по діагоналі. На рис. 48 а — г дана схема виконання ретязя зліва направо.

Спочатку роблять косий хрестик, а потім з нижнього лівого краю хреста кладуть направо вгору перший похилий стібок (рис. 48 а, б). Голку ведуть справа наліво, вколюють у верхній правий кут хреста і перекривають ниткою перший похилий стібок діагональним, згори вниз і зліва направо, як показано на рисунку 48 в. Набираючи на голку нитки тканини то вгорі, то внизу, шиють прутик потрібної довжини (рис. 48 г, д).

Вишивання напівхрестом та хрестом дуже поширене у багатьох народів. Існує кілька різновидів цього шва, які використовують для декоративного оздоблення (рис. 49).

Вишивка хрестом дуже популярна. Нею прикрашають одяг, рушники, серветки. На рис. 50 подано узор для вишивання жіночої блузки. Узорами Львівщини та Київщини можна оздобити різні вироби (рис. 51). Півників (рис. 52) можна вишити на фартушку, рушнику або диванній подушці як звичай-

Рис. 52

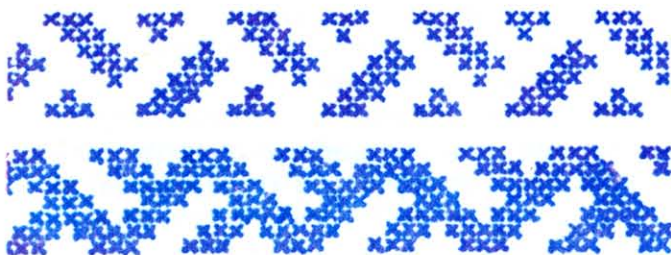
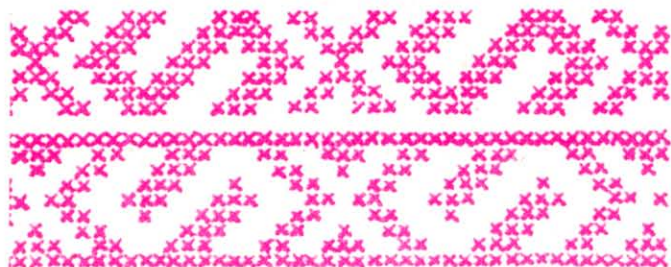

Рис. 53

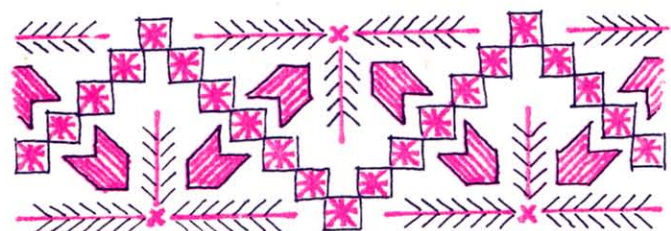
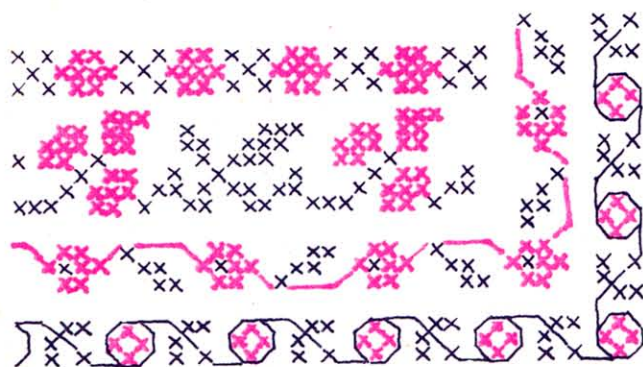

Рис. 54

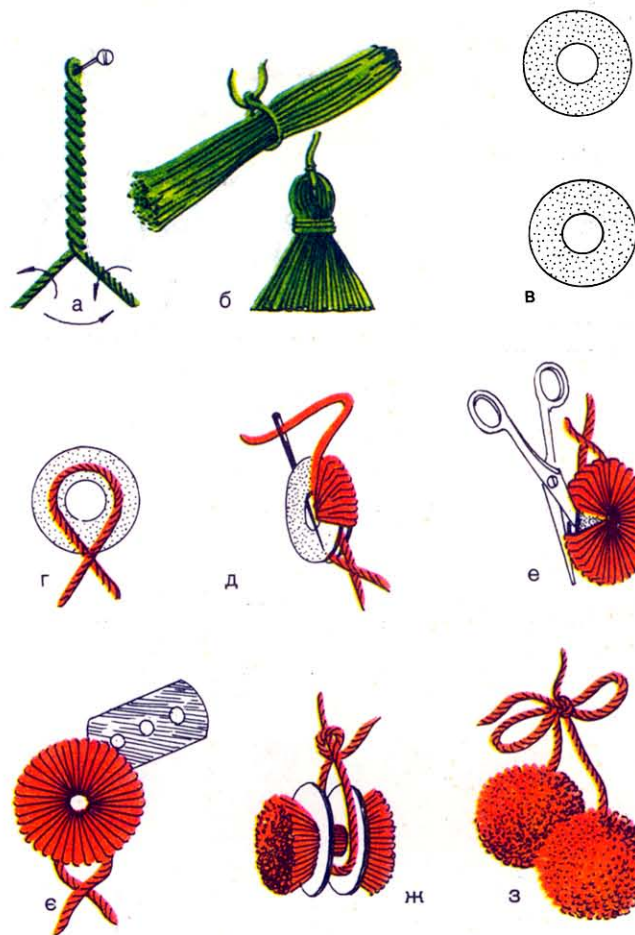

Рис. 55

ним, так і болгарським хрестом. Вузькими смужками узорів можна оздобити серветку, платтячко (рис. 53).

Узори, які ви бачите на дрібних рисунках, можна використати для килимка, диванної подушки, одягу, серветки (рис. 54).

До вишитої блузки й сорочки буває потрібна зав'язка. Як її зробити, показано на рисунку 55.

Якщо вишивка чорно-червона, треба взяти порівну чорних і червоних ниток і скрутити з них шнурочок. До зав'язки пришити китички з ниток (рис. 55 а, б).

Можна зробити круглі китички — помпони. Порядок їх виконання показано на рис. 55 в — з. Раніше такими китицями, великими і малими, прикрашали поділ плахти та кінці тканих поясів, які називалися *крайки*. Виготовляли їх з яскравих ниток однобарвними або з кольоровими «вічками».

ВИШИВАННЯ ГЛАДДЮ

Гладь — це вишивання прямими та похилими стібками, які повністю або частково заповнюють площину узору. Існує багато технік її виконання. Це і вже відомі нам шви: *вперед голку, строчка, стебловий, ланцюжок*, і спеціальні — *пряма й коса гладь, гладь з перехватами, верхошов* та багато інших.

Існує кілька видів гладі: *одностороння, двостороння, без настилу і з настилом, прорізна* тощо. Розрізняють також *точну*, або *лічильну*, гладь, яку виконують по рахунку ниток на тканині, та *вільну*, або *рисовану*, в якій стібки кладуть по контуру малюнка, нанесеного на тканину. Лічильною гладдю виконують в основному геометричні орнаменти, а вільною — рослинні й тваринні.

Вишивати гладдю можна на будь-якій тканині, нитки краще брати м'які — муліне, заполоч, ірис, шовк.

Розглянемо деякі гладдеві шви.

ЛІЧИЛЬНІ ШВИ

Спочатку познайомимось з *лічильною, рахунковою*, або *точною*, гладдю. Це одна з найдавніших технік вишивання. Характерною особливістю її є те, що виконується вона накладанням паралельних стібків, віддалених один від одного на одну нитку. Вона буває одностороння і досить часто має назву *настил*, або *настилування*, та двостороння. Одностороння гладь вкриває тканину тільки з правого, лицевого боку (рис. 56), двостороння — з обох боків (рис. 57).

На Україні цю гладь називають *лиштва*, бо нею свого часу вишивали переважно подоли жіночих сорочок — *лиштиви*. А може, тому, що колись у давнину вишивали узорі нитками, які залишалися від ткання полотна, тобто *лишками*. І до нашого часу точну гладь виконують білими та сірими нитками.

Залежно від напрямку покладених стібків

Рис. 56

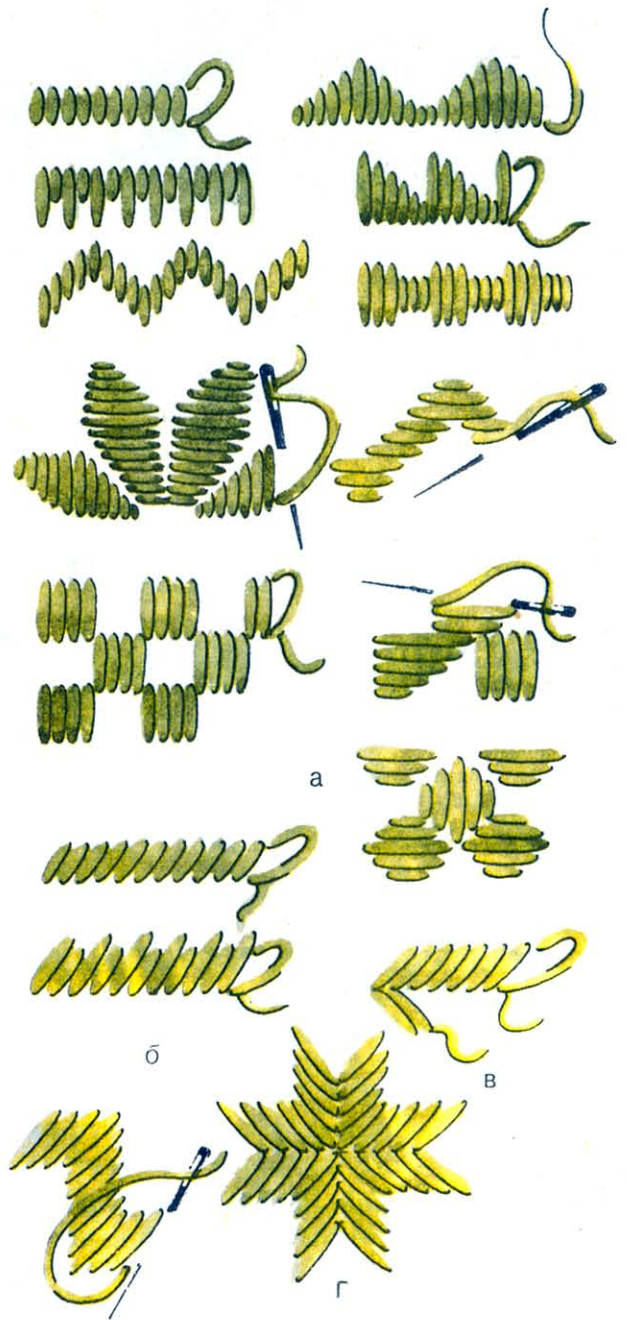

Рис. 57

розрізняють два види лічильної гладі: *пряму* і *косу*.

Пряма гладь (рис. 57 а). Стібки кладуть вздовж ниток тканини по вертикалі або горизонталі.

Коса гладь (рис. 57 б) відрізняється від прямої тим, що стібки під час вишивання кладуть під кутом 45° до ниток основи або підкання. Дві паралельні смужки гладі, стібки яких покладені в різні боки, на Україні називають *кіскою*, а в Росії — «елочкой» (рис. 57 в). Техніку виконання кута та розети подано на рисунку 57 г.

Коса гладь найбільш поширена на Київщині, де її здавна виконували нитками черво-

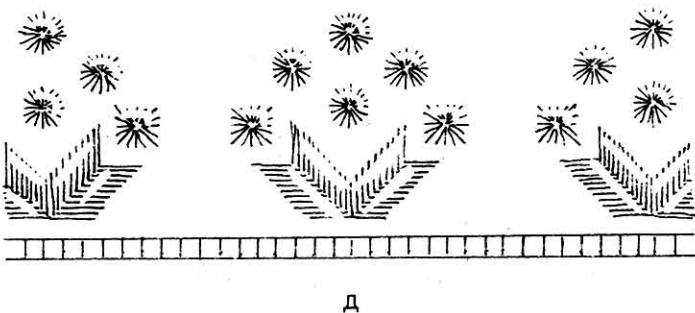
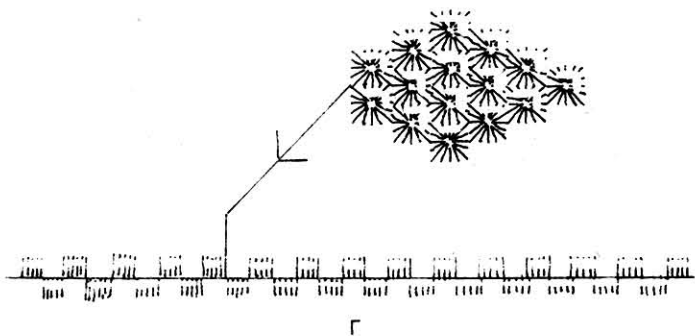
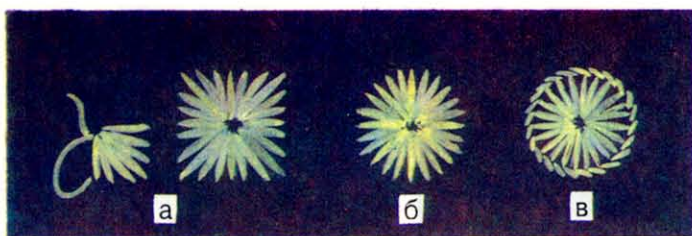

Рис. 58

ного та чорного кольорів. На Поділлі косу гладь вишивають білими та чорними нитками.

Лічильну гладь широко застосовують для оздоблення чоловічих сорочок, жіночих блузок, дитячого одягу та речей побуту, використовуючи нові, нетрадиційні кольорові поєднання. У народному вишиванні вона часто поєднується з іншими техніками: *хрестом*, *ретязем*, *півхрестом*, *виколюванням* і *вирізуванням*.

Виколювання (рис. 58). Цей спосіб вишивання дуже простий, а назва його походить від техніки виконання: *викол*, *виколювання*, *довбанка*, *солов'їні вічка*. Окремі елементи можна робити квадратними або круглими.

Спочатку по лічбі ниток (або по намальованому контуру) визначають сторони майбутньої виколки. В центрі проколюють дірочку і кладуть перший стібок від центра

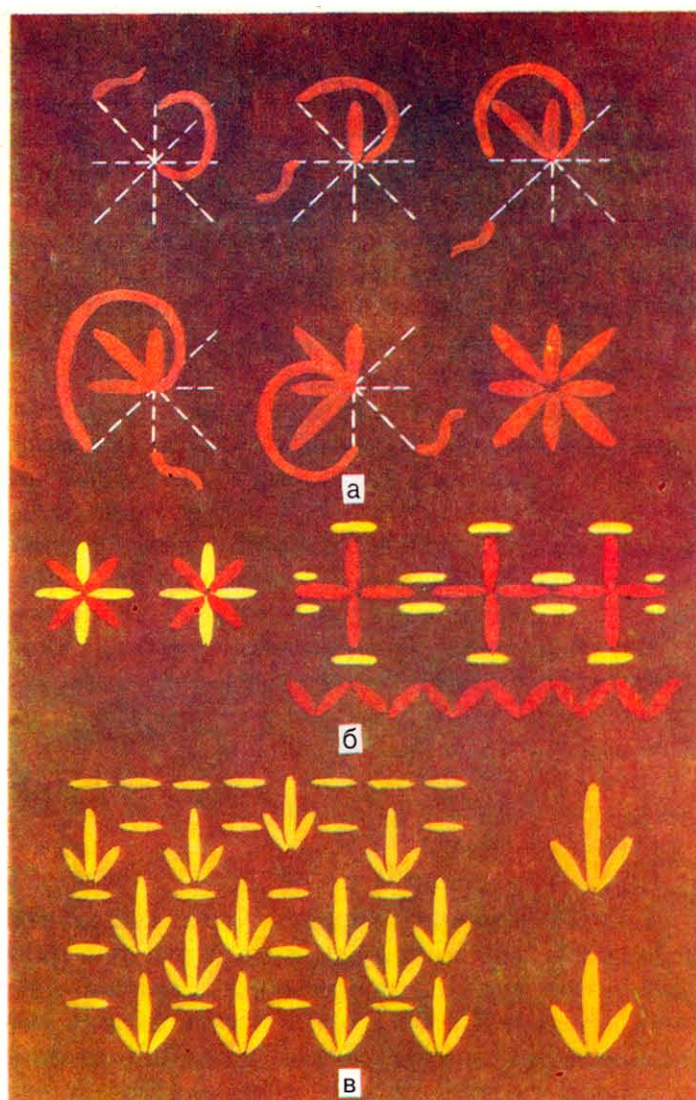

Рис. 59

в лівий або правий кут — в залежності від узору. Кожен новий стібок має починатися в центрі — місці виколу — і закінчуватися на сторонах квадрата або кола на одну нитку далі від попереднього стібка, як показано на рис. 58 а. Виконують виколювання стібками гладі та петельного шва (рис. 58 б — д).

Сучасне вишивання пропонує нескладні в роботі візерунки: зірочки й квіточки, які прикрасять блузку чи платтячко, якщо розкидати їх по рукавах або подолу. Їх можна робити одно- або різнобарвними, однакови-ми та різними по довжині стібками (рис. 59).

Вирізування (рис. 60) — це ажурна вишивка, техніка виконання якої пов'язана з вирізуванням ниток тканини. В Росії цей спосіб має назви «*вырезывание*», «*строчка-вырезы*», «*тарлата*».

Виконують цю вишивку в кілька прийомів. Спочатку хрестиками позначають конту-

ри фігури для вирізування. Стібками прямої гладі обшивають краї, закріплюючи таким чином місця вирізування ниток. Після цього нитки тканини піднімають на голку, обережно підрізають і витягують, залишивши ті з них, які утворять сітку (рис. 60 а). Сітку цю обкручують нитками, одночасно заповнюючи квадрати павучками, хрестиками тощо (рис. 60 б). Інколи серединки квадратів не вирізають, а зашивають гладдю кольоровими нитками. Цей вид заповнення називають *обманка* (рис. 60 в).

Техніка вирізування дуже популярна на Україні. Найчастіше виконують її білими

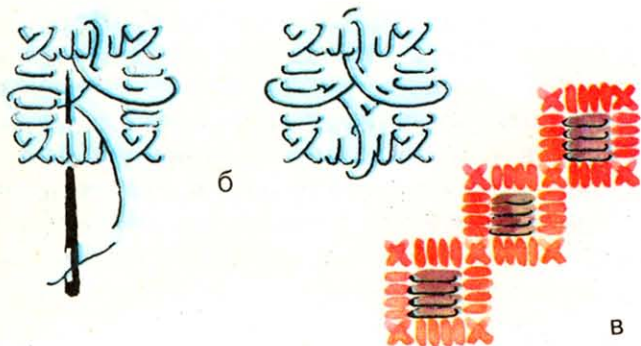
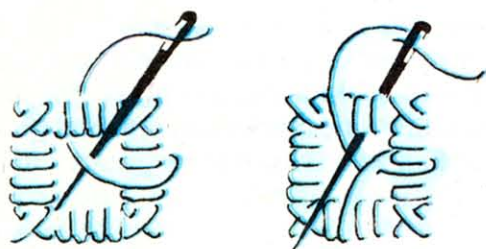
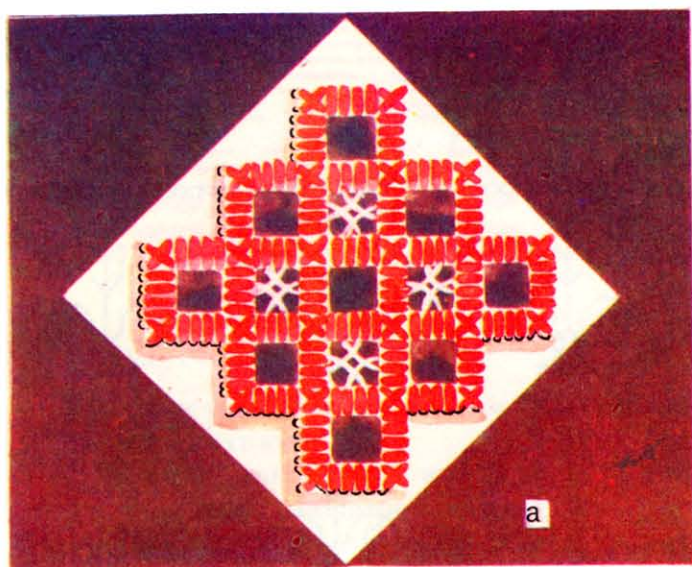

Рис. 60

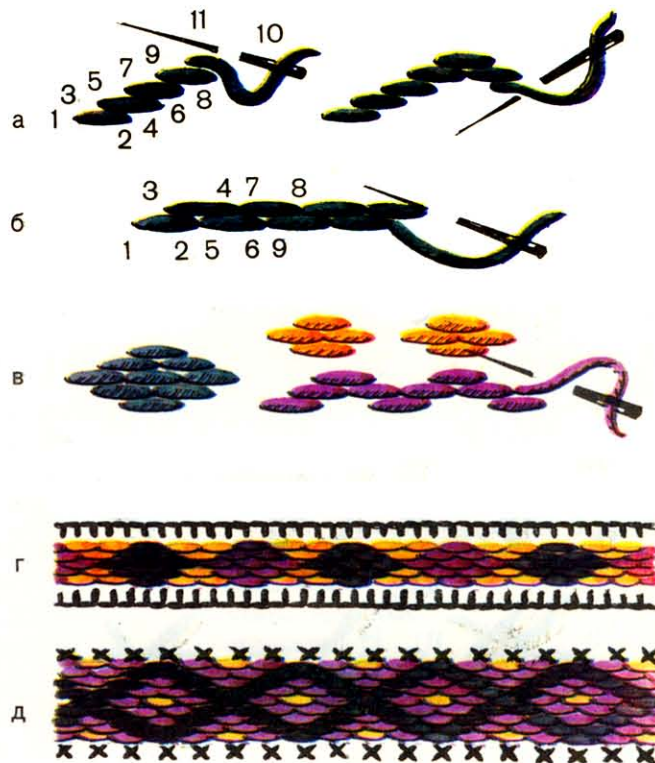

Рис. 61

нитками, але часом шиють кольоровими: сірими, блакитними, червоними, чорними.

До лічильних швів належить *наби́рвання* (рис. 61). У цей спосіб вишивають переважно кольоровими нитками ромбічні узори. Наби́рвання дуже поширене на Київщині, Чернігівщині, Черкащині. У Росії цю техніку вишивання називають «*кирпичики*».

Вишивають зліва направо дрібними стібками, строго по нитці. Стібки, одинарні або подвійні, кладуть паралельно горизонтальним ниткам тканини і один одному. На голку набирають парну кількість (4—6—8) ниток основи. Кожен новий стібок кладуть вправо від середини попереднього (рис. 61 а), вище або нижче на одну нитку підткання тканини. При вишиванні наби́рванням стібки настиляють щільно, без найменших пропусків (рис. 61 б, в).

Виконується наби́рвання вузькими смугами на манішках, комірах, по низу рукавів чоловічих сорочок, на вставках рукавів жіночих сорочок. Узори геометричні, кольори чорний і червоний з вкрапленням жовтого, білого, голубого (Київщина, Черкащина), або білий з вкрапленням червоного і чорного (Чернігівщина, рис. 61 г, д). В узорах наби́рвання доповненням узору служать ретязь, гребінчик, хрестик.

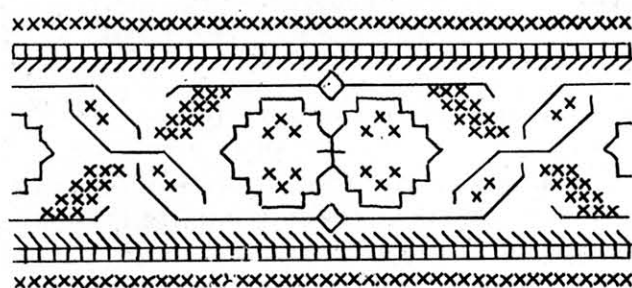
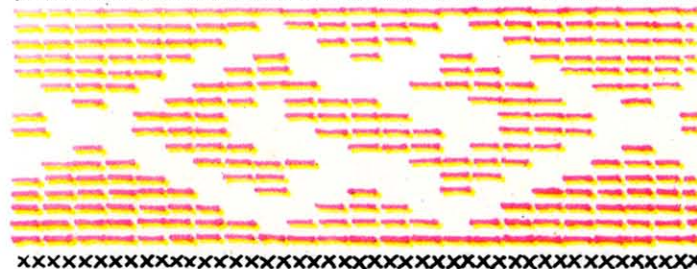
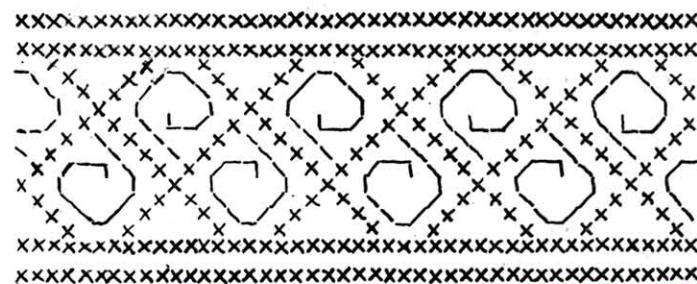
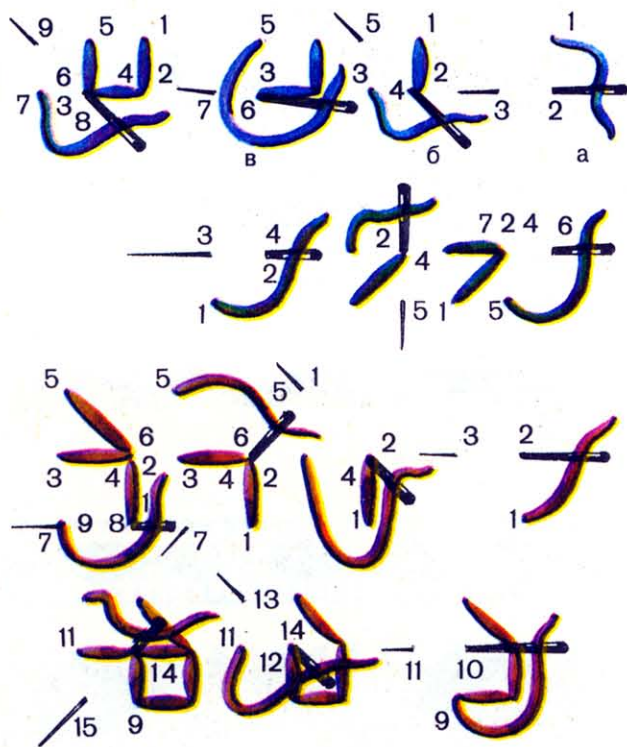

Рис. 62

Гребінчик, сіточка, які доповнюють і прикрашають лічильні шви, не дуже складні у виконанні. Послідовність їх вишивання подано на рисунку 62.

Дуже цікава, ошатна і маловідома техніка вишивання *поверхниці* поширена на Поділлі та Буковині. Цією технікою виконують геометричні узори на чоловічих і жіночих сорочках, блузках, поєднуючи її з іншими техніками вишивання — *низинкою*, *качалочковою* *лиштвою*, *двобічною штапівкою* (рис. 63). Виконують цей шов окремими вертикальними рядами паралельних горизонтальних стібків односторонньої гладі, покладених по ширині узору. Довжина стібка 3—5 ниток, а відстань між ними 2—3 нитки. Шіють знизу вгору або згори донизу, справа наліво та зліва направо (рис. 64).

Перший ряд виконують так: закріпивши нитку (1), вколюють голку з ниткою зліва

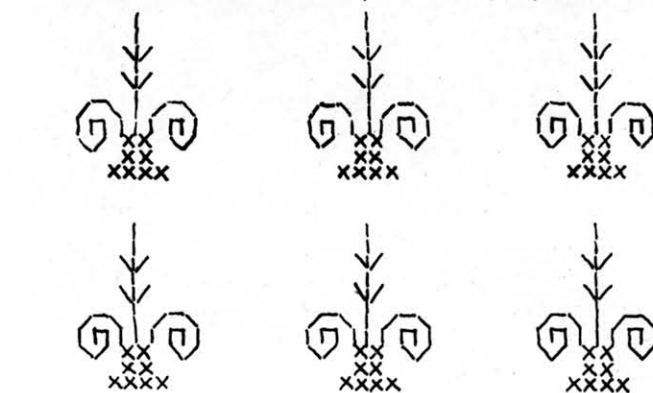

Рис. 63

направо на довжину першого стібка (1—2). Для початку другого стібка виводять голку вгору по вертикалі на відстані двох-трьох ниток над кінцем першого стібка (2—3). Другий стібок кладуть над першим справа наліво (3—4) і виводять голку в початок третього стібка (4—5). Третій стібок, як і перший, знову кладуть зліва направо (5—6). В залежності від узору відстань між стібками то збільшується, то зменшується. Четвертий стібок кладуть справа наліво, відступивши вгору 6—9 ниток (6—7—8).

Останній ряд узору закінчують у точці 22 і виводять голку з ниткою зісподу в точці 23 на відстані довжини першого стібка другого ряду (рис. 64 а). Починають другий, тобто наступний, ряд згори донизу стібком 23—24 і продовжують роботу за цифровими позначками (рис. 64 б — г).

Вишивають *поверхницю* сірими, бежеви-

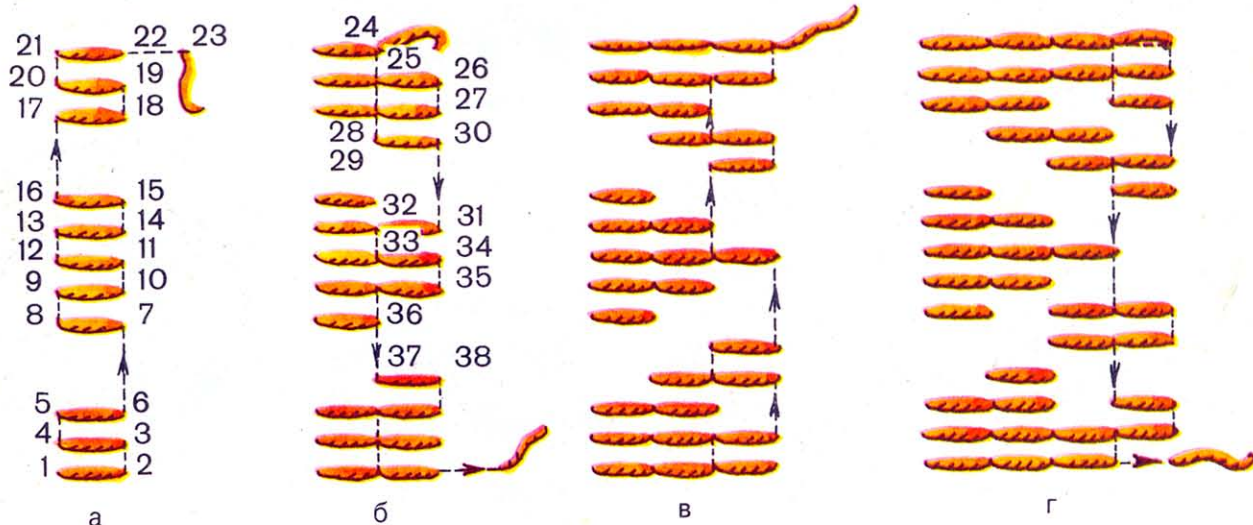
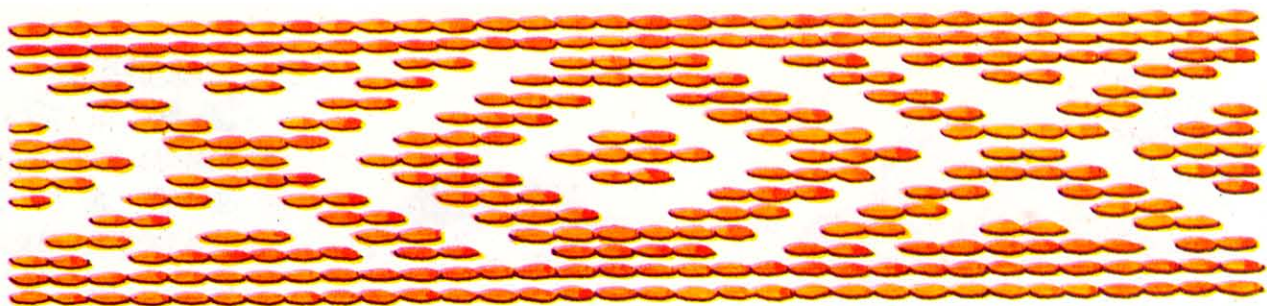

Рис. 64

ми, золотистими, коричневими, коричнево-зеленими нитками.

Качалочки (рис. 65) — вид лічильної двосторонньої гладі, поширений на Поділлі, де її ще називають *качалочкова лиштва*, *шатранка*, *колодочки*. Качалочками вишивають рушники, хустки, скатерті, подушки. Ця техніка зустрічається на рукавах жіночих сорочок, вишитих вовняними нитками чорного, темно-червоного та бордового кольору або кольоровою заповоччю і муліне. Зараз вишивання качалочками дуже популярне у селі Клембівка Вінницької області.

Поздовжні або поперечні качалочки утворюють із ряду паралельних стібків, покладених упритул один до одного. Довжина стібків залежить від узору.

Качалочками вишивають геометричні та стилізовані орнаменти — квіти, листочки, птахів, метеликів, фігури людей. Кольорові сполучення дуже контрастні: червоний, зелений, чорний, жовтий, оранжевий тощо. Часто елементи узору, вишитого качалочками, обшивають двобічною штапівкою нитками чорного кольору. Тоді вишивка стає рельєфнішою.

Рушникові шви (рис. 66). Споконвіку лю-

ди прикрашали рушниками свої оселі, широко використовували їх у побуті (народження дитини, заручини, весілля, похорон, на рушнику подавали хліб-сіль тощо).

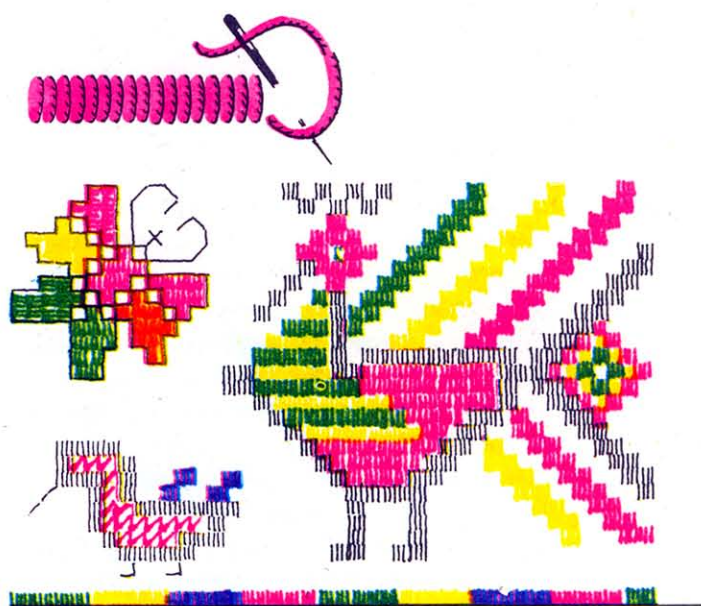

Рис. 65

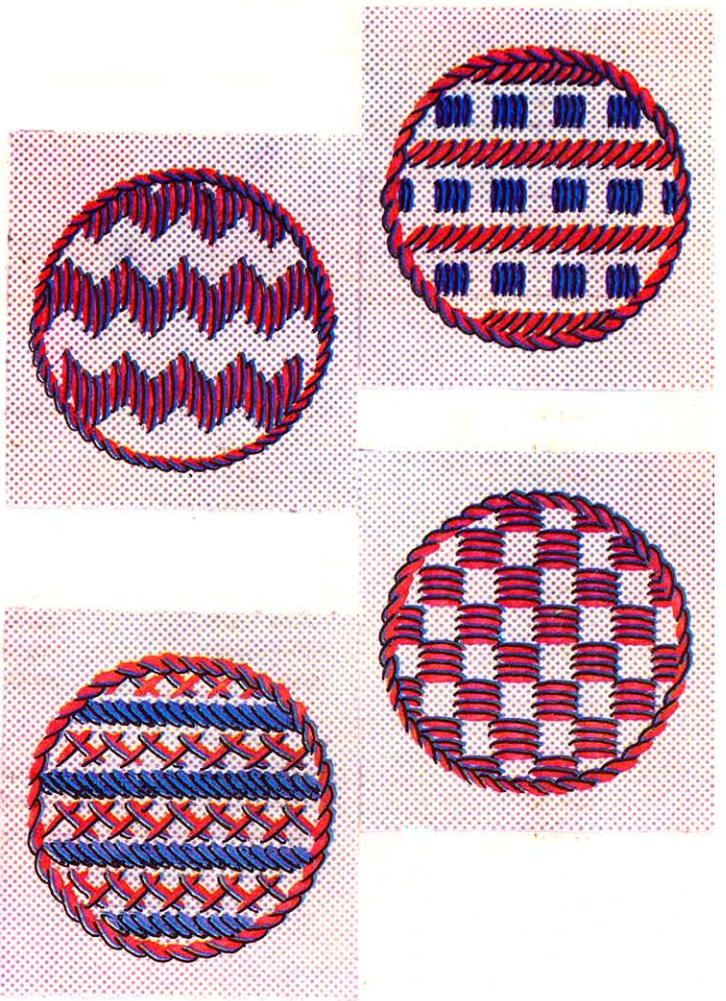
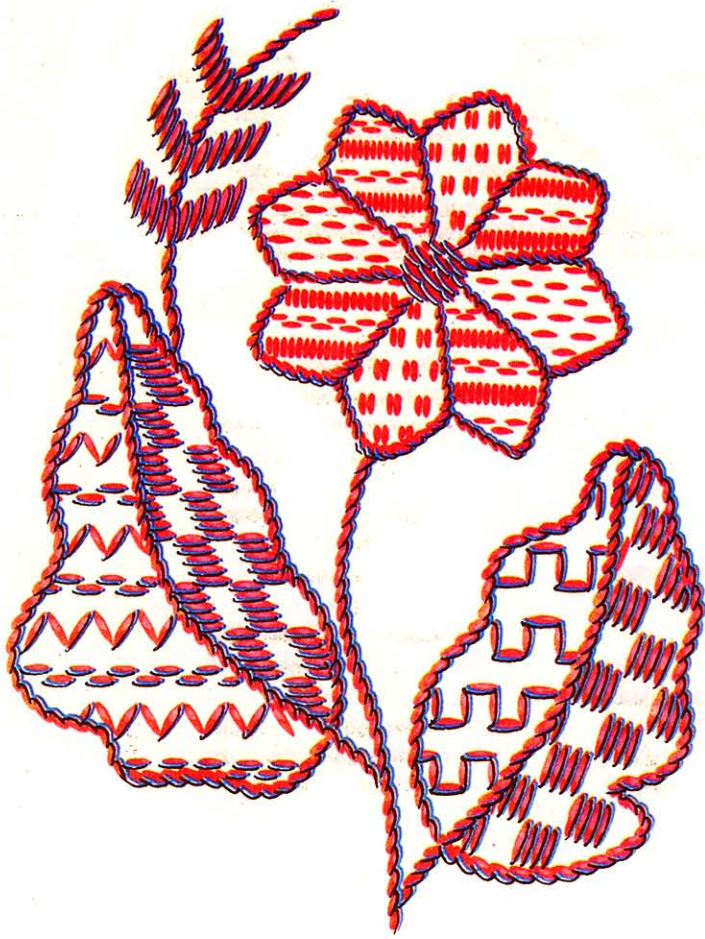

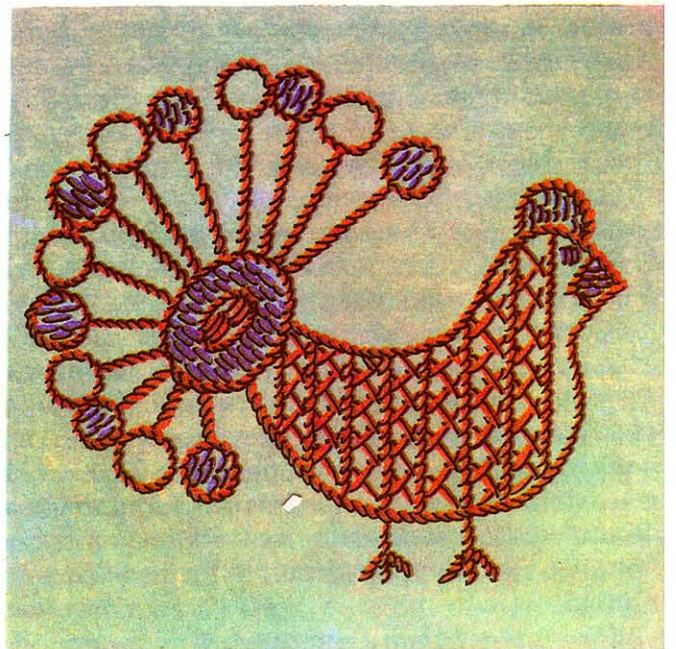
Рис. 66

В деяких місцевостях вони правили за жіночий головний убір, який називався «намітка».

Вишивали рушники спеціальними швами червоними нитками, інколи додаючи синього, жовтого і зеленого кольорів.

Рушниковий шов виконують так. Спочатку на полотні позначають олівцем контур візерунка і вишивають його *стебловим* або *тамбурним* швом, прутиком *двобічної штапівки*. Потім площину узору заповнюють різними комбінаціями стібків — заповненнями — переважно лічильних: «вперед голку», гладдю, штапівкою, кривулькою, хрестиком, козликом, сітками тощо. У народних вишивках існує понад 20 видів заповнень. Усі вони дуже характерні для української вишивки. Наприкінці минулого та на початку нашого століття у вишиванні рушників широко застосовували *старокиївський* шов, який нагадує довгі (довжиною 1—1,5 см) стібки стеблового шва, та вільною одно- або двосторонньою гладдю нитками переважно червоного кольору.

Рушниковими швами вишивають не тільки рушники, а й декоративні панно, скатерті, хустки та інші побутові речі.

ШВИ ВІЛЬНОЇ ГЛАДІ

Двостороння вільна гладь без настилу

Назва цієї техніки походить від способу накладання стібків: при вишиванні двосторонньою гладдю з обох боків тканини — лицевого і зворотного — утворюється однаковий малюнок.

Гладь проста (рис. 67). Широко використовується в кольорових рослинних орнаментах.

Стібки треба накладати так: вишити дрібні листочки косою гладдю, а ягоди — прямою

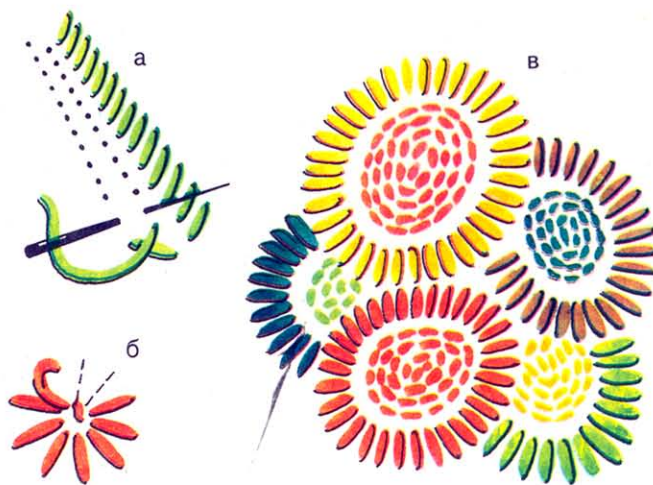

Рис. 68

(рис. 67 а, б). В більших елементах стібки гладі розташовують по формі узору: в пелюстках квіток — від краю до центра (рис. 67 в), в листочках — від краю до середини, у напрямі жилок. Інколи контур листка зашивають не повністю (рис. 67 г).

Штрихова гладь (рис. 68) складається із окремих стібків, які нагадують промені або штрихи, що йдуть в різних напрямках від центра. Техніка виконання цього шва дуже проста. Узор переводять на тканину крапками, які позначають місце накладання стібків (рис. 68 а, б). Стібки можуть бути пря-

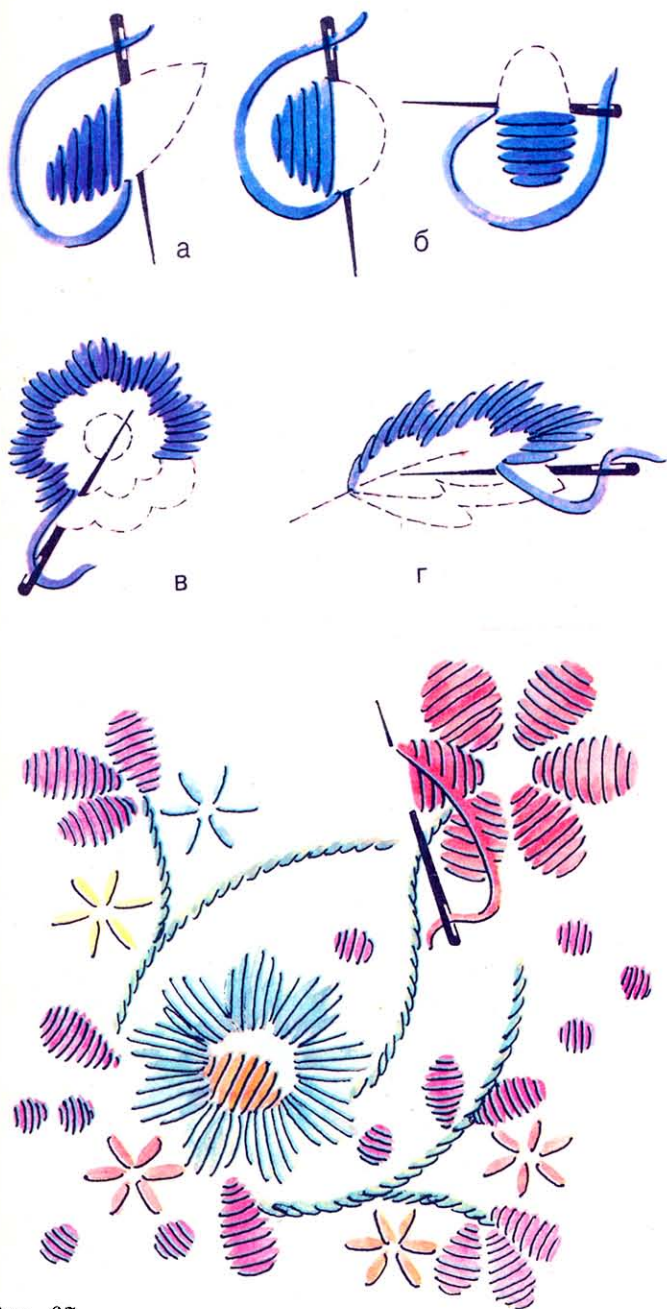

Рис. 67

Рис. 69

мими й похилими, з різними, але не дуже довгими проміжками між ними (рис. 68 в).

Штрихова гладь широко застосовується в оздобленні дитячого одягу, серветок, панно.

Художня гладь (рис. 69) вишивається кольоровими нитками різних відтінків плоскими двосторонніми стібками. Переведений на тканину малюнок обшивають по контуру стібками «вперед голку». Потім починають класти стібки з верхньої частини пелюстки або листочка до низу. Спочатку кладуть стібки світлих кольорів, потім темних. Перехід від одного відтінка до другого має бути плавним. Досягти цього можна, якщо робити стібки різної довжини, які ніби продовжуватимуть попередній ряд.

Двостороння гладь з настилом

До цієї техніки належать шви, які виконуються по настилу, попередньо прокладеному по площині малюнка густими стібками «вперед голку». Щоб гладь була опуклою, настил роблять з ниток, товщих за робочі.

Одним з різновидів цього шва є біла гладь (рис. 70—73). Нею колись оздоблювали постільну, столову й жіночу білизну. Вишивали білими нитками по білому лляному полотну. Звідси ще одна її назва: білизняна гладь. Згодом цією гладдю почали оздоблювати комірці, манжети, носовички з тонких прозорих тканин, жіночі блузки, дитячі платтяч-

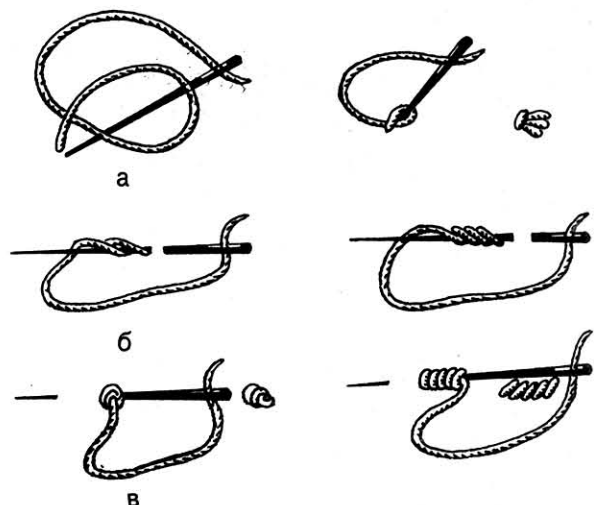

Рис. 71

ка. І стали називати її білою гладдю, високою або бродері.

Послідовність виконання цього шва така: на тканину переводять малюнок, контури обшивають стібками «вперед голку», роблять настил, який потім зашивають гладдю в напрямі, протилежному настилу (рис. 70). Для роботи потрібні нитки м'які й блискучі — муліне або шовк.

Біла гладь складається з кількох технік. Не всі вони знайомі вам. Щоправда, шви «вперед голку», строчка і стебловий, якими вишивають контури узору і стебла, вам уже відомі, вмієте ви також вишивати насип. Тепер познайомимося з технікою виконання

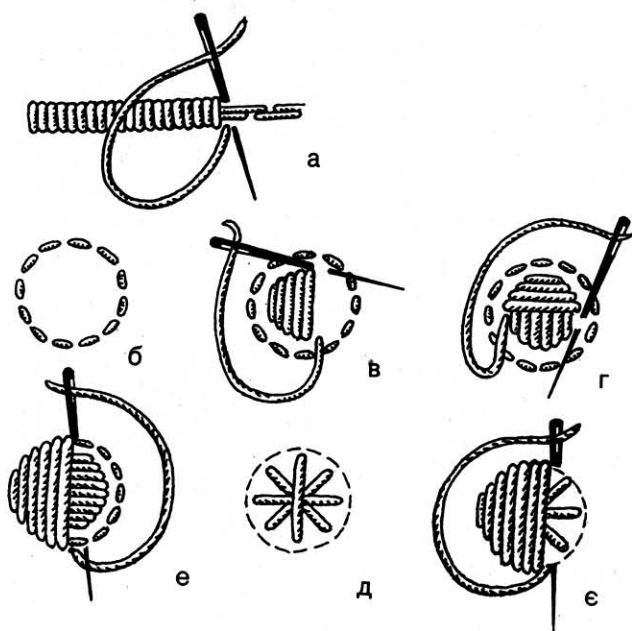

Рис. 70

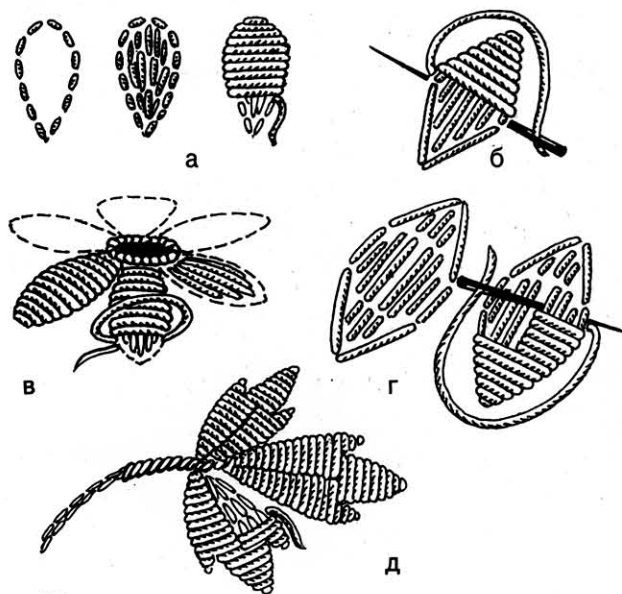

Рис. 72

шнурочка, горошку, вузлика, лапочки, листочка, квіточки, підкладної гладі.

Шнурочок (рис. 70 а) утворюють прямі вертикальні стібки, які вкривають настил, прокладений по контуру малюнка. Вишивають зліва направо.

Горошок починають вишивати з контурів, які прокладають швом «вперед голку» (рис. 70 б). Настил можна робити, як показано на рис. 70 в — д. Потім його вкривають стібками гладі, так щоб вони закривали намітку контуру (рис. 70 е — є). Роботу починають від середини: спочатку вишивають одну половинку горошини, потім другу. Треба стежити,

щоб кількість стібків на обох половинках була однакова.

Вузлики. Цим швом заповнюють контури листочків і квітів. Вишивають їх на однаковій відстані один від одного, рядами, паралельними контуру малюнка. Існує кілька способів виконання вузликів. Три з них показано на рис. 71.

Лапочка і листочок (рис. 72). Стібки гладі вкривають малюнок зверху донизу (рис. 72 а, б).

Квіточка (рис. 72 в). Спочатку роблять серединку — вишивають гладдю або проколюють дірочку, потім швом «вперед голку» позначають контур квітки і роблять настил. Після цього вкривають пелюстки стібками гладі від середини до краю або навпаки.

Листочок в розкол. Так називають листочок, розділений посередині на дві частини. Спочатку прошивають контур, роблять настил з довгих паралельних стібків. Якщо по довжині листочок розділений на три частини: верхню, середню і нижню (рис. 72 г), то верхню і нижню частини вишивають суцільними стібками, покладеними перпендикулярно настилу (по ширині листочка). Середню частину «розколюють» на дві половини — праву й ліву. Коли листочок поділений на дві частини, як на рис. 72 д, то спочатку гладдю зашивають верхню частину, а потім розділену навпіл.

Коса гладь (рис. 73 а, б) призначена для вишивання листочків та узорів з хвилястими лініями контуру.

Різаний листочок (рис. 73 в) виконують косою гладдю і вузликами. Контур половинки, вишитої вузликами, обшивають шнурочком, строчечкою або стебловим швом.

Підкладний шов (рис. 73 г) виконують дрібними стібками шва «за голку», які йдуть по контуру малюнка з правого боку тканини. На звороті утворюються густі перехрещені стібки у вигляді *козлика*. Цим швом прикрашають вироби з прозорих тканин: батисту, маркізету, крепдешину тощо.

Для оформлення країв виробу фестонами застосовують крайовий, або петельний, шов з настилом (рис. 73 д, е). Фестони роблять круглі, гострі, зубчасті тощо. При вишиванні фестонів стібки треба класти перпендикулярно краю виробу.

У білій гладі для серединки квітів і великих пелюсток часто застосовують різноманітні ажурні сітки (рис. 73 є).

Біла гладь поєднується з такими швами,

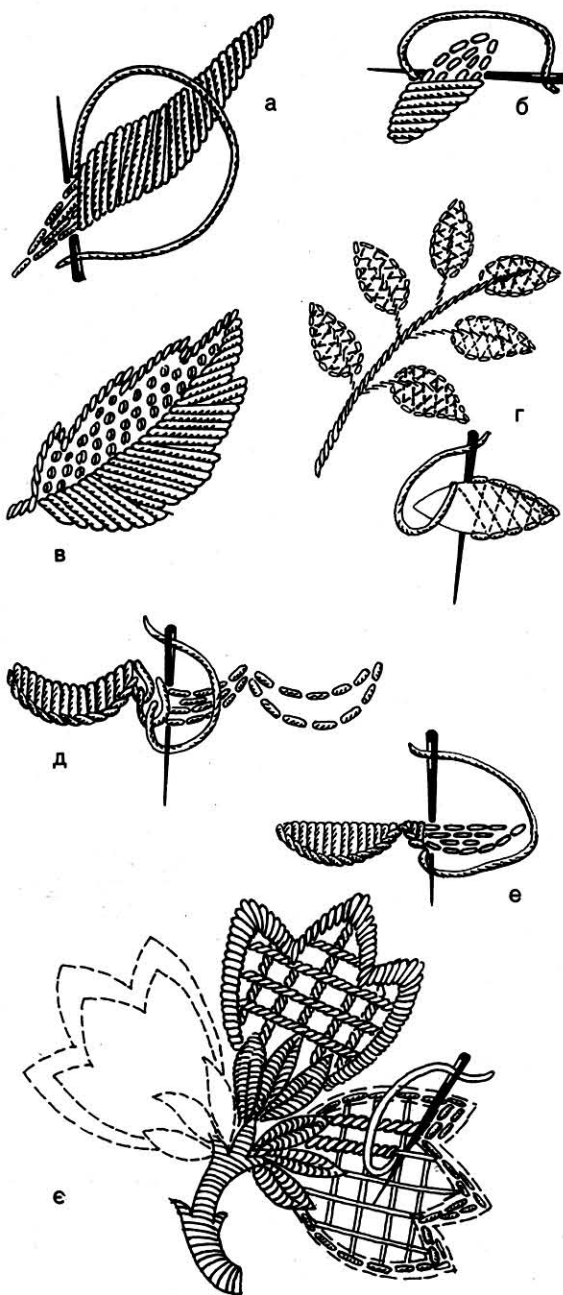

Рис. 73

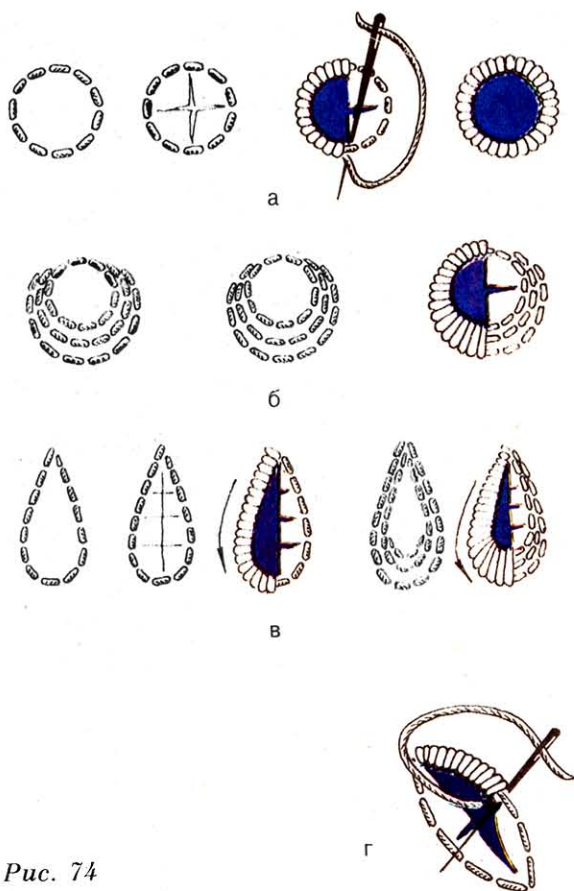

Рис. 74

як прорізна гладь і мережки. Познайомимося з технікою їх виконання.

Прорізна гладь (рис. 74) складається з дірочок різної форми і розміру. До узорів прорізної гладі належать *дірочки*, *калачики*, *листочки*. Для вишивання потрібна тонка і міцна тканина, краще льна, нитки муліне, коротка тонка голка.

Як і в білій гладі, по нанесеному на тканину малюнку прошивають контури окремих деталей стібками «вперед голку». Потім тканину посередині розрізають і обшивають шнурочками зліва направо.

Закріплюють нитку зісподу кількома дрібними стібками і обрізають її кінці. Кожну дірочку вишивають окремо, щоб на звороті не лишалося переходів ниток.

Дрібні дірочки проколюють кілочком або в'язальною спицею і кожну з них обшивають шнурочком без попередньої намітки. Можна спочатку зробити з одного-двох рядів стібків «вперед голку» настил по контуру майбутньої дірочки, потім — прокол і обшити вузьким (1—2 мм) шнурочком через край.

При вишиванні дірочок більшого діаметра (до 10 мм) в центрі гострими кінцями ножиць розрізають тканину навхрест (рис. 74 а). За допомогою голки кожен клаптик підгинають на лівий бік тканини (по лінії намітки) і обшивають через край шнурочком. Після закінчення роботи кінчики підігнутої тканини зісподу обережно обрізають гострими ножицями.

При вишиванні *калачика* контури обшивають у два або три ряди, як показано на рис. 74 б. Край широкого боку вишивають гладдю, а вузьку частину шнурочком.

Листочок, або *човник* (рис. 74 в, г), обшивається шнурочком, під який забирають розрізану тканину.

На рис. 75 ви бачите узори для вишивання білою гладдю, які можна використати для оздоблення блузок, дитячого одягу й білизни та для вишивання серветок.

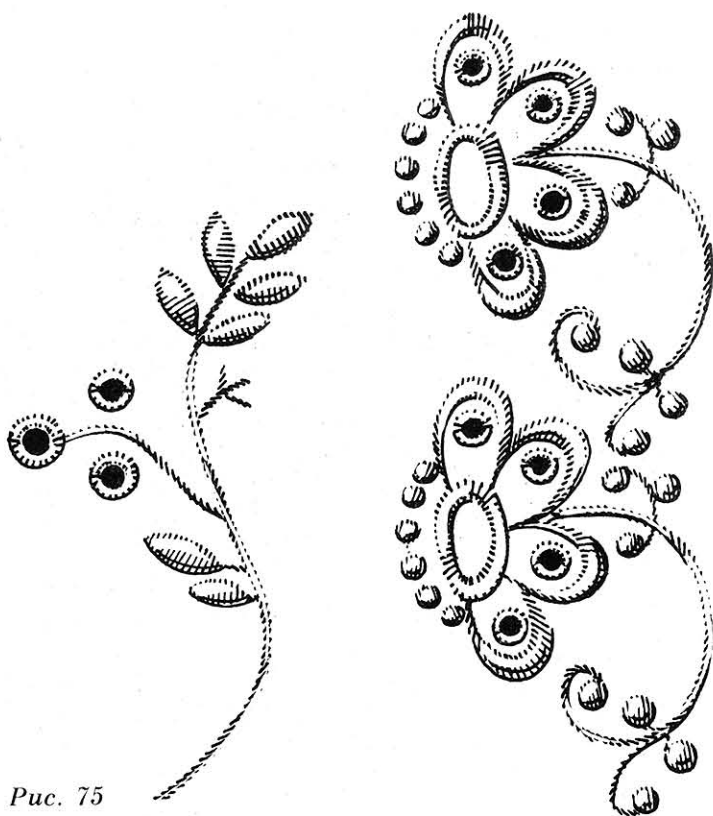
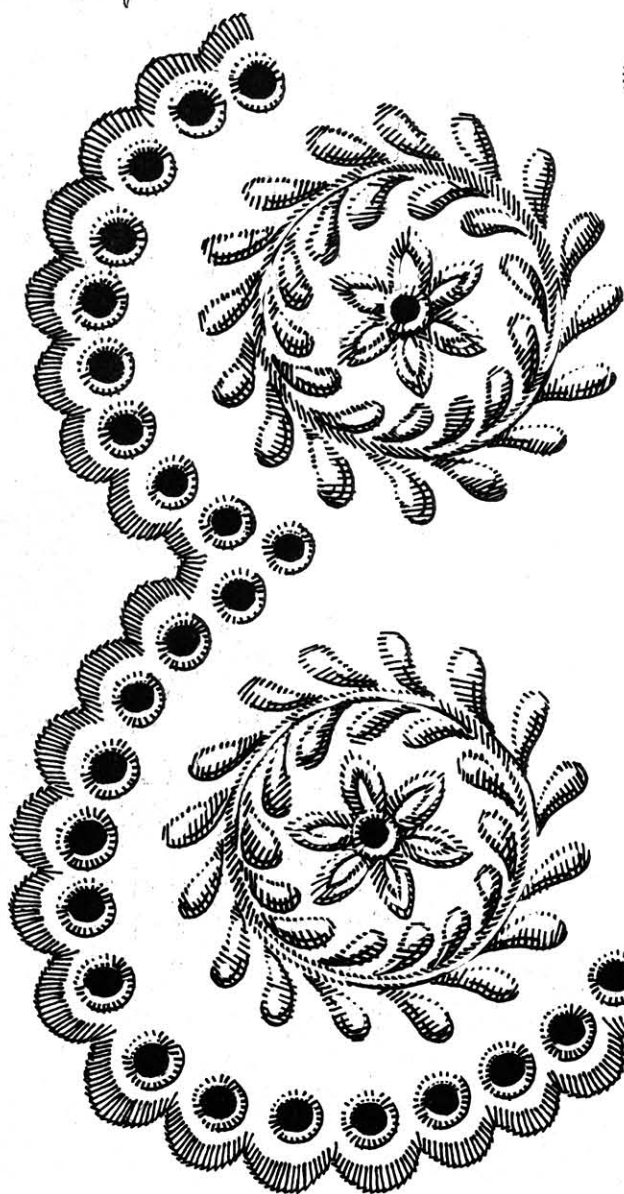
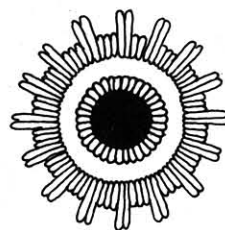
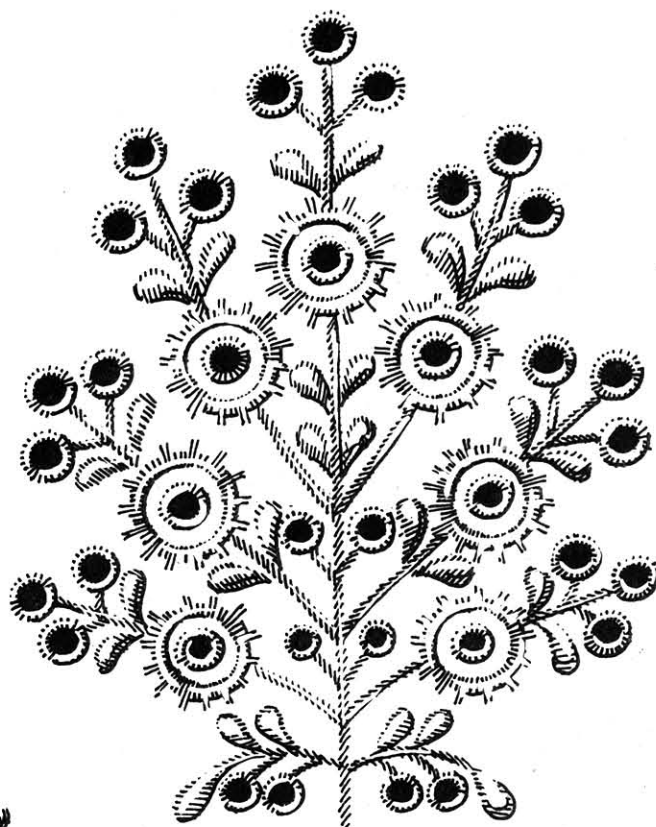
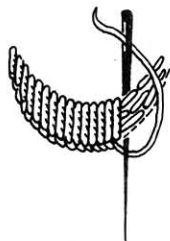
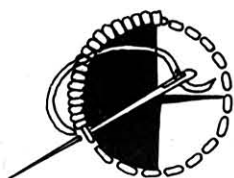

Рис. 75

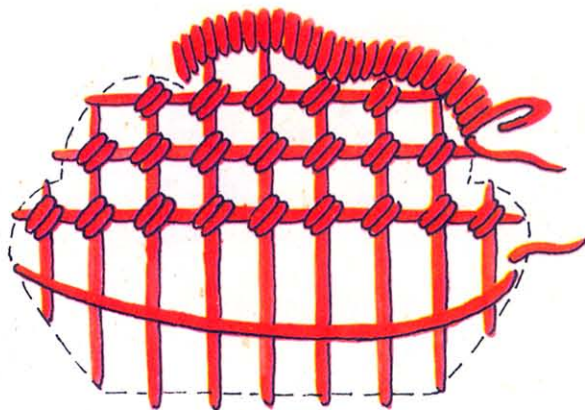
Одностороння гладь

При вишиванні односторонньою гладдю на лицевому боці утворюється основний малюнок, а на споді — маленькі пунктирні стібки по контуру рисунка та його площині. До цієї гладі належать: *верхошов*, *вісімка*, *полтавська*, *російська*, *атласна*, *гладь уприкріп*.

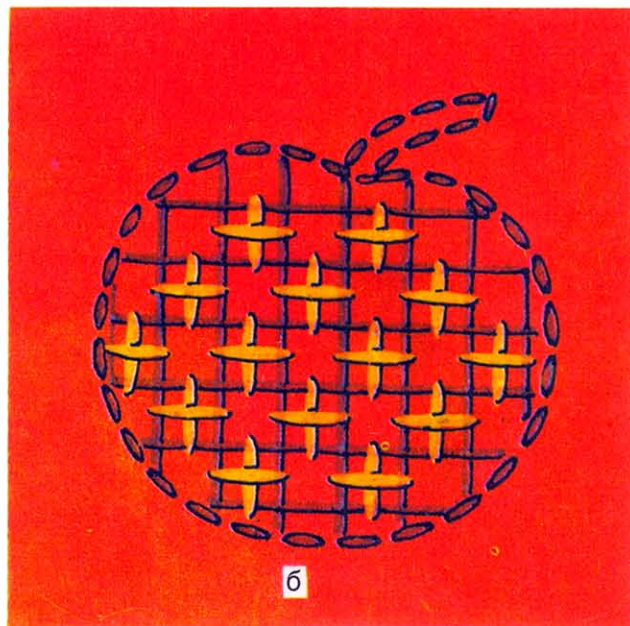
Верхошов — кольорова гладь, вишита глуким вільним швом. Цей шов відомий також під назвою *володимирські шви*, або *володимирське шиття*, завдяки вишивальницям села Мстюра Володимирської області, які збагатили *верхошов* яскравими кольоровими розшивками.

Виконують *верхошов* так. На тканину наносять малюнок і починають вишивати густими стібками, кладучи їх від краю до центра або від центра до краю узору, як показано на рис. 76. На зворотному боці утворюється пунктир по контуру малюнка з стібків-переходів. Відстань між стібками по краю буде більшою, ніж усередині. Стібки кладуть по формі узору: в квітках — від краю до центра, в листі — з нахилом від краю до краю (рис. 76 а — в). Якщо робити стібки різної довжини, то контур узору буде зубчастим (рис. 76 г).

Великі заокруглені деталі узору можна вишити гладдю *вісімка* (рис. 76 д). Це один з видів *верхошва*. Техніка виконання показана

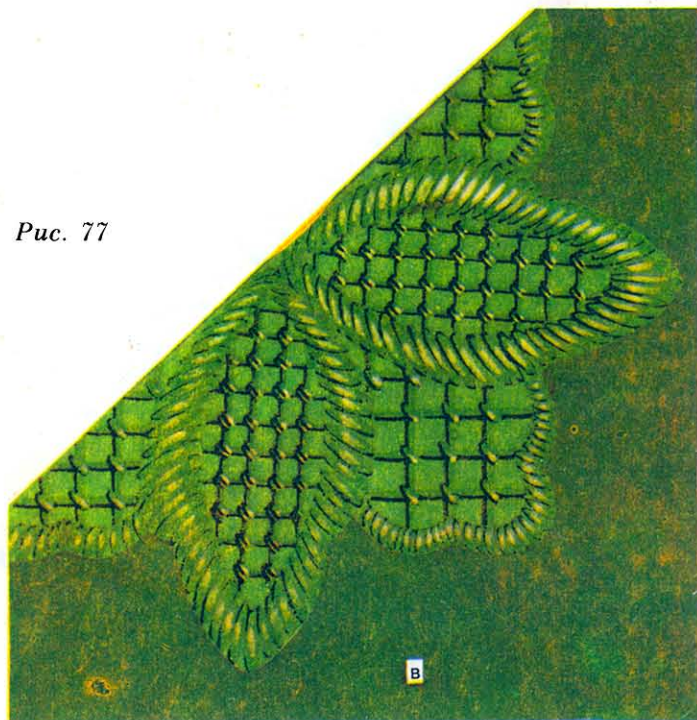
а

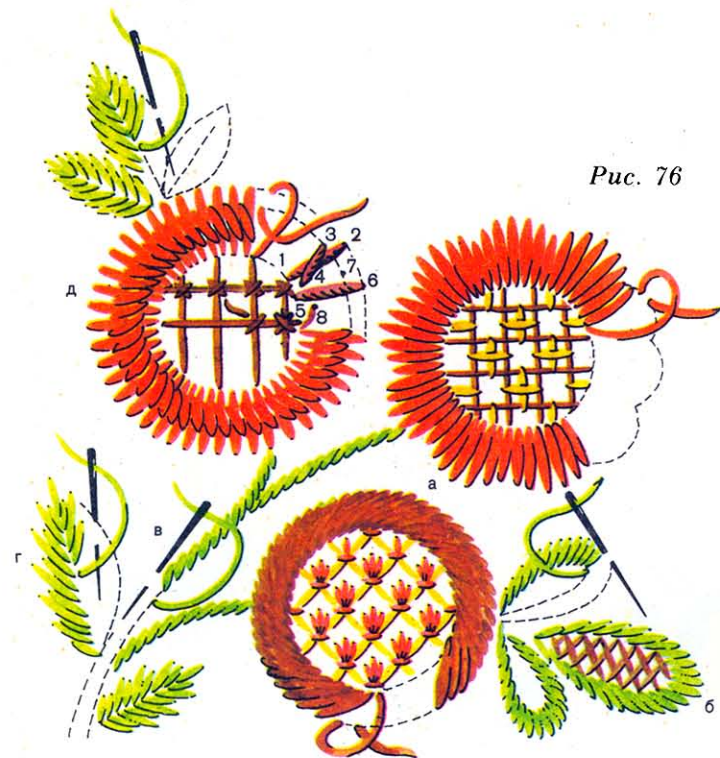
б

Рис. 76

Рис. 77

в

на рисунку. Під час вишивання треба стежити, щоб верхні стібки завжди починались і закінчувались на однаковій відстані від контурів узору.

Виконують верхошов товстими кольоровими нитками: ірис, муліне в пасмі, вовняними, синтетичними. Основний колір червоний, додаткові — синій, зелений, жовтий, у сучасних верхошвах вводять додатково коричневий та бежевий кольори.

Верхошов доповнюють і прикрашають всякими розшивками (заповненнями): лічильною гладдю, півхрестом, стібками «вперед

голку». Характерними для цього шиття є великі рослинно-тваринні узори — квіти, листя, ягоди, птахи, комахи, фігури людей.

Глухі накладні сітки є доповненням до верхошва. Сітка може бути пряма й коса, її можна вишити нитками одного кольору, а закріпити — іншими. Як вона виконується, показано на рис. 77. До тканини сітку прикріплюють по-різному: косим або прямим хрестиком, лапками, тамбурною петлею, навскісними стібками тощо (рис. 77 а, б). Після закріплення сітки її обшивають по контуру стебловим або ланцюжковим швом.

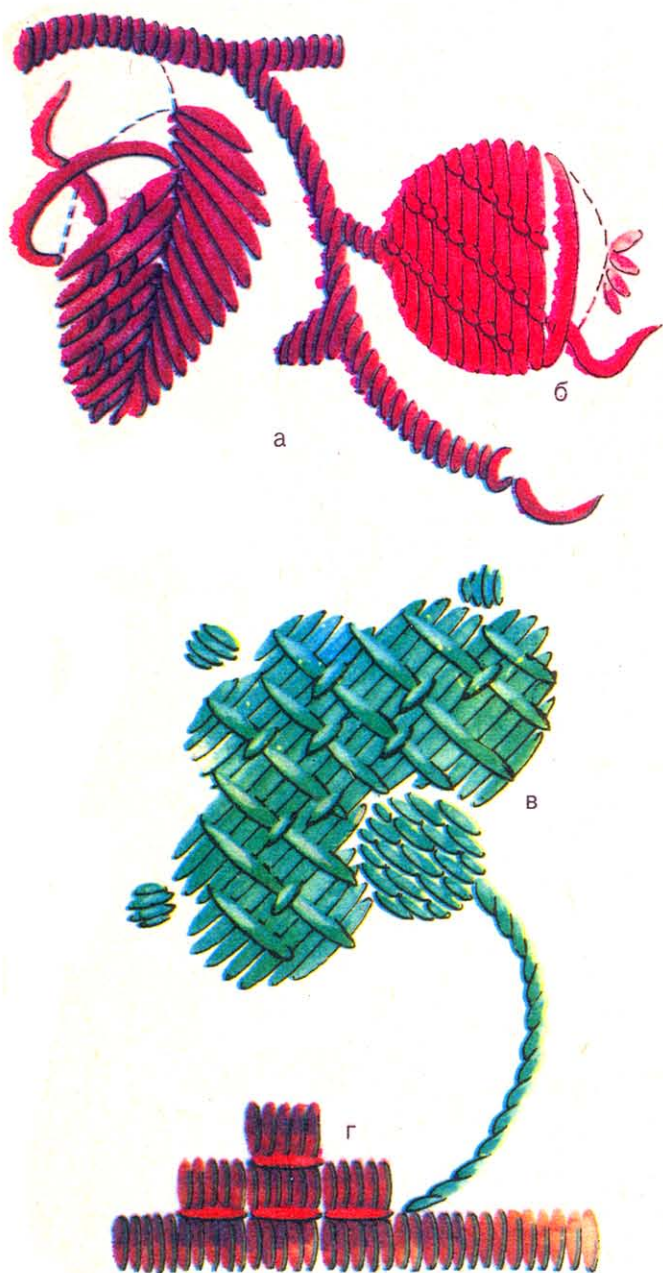

Рис. 78

Рис. 79

Декоративними накладними сітками можна вишити серединки квітів, окремі деталі узору або й весь узор (рис. 77 в).

Оформлюють вироби володимирського шиття смужками, вишитими козликом, китичками та каймою червоного кольору різної ширини. Кривульку, яка з'єднує верхні й нижні пучки китичок, доповнюють стібками півхреста або козликом.

Гладь *уприкріп* (рис. 78) застосовується в основному для заповнення великих площин узору. Така гладь давно була відома на Близькому Сході. Виконують її так. Спочатку всю площину узору вкривають стібками верхошва. Потім поверх них на відстані 0,5—1 см прокладають поперечні або навскісні ряди ниток і закріплюють їх в шаховому або іншому порядку (рис. 78 а — в). Цю гладь можна виконувати різнобарвними нитками (рис. 78 г).

Полтавська гладь (рис. 79) — один з різновидів гладі уприкріп. Вона дуже поширена на Україні. Шиють її стібками верхошва з

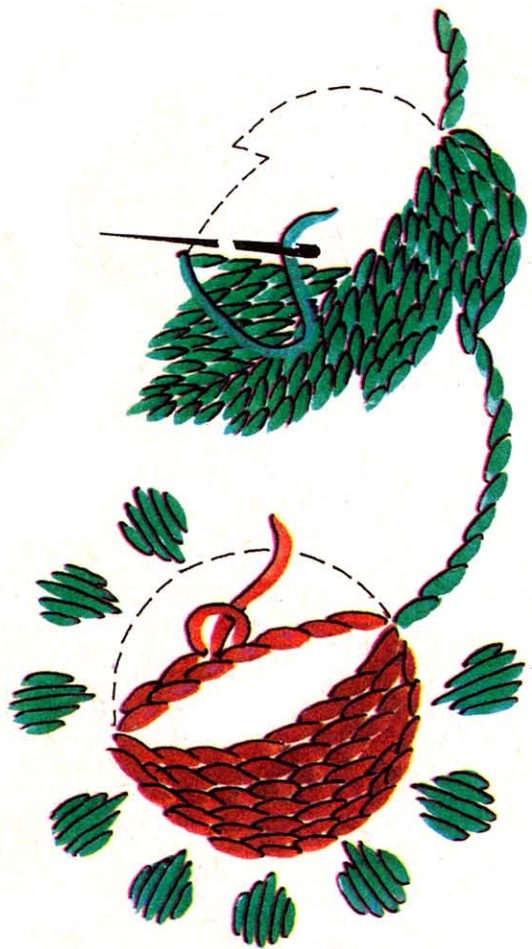

Рис. 80

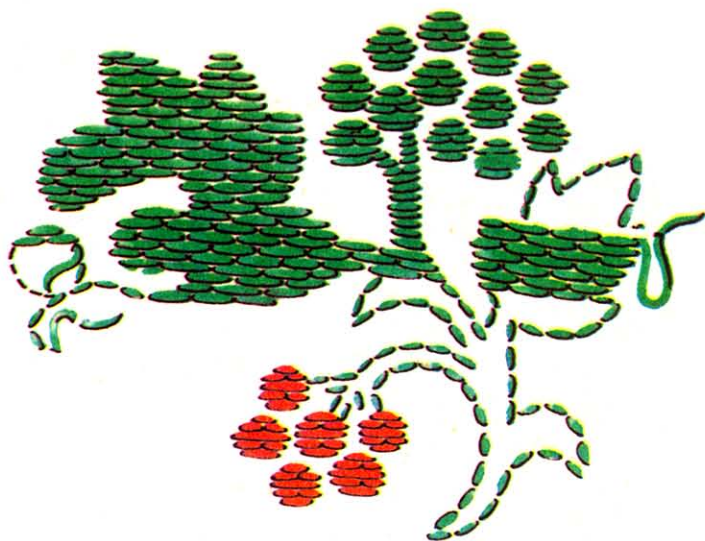

Рис. 81

перехватами, які закріплюють нитку на тканині. На довгому стібку роблять 2—4 перехвати, а щоб вони були не дуже помітними, кладуть їх не на одному рівні (рис. 79 а — в). Стібки треба класти щільно один до одного, щоб не просвічувала робоча тканина.

Полтавською гладдю здавна розшивали рушники, хустки, фартухи, оздоблювали свитки й кожушки. Тепер, крім того, вишивають доріжки, серветки, панно (рис. 79 г).

Атласна гладь. Свою назву цей шов одержав за подібність вишитого ним виробу до атласної тканини. Стібки атласної гладі дрібні, кладуться щільно і ніби заходять один за другий. Як це робиться, видно з рис. 80. Напрямок стібків має відповідати контурам узору — листка або пелюстки, їх жилкам.

Атласною гладдю вишивають предмети домашнього вжитку — скатерті, диванні подушки, порт'єри. Нитки можна брати одного або двох кольорів.

Російська гладь (рис. 81) виконується швом «вперед голку». Напрямок стібків по всьому малюнку має бути горизонтальним або вертикальним. При вишиванні на голку набирають 1—2 нитки тканини, а під голку 10—15 ниток. При зворотному ході голки стібки повинні щільно прилягати до попереднього ряду і перекривати проміжки. На зворотному боці вишивка має вигляд дрібненьких стібків, розташованих паралельними рядами. Вишиваючи, треба стежити, щоб стібки були однакової довжини. Узори російської гладі оздоблюють ажурною сіткою.

МЕРЕЖКИ

Мережкою називається ажурна вишивка на смужці тканини, з якої витягнуто нитки піткання, або основи. Нитки, які залишилися невитягнутими, обплітають робочою ниткою, утворюючи різні узори.

Мережки бувають найрізноманітнішими — від нескладних вузеньких смужок одинарного прутика до білих мережок завширки до 1 м, дуже схожих на справжнє мереживо.

Мережки відомі багатьом народам. Ними здавна прикрашали сорочки, рушники, скатерті в Росії, на Україні, в Білорусії та Прибалтиці. Виконують мережки здебільшого білими нитками, але в окремих місцевостях — і кольоровими.

Для мережок потрібна тканина полотняного переплетення — лляна, бавовняна тощо, нитки муліне або катушкові. Їх товщина залежить від виду тканини: для тонких, таких, як батист, маркізет, крепдешин, потрібні нитки № 60 або 80, для полотна, лляних тканин — № 40, 50.

Існує безліч видів мережок. На рис. 82 показано найпростіші з них. Це одинарний прутик (рос. «кисточка», рис. 82 а), подвійний

прутик (рос. «столбики», рис. 82 б), роздільний прутик (рос. «раскол», рис. 82 в), «жушок» (рис. 82 г).

Мережкою прикрашають одяг і білизну, обробляють краї виробів, оздоблюють рушники, занавіски та інші домашні речі. Її застосовують також для з'єднання окремих тканин або частин виробу — «змережування», про що мова йтиме далі.

ВИШИВКА РИШЕЛЬЄ

Ришельє (рис. 83) — це ажурна вишивка, в якій окремі деталі малюнка з'єднуються між собою за допомогою павутинок (бридів) та павучків з ниток, а контури обшиваються петельним швом.

Цією вишивкою прикрашають столову й постільну білизну, занавіски, подушки. Останнім часом її широко застосовують в оздобленні жіночих блузок.

Вишивають на тканинах будь-якого кольору та гатунку: парусині, полотні, батисті,

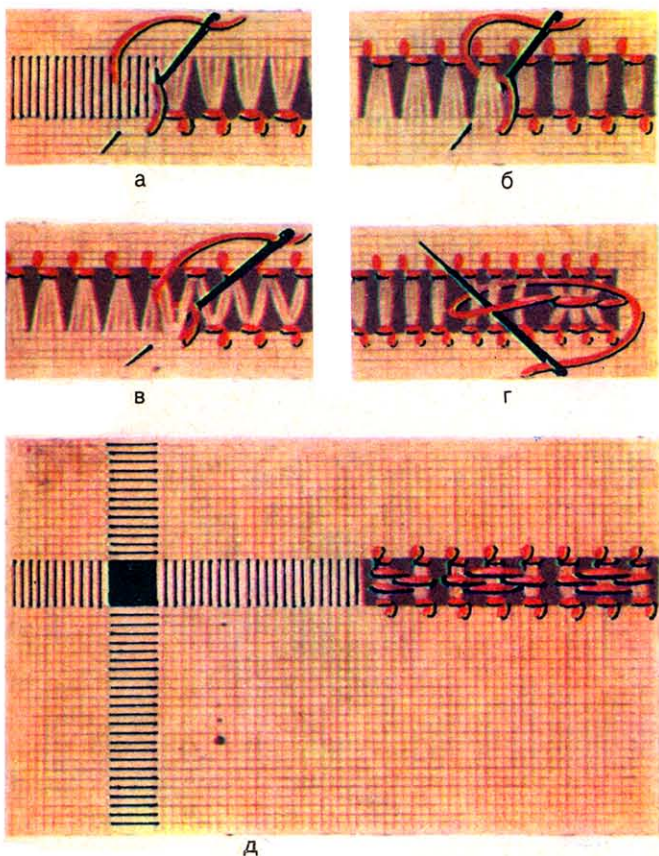

Рис. 82

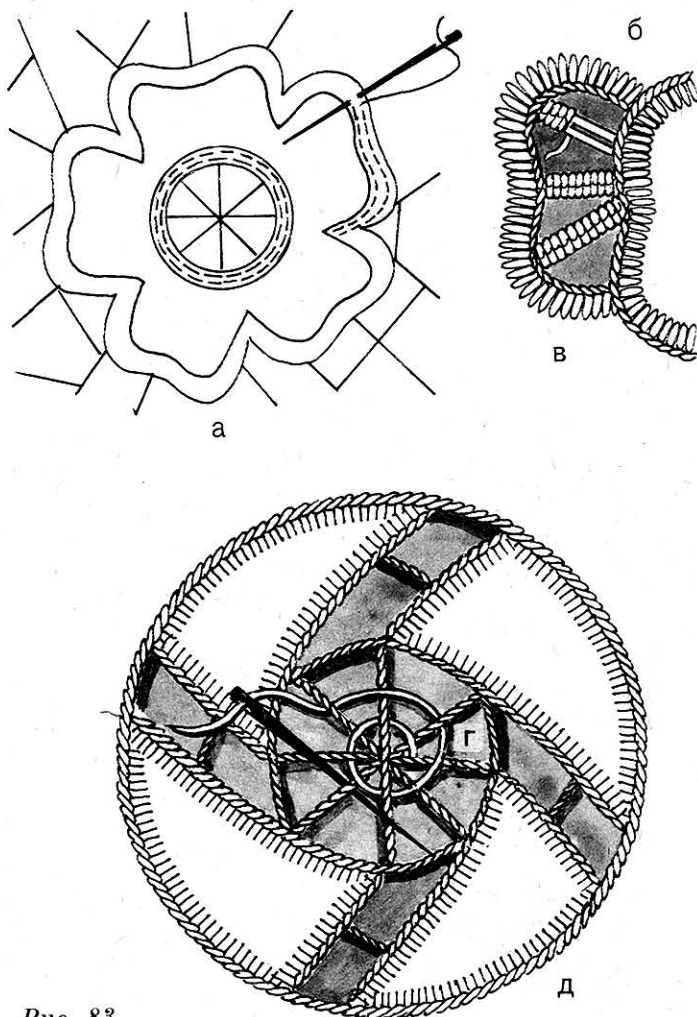
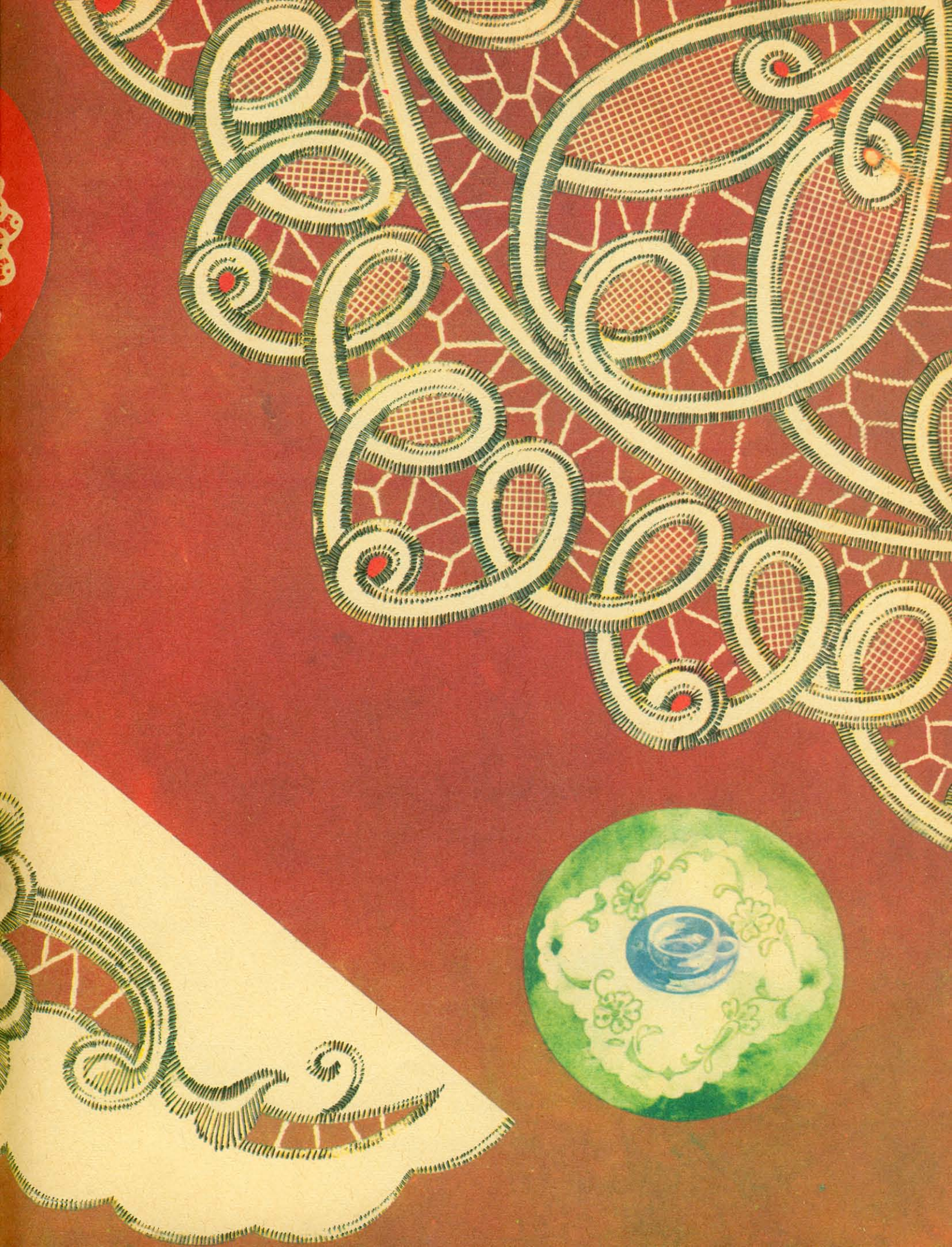

Рис. 83

шовку тощо. Нитки для роботи беруть тонкі й міцні. Контури узору обводять двома паралельними лініями, відстань між якими дорівнює довжині стібка, яким обшиватиметься узор.

Виконують ришельє так. Нанесений на тканину узор обшивають по контуру густими стібками шва «вперед голку» (рис. 83 а). Нитки для цього беруть грубіші від робочих, щоб вишивка була рельєфнішою. Водночас

з наміткою прокладають нитки *павутинок*, які скріплюватимуть окремі деталі узору після того, як буде вирізана зайва тканина.

Для утворення павутинок від однієї деталі до іншої ведуть 2—4 нитки так, щоб вони не стягували тканину. Утворюється ніби повітряний місток, який обшивають петельним швом, обкруткою або настилом (рис. 83 б, в). Якщо павутинки схрещуються, то в місці

Рис. 85

з'єднання робиться *павучок*. Техніка його виконання показана на рисунку 83 г.

Закінчивши прокладати намітку, зробивши павутинки й павучки, обшивають петельним швом контури окремих деталей узору, стежачи за тим, щоб край його був спрямований у бік зрізу (рис. 83 д).

Після закінчення роботи вишивку треба випрати, підкрохмалити і випрасувати. Потім тоненькими гострими ножицями вирізати тканину під павутинками. Робити це треба дуже обережно, щоб не пошкодити краї вишивки і не зрізати павутинки.

На рис. 84 подано узори для вишивання серветок.

Ажурна вишивка може бути і без павутинок, якщо узор складатиметься із щільно з'єднаних деталей. Такі узори підходять для оздоблення комірців, оформлення вирізу блузок, рукавів тощо (рис. 85).

НАКЛАДНЕ ШИТТЯ

Накладне шиття — це аплікація й різні накладні шви, якими оздоблюють вироби.

Аплікація (від латинського applicatio — прикладання) виникла понад дві тисячі років тому, коли кочівники прикрашали свій одяг, взуття, упряж і житло візерунками із шматків шкіри, хутра, повсті, берести. Пізніше для оздоблення одягу почали використовувати різні тканини.

Далеко за межами Радянського Союзу широковідомі різноманітні аплікації, виготовлені руками майстрів народів нашої країни. Аплікаціями з оксамиту, сукна й шкіри з давніх-давен оздоблювали жіночий та чоловічий одяг: корсетки, фартухи, юпки, свитки, кожухи й кожушанки, бекеші, а в деяких селах — і рушники.

А які чудові візерунки із сукна і шкіри прикрашали й прикрашають одяг карпатського населення! Чудово поєднуються вони із сучасним стилізованим вбранням — свитками, кептариками тощо. Аплікацію використовують також при оновленні одягу: за її допомогою можна прикрити шов чи зношене місце (рис. 86).

Техніка виконання аплікацій нескладна. Розглянемо декілька прийомів. Почнемо з найпростішого (рис. 87). Нанесіть на основну тканину контури малюнка. Перевірте на міцність фарбування клаптики тканин, з яких ви робитимете аплікації. Підкрохмальте

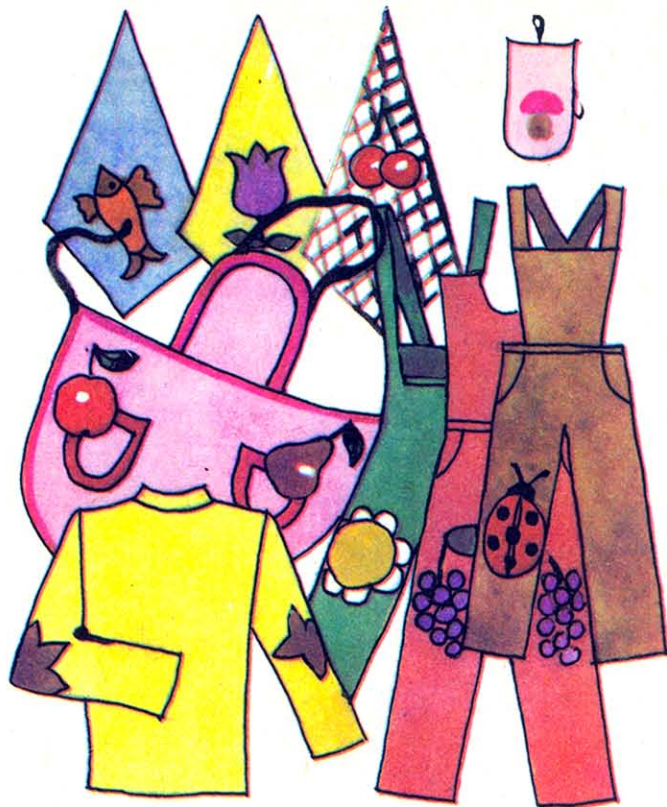

Рис. 86

їх і випрасуйте через суху тканину. На правий (лицевий) бік клаптиків переведіть контури відповідних частин узору, стежачи, щоб поздовжні нитки робочої тканини і окремих деталей малюнка співпали, інакше при пранні та прасуванні виріб деформується.

Якщо тканина не сипуча, деталі вирізайте по контуру, якщо сипуча — відступивши на 2—5 мм, щоб можна було підгорнути край.

Кожну вирізану деталь покладіть на робочу тканину відповідно до узору, закріпіть шпильками, а потім наживіть наміткою або швом «через край» (рис. 87 а, б). Наживлювати й пришивати треба від середини деталі, поступово просуваючись до країв, щоб не було зморщок і перекосів. Потім кожную деталь акуратно обшийте по краю одним із швів: стебловим, петельним, ланцюжковим тощо нитками відповідного або контрастного кольору. Аплікації можна прикрасити й декоративними швами (рис. 87 в).

При виготовленні сумок, панно, килимів, тобто виробів, які не будуть часто пратися, деталі можна приклеювати клеєм БФ-6. Сукно і фетр не потребують попередньої підготовки, а от тонкі й сипучі тканини спочатку треба наклеїти на тонкий папір або марлю, просушити під пресом, а вже потім вирізати по узору, змастити з вивороту клеєм і наклас-

Можна зробити аплікацію об'ємною, підклавши під окремі деталі шматочки байки, фланелі, поролону або вати. На рис. 89 подано узор круглої подушки з квіткою ромашки, яку можна зробити пласкою або опуклою. Насамперед малюнок треба збільшити (ба-

Аплікацію можна виконати технікою *мозаїка*. Колись вона була дуже поширена — мозаїкою робили килимки й доріжки, ковдри, подушки, жилети. Виконують її так. З цупкого паперу або картону вирізають різні фігури у вигляді квадратів, ромбів, трикутників та прямокутників. Розклавши їх на столі, підбирають відповідний узор. Потім із клаптиків різних тканин вирізають потріб-

ну кількість деталей, з'єднують їх зметувальним швом і акуратно зшивають вручну або на швейній машинці. Готовий виріб прасують і нашивають на робочу тканину або підкладку. Для мозаїки можна використовувати деякі узори народних орнаментів.

Одяг, фартушки, кімнатне взуття також інколи прикрашають аплікацією — однобарвною, барвистою, з блискучої тканини тощо. На рис. 90 подано узори для оздоблення аплікацією дитячого одягу.

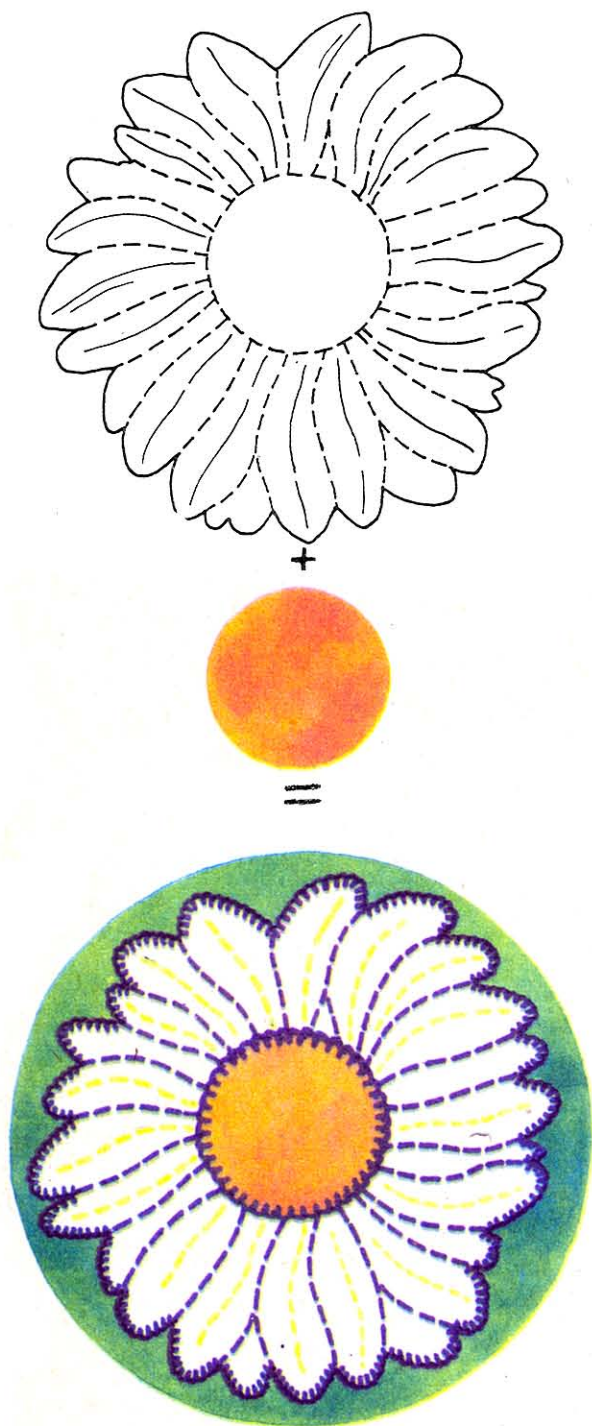

Рис. 89

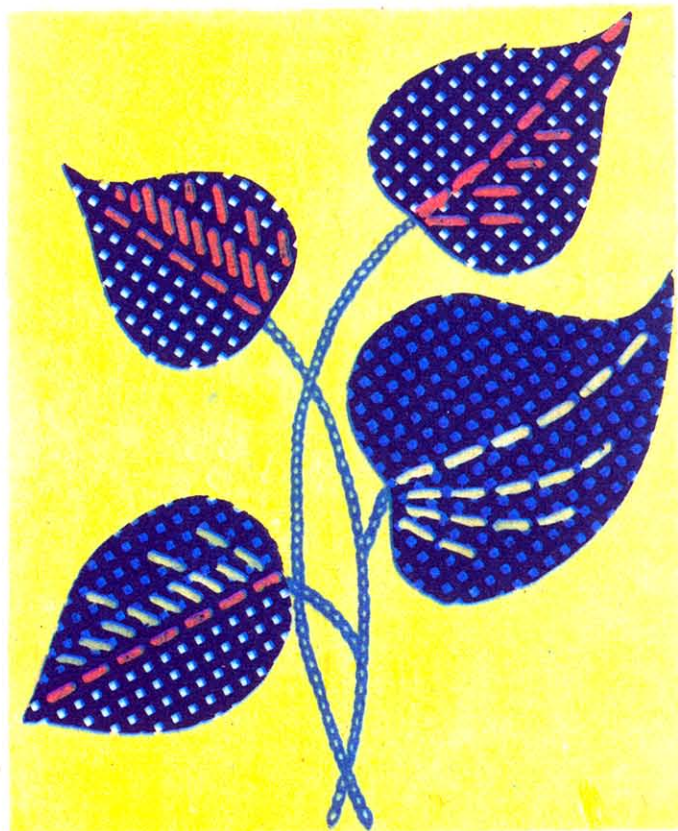
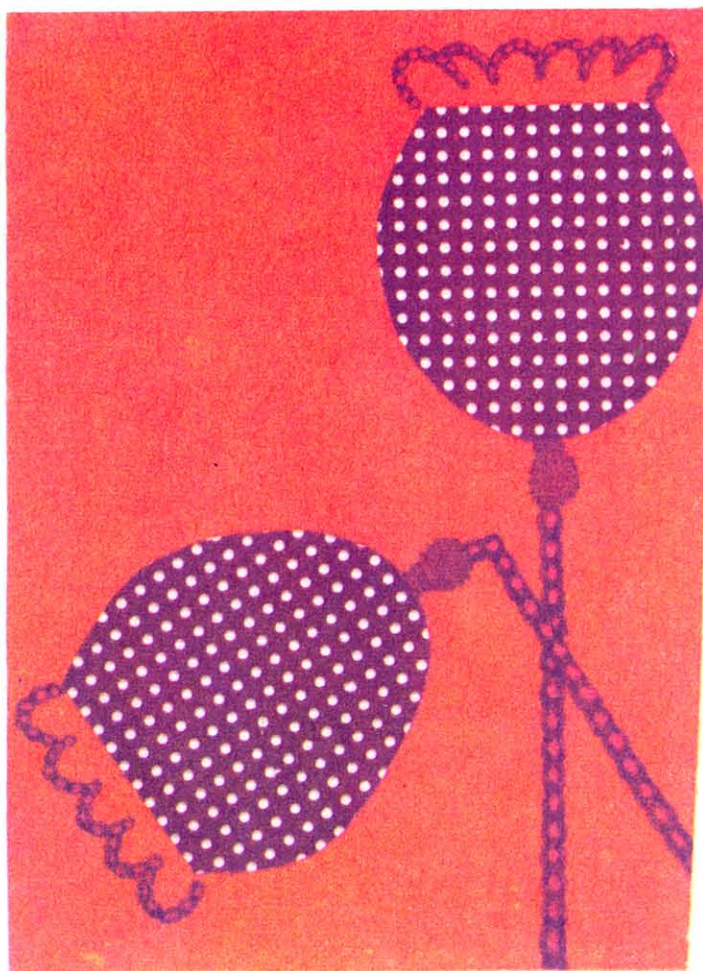

Рис. 90

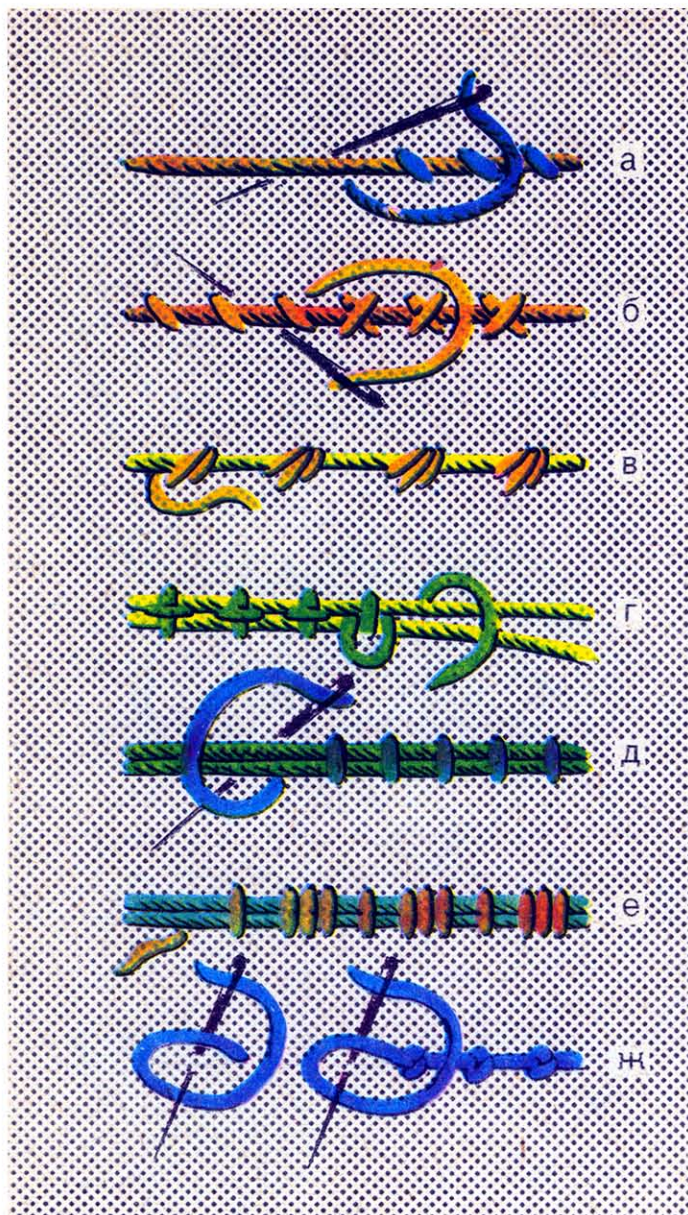

Рис. 91

Тепер перейдемо до ознайомлення з накладними швами.

Декоративні накладні шви (рис. 91) широко застосовуються у вишивках східних народів: ними прикрашають килими з шовку та сукна. Викладений по узору шнур закріплюється на основній тканині потайним швом або робочою ниткою.

Як і всяку вишивку, накладний шов починають виконувати з нанесення малюнка на тканину. Контури обводять м'яким олівцем або стібками «вперед голку». Закріплюють кінець шнура і викладають його поверх тканини по контуру малюнка. Робочою ниткою й голкою пришивають його з вивороту стібками потайного шва або зверху уприкріп за допомогою стібків-перехватів, як показу-

но на рис. 91 а — е. Можна прокладати шов товстими нитками і водночас закріплювати їх вузликами вузлового шва, як показано на рисунку 91 ж.

Під час роботи слід стежити, щоб шнур лежав вільно, не стягував тканину, а відстань між перехватами була однаковою. Робоча нитка може бути однобарвною, різнобарвною, в тон матеріалу або контрастною.

Для узорного накладання згодяться, крім шнура, сутаж, вузька тасьма, синелька, муліне в пасмі, товсті нитки та джгутики з ниток, ланцюжок, вив'язаний гачком, вузькі смужки сукна, нарізані ножицями «зигзаг», тощо. Узорним накладанням можна прикрасити плаття, жилет, кептарик, панно, подушку.

При виготовленні панно, плакеток, диванних подушок досить часто застосовують шовкові стрічки й вузьку тасьму, яка зветься лясе (рис. 92). Кінець тасьми закріплюють і починають викладати пелюстки, згинаючи тасьму на кінцях, по контуру малюнка. На згинах тасьму прикріплюють шпильками, а потім підшивають знизу непомітними стібками (рис. 92 а). Можна зробити інакше — спочатку прокласти нитку дрібними стібками «вперед голку», а вже на неї накріпити тасьму (рис. 92 б). Викладаючи колоски або гілочку з листочками, треба стежити, щоб тасьма лягала точно по узору. Серединки

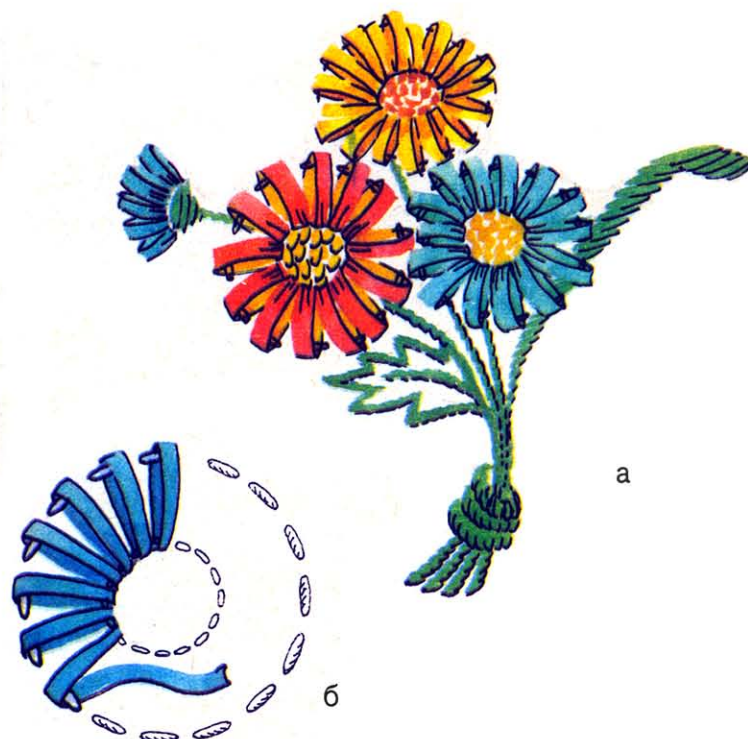

Рис. 92

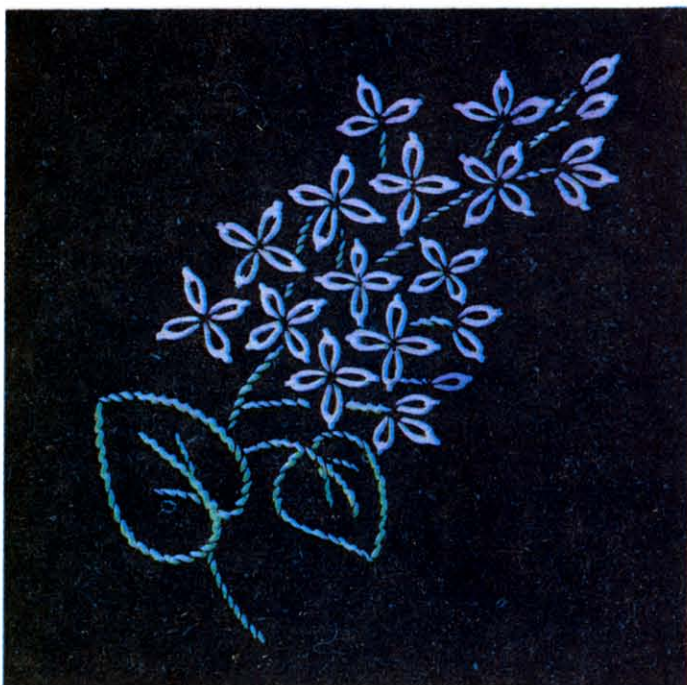
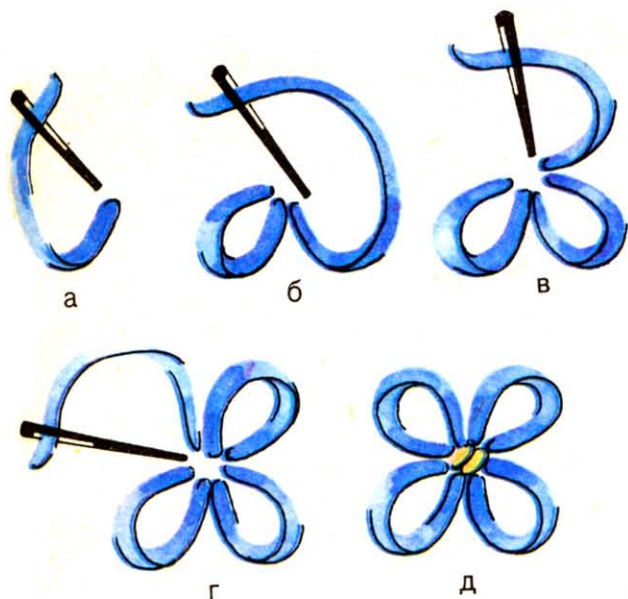

Рис. 93

квіточок можна вишити вузликами жовтого та коричневого кольору, дрібними стібками «вперед голку», аплікацією, гладдю.

Тасьмою лясє виконують також шви *петля вприкріп*, *півпетля* тощо. Для роботи потрібна товста вишивальна голка з великим вушком. Тасьмою білого, світло- й темно-бузкового та фіолетового кольорів можна вишити китицю бузку. На переведеному на тканину узорі позначають місця розташування квіточок. На звороті тканини закріплюють тасьму і виводять її на правий бік. Вколюють голку поряд з першим проколом і протягують нитку на лівий бік, залишаючи

зверху невелику петельку. Потім роблять ще три пелюстки-петельки (рис. 93 а — г). Краї петельок не закріплюють — вони вільно лежать на тканині, нагадуючи живі квіти. Серединки заповнюють вузликами жовтого, салатного, фіолетового кольору (рис. 93 д). Листя вишивають штриховою гладдю. Техніку виконання квіточки бузку показано на рисунку 93.

ВИШИВАННЯ ОБКРУТКОЮ

Швом *обкрутка* (рос. «*навивка*») вишивають дрібні рослинні узори, якими прикрашають одяг, білизну, носовички, серветки. Цей шов називають іще *рококо*, а у народних вишивках — *кучері*, *баранячий стіг*, *закрутка*. У західних областях України обкруткою — баранячим стегом — з червоних або чорних вовняних ниток, покладених навскісними стібками, колись густо вкривали рукава жіночих сорочок та пілки кептарів.

Ця вишивка потребує навичок і вміння. Для роботи потрібні нитки муліне, шовкові, вовняні та довгі голки.

Техніка виконання обкрутки схожа на вишивання вузликами, тільки на голку набирають не три — п'ять, а багато витків, які утворюють джгутики-пелюстки тієї чи іншої квіточки: ромашки, троянди, хризантеми тощо.

У народних вишивках обкрутку виконують так, як показано на рис. 94. Спробуйте і ви. Спочатку на тканині олівцем позначте дві горизонтальні лінії. Це і буде довжина стібка-джгутика. Нитку закріпіть зісподу і виведіть на лицевий бік через прокол 1.

Відступивши трохи назад, зліва направо, зробіть прокол 2 і виведіть вістря голки знову через прокол 1 (рис. 94 а, б). Не витягуючи голки, кінчик її обкрутіть ниткою стільки разів, щоб джгутик по довжині дорівнював стібку (рис. 94 в). Притримуючи обкрутку пальцем лівої руки, протягніть крізь неї голку з ниткою. Закріпіть її, вколюючи голку у прокол 2 і виводячи вістря через прокол 3 (рис. 94 г). Другий джгутик почніть, відступивши трохи назад, і виведіть голку через проколи 4 і 3 (рис. 94 д). Далі все повторюйте, як і перше. Стібки-джгутики можуть бути і навскісні, і вертикальні (рис. 94 е). Для такої вишивки можна використати узори півхрестом і хрестиком: кожен джгутик відповідатиме стібку або хресту на узорі.

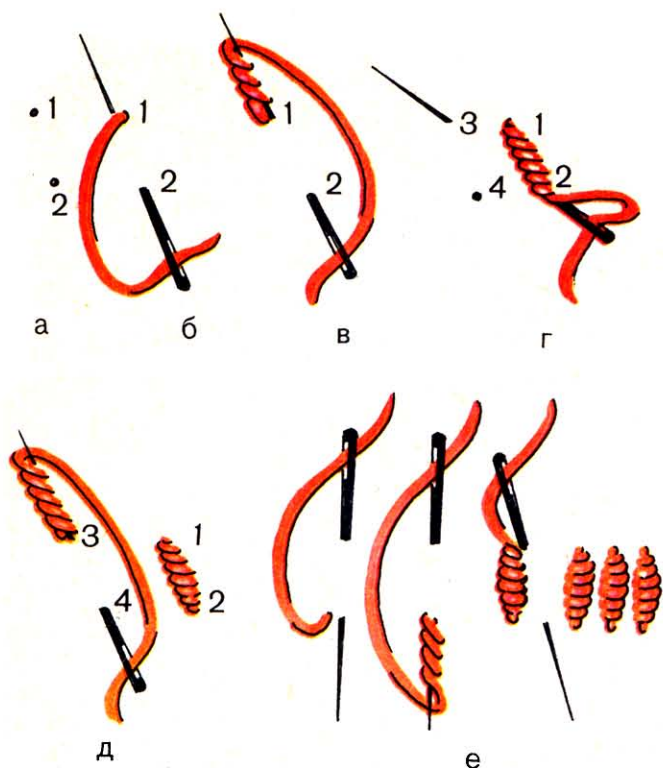

Рис. 94

Для вишивання квітів (рис. 95) узор на тканину переводять штрихами або крапками, як показано на рис. 95 а. Якщо треба вишити ромашку, нитку виводять на лицевий бік в центрі квітки (прокол 1), стібком «назад голку» справа наліво вводять нитку в тканину в кінці майбутньої першої пелюстки (прокол 2) і виводять зісподу у прокол 1 (1—2—1, рис. 95 б). На вістря голки навивають

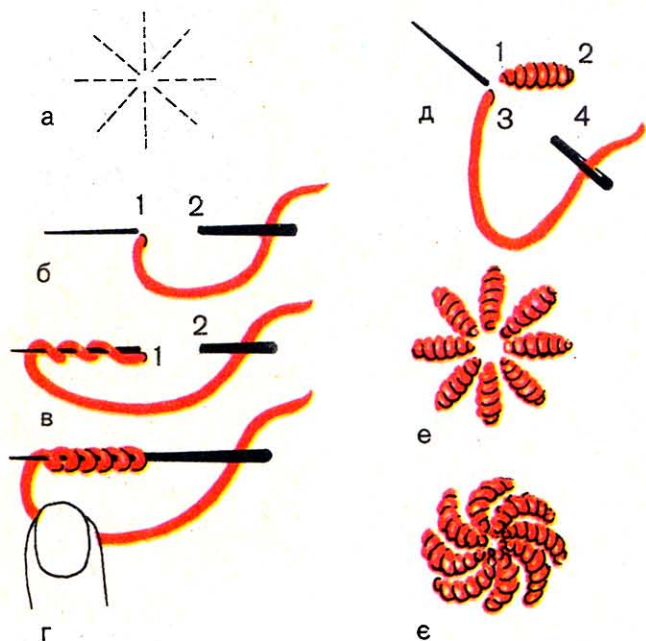

Рис. 95

нитку, щоб довжина джгутіка відповідала довжині пелюстки (рис. 95 в, г). Протягують голку з ниткою крізь джгутік і повертають голку в прокол 2, виводячи вістря у прокол 3 (2—3), поряд з проколом 1, де починається нова пелюстка (рис. 95 д, е). Другу пелюстку можна робити трохи коротшу або довшу. Серединку квіточки вишивають вузликами жовтого кольору. Для хризантеми джгутіки треба робити довші, ніж відстань між проколами (рис. 95 е). Дугоподібні стібки викладають на тканині і закріплюють потайним швом.

Стібки-джгутіки троянд закріплюють маленькими стібками-перехватами. Гілочки вишивають стебловим швом, а листочки швом петля уприкріп. Пелюстки круглої троянди роблять, щоразу набираючи на голку відрізок тканини, менший за довжину навитого джгутіка, і викладають по узору (рис. 96).

Шов обкрутка, як правило, поєднується з іншими декоративними швами: вузликами — для серединки квітів, уприкріп — для листочків, штриховою гладдю тощо. Обкруткою можна прикрасити ланцюжковий шов, прикріплюючи петельку стібком з обкруткою.

Шов ягідка (рис. 97). Цим швом вишивають ягоди горобини, порічок і смородини, які ніби висять на гілочки. Починають роботу з нижньої точки першої ягідки. Закріплюють нитку і виводять її на лицевий бік (прокол 1). Потім роблять прокол 2 зверху ягідки

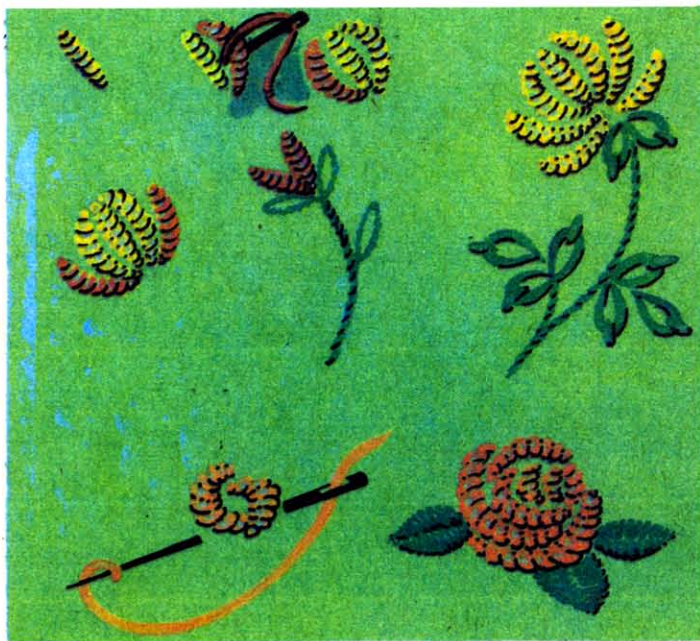

Рис. 96

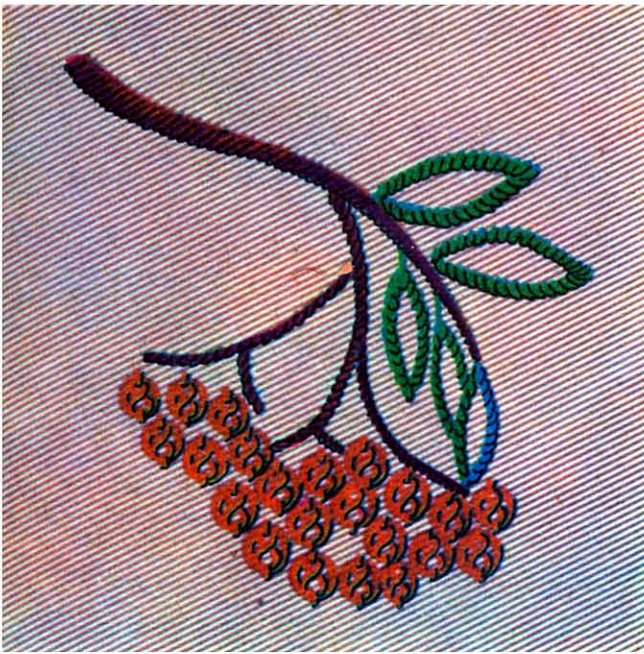

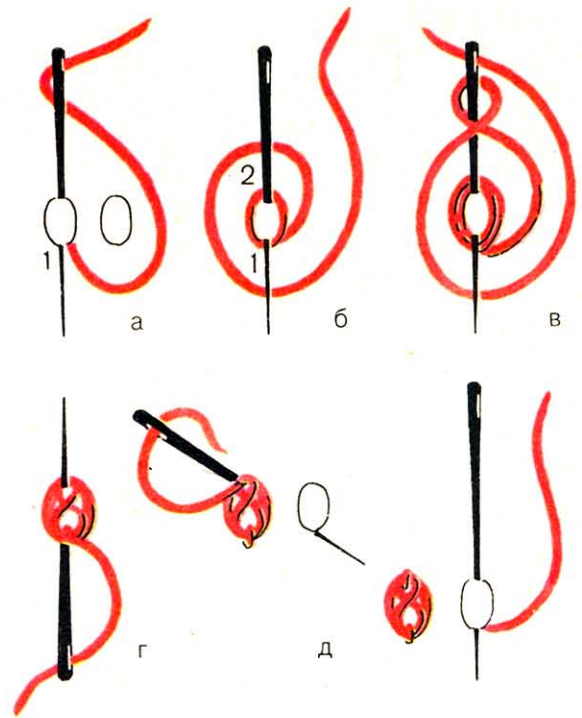
Рис. 97

і виводять голку в прокол 1 (1—2—1), не витягуючи її з тканини, на відстані, рівній довжині ягідки (рис. 97 а). Після цього витягують нитку з голки і справа наліво туго накручують її на голку 7—8 разів (рис. 97 б). Останній раз нитку, яка знаходиться знизу, під голкою, піднімають вгору і обкручують голку петелькою у вигляді вісімки (рис. 97 в). Закінчивши обкрутку, знову затягують нитку в голку. Притримуючи накручену ягідку великим пальцем лівої руки, обережно протягують голку з ниткою донизу, закріплюють одним-двома стібками і виводять голку з вивороту у верхню петельку вісімки (рис. 97 г). Верхню частину ягідки прикріплюють до тканини маленьким стібком, а голку виводять у місце розташування нової ягідки (рис. 97 д), яку вишивають таким самим способом.

Стебла, листочки, ніжки ягідок виконують строчкою або стебловим швом; гілочки — гладдю, швом козлик, російською гладдю.

КИЛИМОВІ ШВИ

Для вишивання килимів, панно, gobеленів, диванних подушок застосовують різноманітні шви, про які мова йшла раніше: ланцюжок, строчка, стебловий, хрестик, гладь та інші. Але є й спеціальні килимові, або gobеленові, та декоративні узорні шви, характерні для вишивок Близького Сходу, Середньої Азії та Закавказзя. Робота над цими швами вимагає відповідних навичок. Під час роботи

стібки треба класти рівномірно, не затягуючи нитку. Голки мають бути короткі, з тупим вістрям і довгим вушком. Нитки краще брати товсті й пухнасті, щоб під ними не просвічувала тканина. Для виготовлення ворсових килимів згодиться використана шерстяна пряжа, залишки льняних і бавовняних ниток, катушкові нитки. Для килимів на підлогу потрібна груба й жорстка пряжа, а для настінних килимів, панно і диванних подушок — більш тонка і м'яка. Роботу починають з того, що наносять на тканину малюнок. Потім вишивають контур узору, а вже після цього заповнюють площину фону. Краї готового виробу підрублюють і підшивають підкладку.

А тепер познайомимося з деякими килимовими швами.

Килимовий, або gobеленовий, шов (рис. 98) — це ряд вертикальних або похилих стібків, щільно покладених на тканину. Вертикальні стібки утворюють прямий шов (рис. 98 а), а похилі — косий (рис. 98 б). Цими швами вишивають по канві, мішковині чи спеціально підготовленій тканині. Щоб шов був опуклим, спершу прокладають товсту нитку, а вже зверху шиють за малюнком (рис. 98 б).

Ворсовий шов (рис. 99) утворюють рядами висячих петель. Їх можна вишивати «на око» швом «за голку» (рис. 99 а) або за допомогою рейки-шаблона, на яку намотують нитки (рис. 99 б). Щоб ворс був пухнасті-

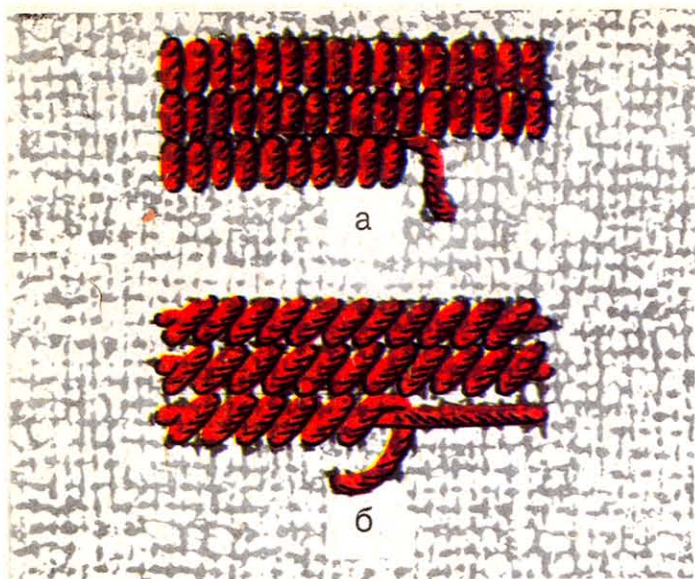

Рис. 98

шим, вишивати можна не в одну, а в кілька ниток, затягнутих у голку. Після закінчення роботи петельки можна розрізати гострими ножицями і підірвати кінці.

Якщо цим швом прикрасити край виробу, то петельки виконуватимуть роль бахроми.

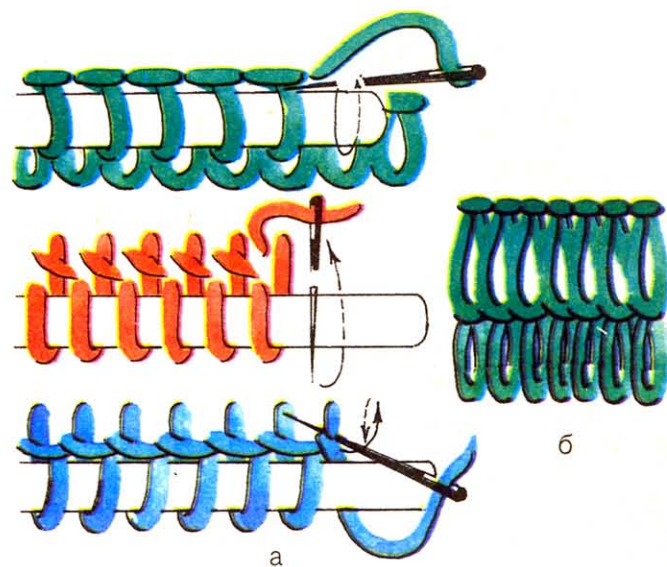

Рис. 99

Ворсовим швом із шерстяної або синтетичної пряжі можна виготовити «штучне хутро» для оздоблення одягу.

На рис. 100 подано декілька швів різних технік, які застосовуються при вишиванні килимів і гобеленів.

Рис. 100

ДЕКОРАТИВНІ СТІБКИ

На основі простих ручних швів рукодільниці створили багато нових — декоративних. Ними оздоблюють одяг, вишивають різні речі.

Сучасні декоративні шви децю відрізняються від старовинних. Їх виконують, як правило, великими стібками і товстими нитками, не дотримуючись точності у лічбі ниток. Вони гарні й нескладні в роботі. Інколи їх називають *легкі шви*, або *швидка гладь* (рис. 101).

У техніці вишивання швидкою гладдю застосовують майже всі відомі шви: «вперед голку» і «за голку», петельний з його різно-

видами, козлик, кривульку, ланцюжкові, штрихову гладь тощо.

На рис. 101 є подано шов, що імітує ланцюжок. Насправді це товста нитка, прокладена стібками «за голку». Дуже цікаві в роботі вузикові шви (рис. 101 ж), якими вишивають серветки і дитячий одяг. Нескладні й квіточки, виконані на основі верхошва, хрестика та штопання (рис. 101 а, д, є).

Полегшеними декоративними швами вишивають панно, килимки, диванні подушки, сумки, одяг. Головне в роботі над ними — обрати малюнок, який відповідав би розміру майбутнього виробу, підібрати кольорове сполучення, акуратно оформити готовий виріб.

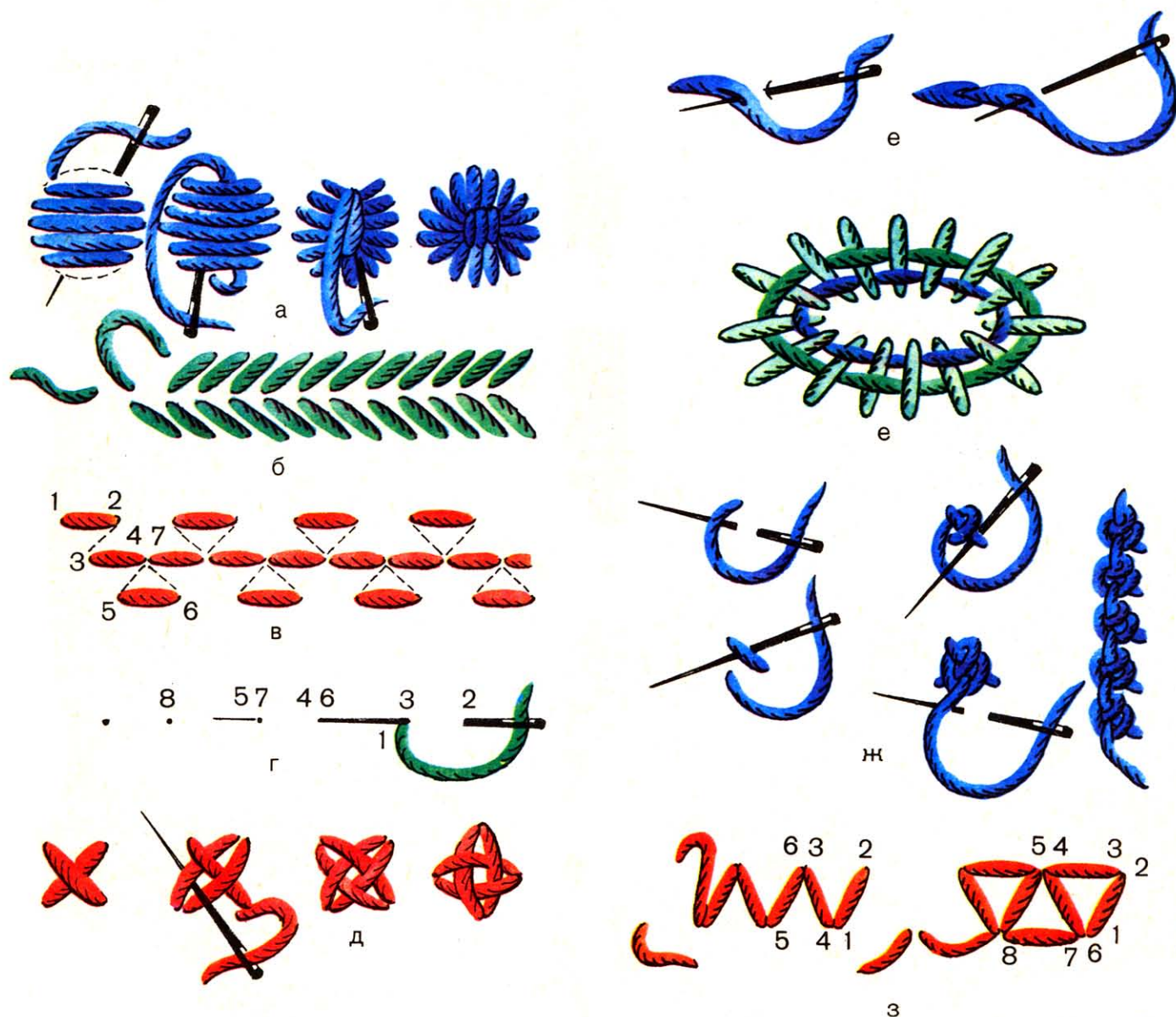

Рис. 101

ВИШИВАННЯ НАМИСТОМ, БІСЕРОМ І СТЕКЛЯРУСОМ

Ще у Х—ХІ ст. поряд з вишиванням лляними, шовковими, золотими і срібними нитками існувало на Русі *садження* (рос. «саженье») — вишивання перлами, коралами, коштовним камінням.

Пишними рослинними орнаментами із золотих ниток, коралів і перлів розшивали рукодільниці панський одяг і взуття, церковні та культові предмети. Руками безіменних майстринь створювалися різноманітні прикраси для оздоблення житла, побутових речей, народного одягу і головних уборів.

У *садженні*, як і у *гаптуванні* (рос. — «золотное шитье»), найпоширенішою була техніка вишивання «уприкріп». Нитку або волосінь із насадженими, тобто нанизаними перлинками викладали на тканину по узору, а іншою ниткою за допомогою голки прикріплювали її стібками-перехватами в проміжках між намистинками. Вишивали також *по шнуру*: окремі намистинки нашивали на шнур, попередньо накріплений на тканину, або *по білі* — настилу з лляних ниток, яким густо вкривали фон майбутньої вишивки.

У гаптуванні й садженні майстрині використовували також бісер, стеклярус і блискітки.

У нашій країні бісером прикрашають одяг і головні убори жителі Кавказу — хевсури й курди; народи Прибалтики — естонці й саами, литовці; місцеве населення Сибіру, Далекого Сходу, Крайньої Півночі та Середньої Азії, Поволжя. На Україні здебільшого бісером і стеклярусом вишивають на Буковині, Прикарпатті й Закарпатті. Тут ним оздоблюють жіночі й чоловічі сорочки, пояси, кептарі, спідниці, головні убори.

Техніка вишивання бісером і стеклярусом не дуже складна. Виконують цю вишивку вручну, досить часто в поєднанні з оздоблювальними швами — гладдю, хрестом, шнуром і вузькою тасьмою — по сукну, шерсті, оксамиту й шовку, полотну, льону з лавсаном. Нитки для вишивання мають бути міцні, навощені, щоб бісер або стеклярус не перетирали їх, і відповідати за кольором основній тканині.

Для вишивання та нанизування згодиться бісер круглий і гранчастий, одно- і різноколірний, залежно від узору; стеклярус різної довжини, дрібне намисто, кольорові блискітки. Зберігати бісер і стеклярус краще в ма-

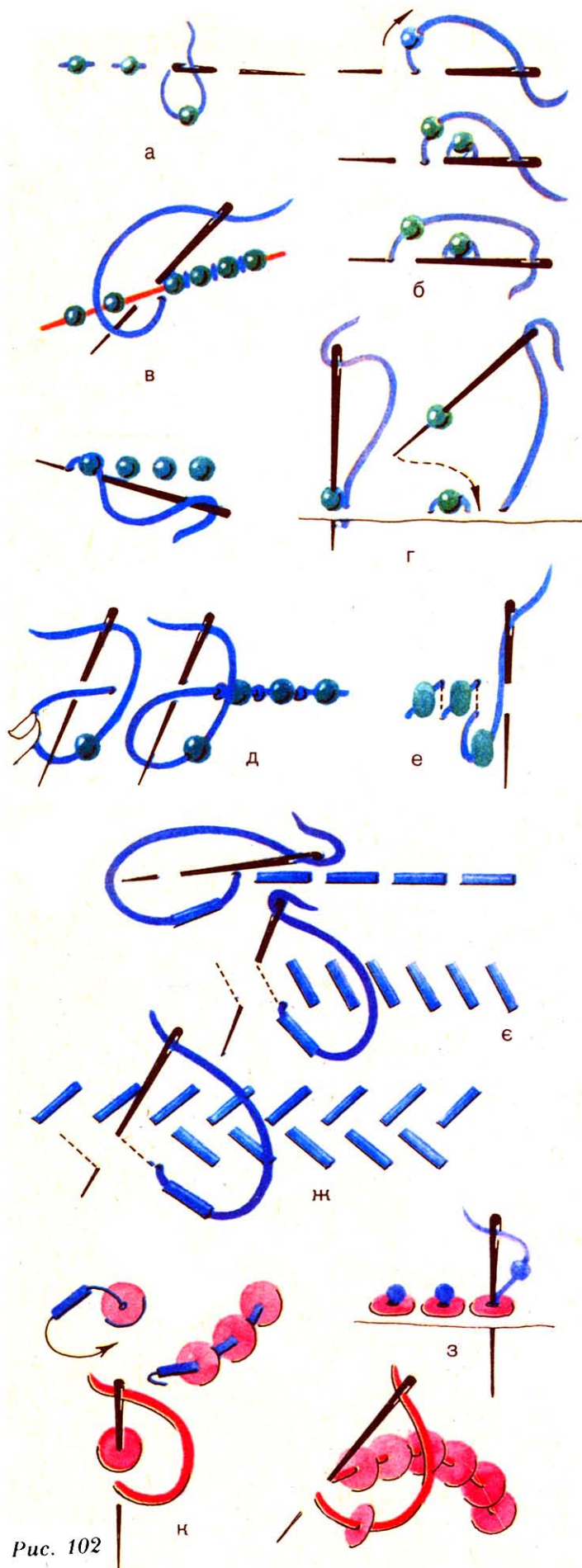

Рис. 102

леньких плясечках, під час роботи можна класти його у маленькі блюдечка або розетки. Так зручніше нанизувати намистинки на голку. Вони повинні мати великі отвори, щоб голка з ниткою могла пройти через них двічі. Вишиваючи, слід уважно стежити, щоб намистинки лягали рівно, одна за одною.

Вишивають бісером по канві, яку після закінчення роботи висмикують, або по узору, який наносять на тканину за допомогою прозорого паперу і намітки. Існує кілька способів вишивання намистом і бісером. Розглянемо деякі з них (рис. 102).

Шиття *упрокол*. Кожна намистинка закріплюється на тканині окремо: впритул одна до одної або на деякій відстані. Шують стійками швів «уперед» або «назад голку», справа наліво або зліва направо (рис. 102 а, б).

Стеклярус нашивають швом «уперед» або «назад голку», а також стійками штрихової гладі (рис. 102 е — ж).

Шиття *по рахунку* — вишивання бісером

та стеклярусом за узором для хрестика по рахунку ниток тканини (рис. 102 е). Спочатку готують візерунок, добирають бісеринки і стеклярус одного розміру і пришивають їх до тканини стійками *півхреста* так, щоб намистинки лягали щільно, рівно і з нахилом в один бік.

Шиття *уприкріп* (рис. 102 в). На закріплену нитку за допомогою голки нанижують стільки бісеринок, скільки знадобиться для тієї чи іншої частини узору. Викладають її по контуру узору, а другою ниткою прикріплюють до тканини в проміжках між бісеринками. Закріплювати намистинки на тканині можна за допомогою вузликового шва (рис. 102 д).

Блискітки пришивають до тканини за допомогою бісеринки чи стеклярусу або просто ниткою. Як це робиться, показано на рис. 102 з, і. Блискітки можна нашивати на відстані або впритул одна до одної так, щоб половину нижньої перекрити верхньою (рис. 102 к). Нитки підбирають під колір блискі-

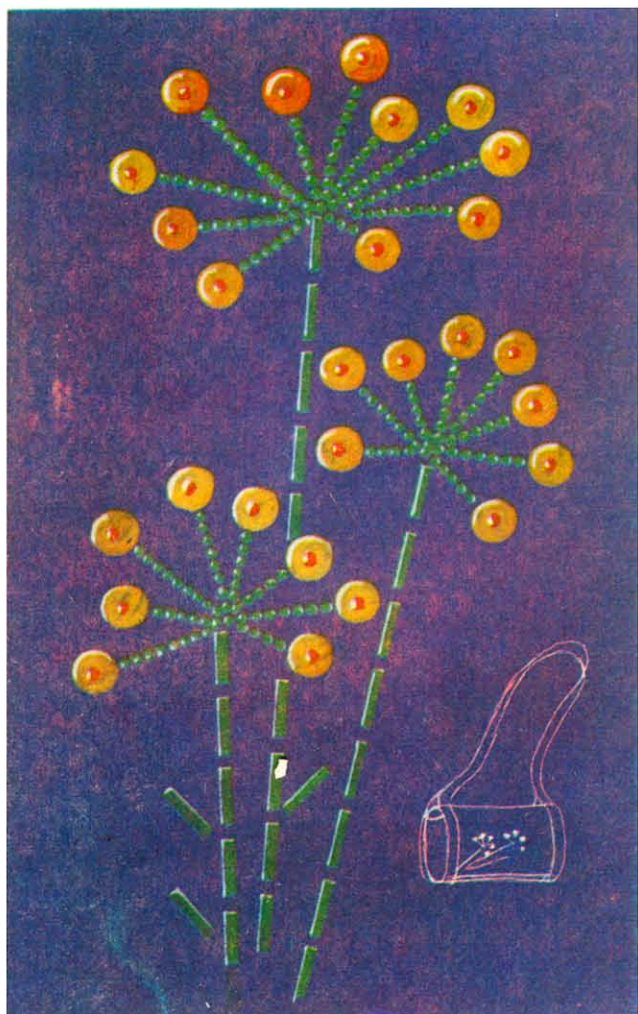

Рис. 102 л

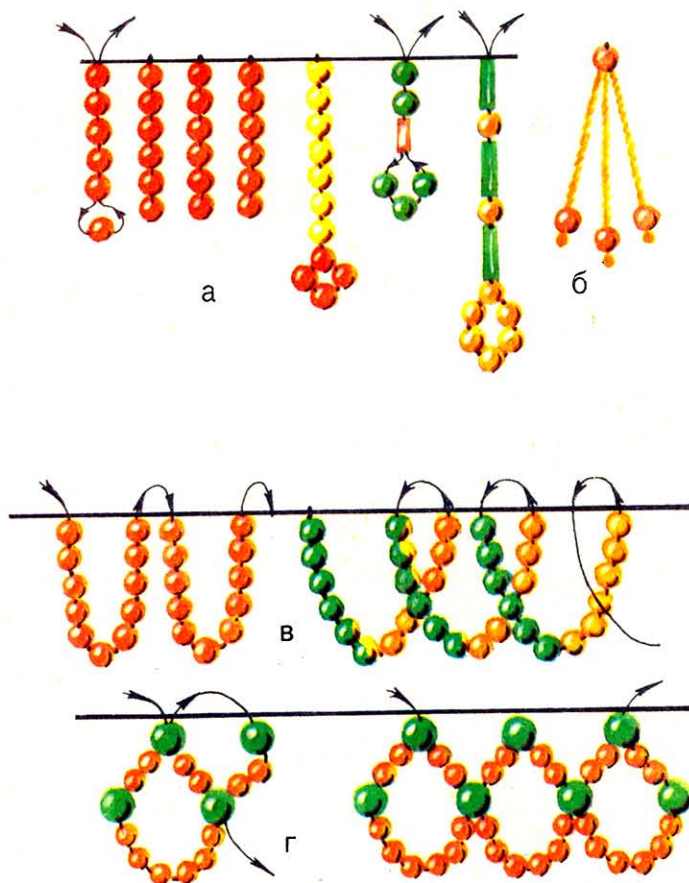

Рис. 103

ток. Узор для вишивання подано на рисунку 102 л.

Треба пам'ятати, що прикрашати бісером, стеклярусом, штучними перлами можна тільки ті речі, які не потребують частого прання та хімічного чищення. Блискітки ж деформуються під впливом тепла і пару, тому таку вишивку не можна прасувати гарячою праскою по лицевій стороні і через вологу тканину.

Деякі предмети побуту можна оздобити *торочками* і *фестонами* з бісеру способом «нанизування», набираючи намистинки на нитку в певній послідовності. Для роботи згодяться штучні перлинки, бісер, дрібне намисто, стеклярус. Бажано, щоб намистинки мали великі отвори.

Для виготовлення торочок нитку закріплюють на тканині і набирають на неї кілька бісеринок або стеклярус (рис. 103). Голку з ниткою пропускають у передостанню бісеринку ряду й ведуть нитку через весь ряд, притягуючи її, щоб намистинки не провисали (рис. 103 а). Можна нанизувати окремі торочки або робити китички з трьох-чотирьох бісеринок, як показано на рис. 103 б. З рис. 103 в, г видно, як нанизують фестони з дрібного намиста, штучних перлинок і бісеру.

З'ЄДНУВАЛЬНІ ТА МАСКУВАЛЬНІ ШВИ

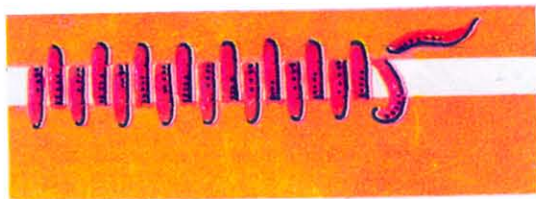
У шитті й вишиванні велике значення має оформлення виробу: обробка рубців та з'єднання окремих деталей. Колись одяг шили вручну з домотканого полотна та сукна. Рубці прикривали різними декоративними швами.

Якщо полотно було вузьке, то його зшивали по пругу, впритул, рівними або скошеними стібками, пруговим швом. Місця з'єднання також прикрашали декоративними швами (рис. 104).

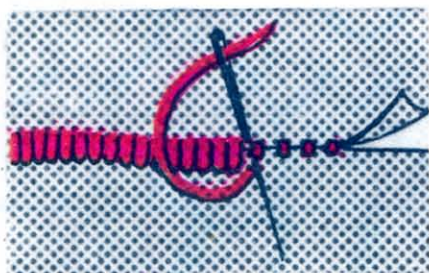
Найбільш поширеним було *змережування* (рос. «соединительный ажур», «ажурно-маскировочный шов»). Це старовинний і дуже красивий спосіб з'єднання країв тканини або частин одягу, який має багато різновидів: *черв'ячок*, *городки*, *зубці*, *шабак*, *павучки*, *плахтовий шов* тощо. Особливо гарними були мережкові сполучення на дівочих та жіночих святкових сорочках. І в наш час ними прикрашають одяг, створений за народними зразками. Перш ніж почати змережування, краї полотна або виробу слід підгорнути рубцем завширшки 3—5 см і акуратно підшити.

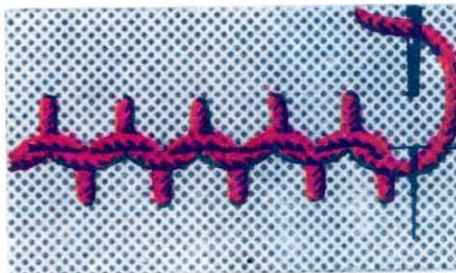
а

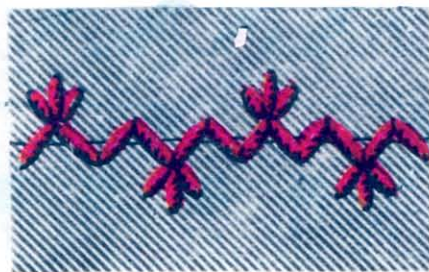
б

в

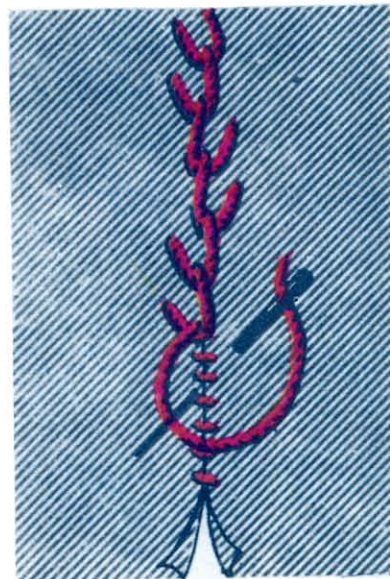
г

д

е

е

Рис. 104

Найпростіший спосіб декоративного змережування подано на рис. 105. Більш складні способи (рис. 106) широко застосовувалися в оздобленні святкового чоловічого та жіночого вбрання.

Змережування *плутанка*, або *вісімка* (рис. 105 а, б), застосовували для оздоблення святкових жіночих сорочок.

Змережування *городки* (рис. 105 в) роблять кольоровими нитками, петельним швом так, щоб ширина кожного городка дорівнювала його висоті. Вишивають по черзі — спершу з одного боку, потім переходять на протилежний і роблять такий самий городок і т. д. Роботу виконують зліва направо.

Змережування *зубці* (рис. 105 г) також

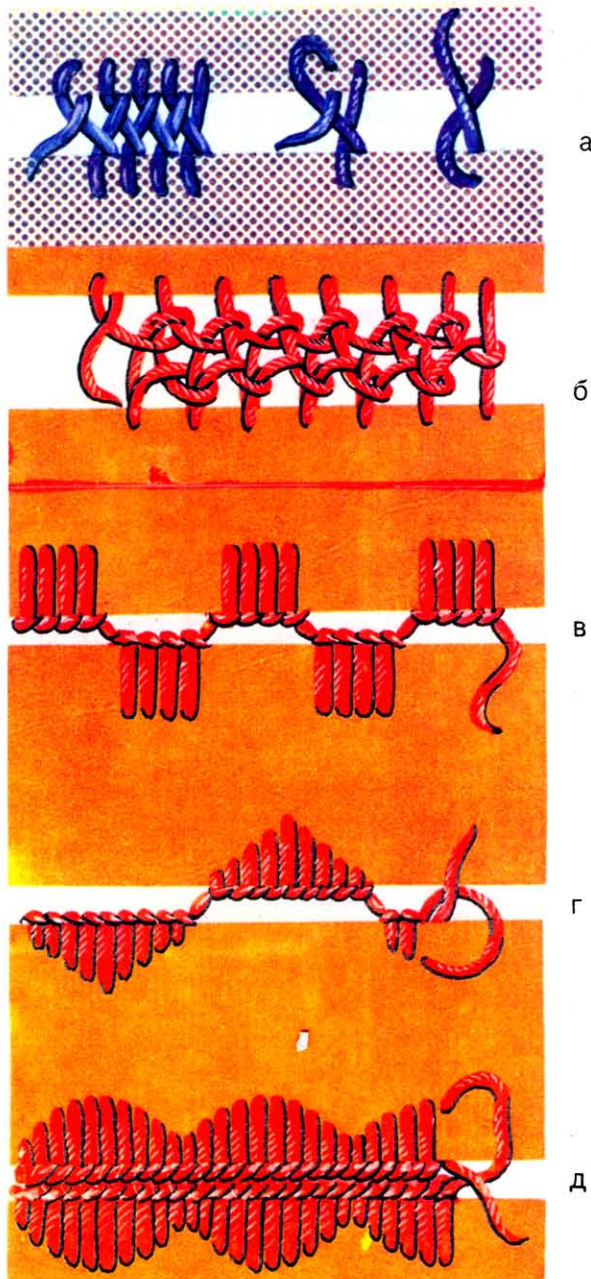

Рис. 105

виконується петельним швом стібками різної довжини. Треба стежити, щоб кількість стібків завжди була однаковою, тоді зубці будуть рівними.

Плахтовий шов (рис. 105 д). Стібки кладуть по черзі то на верхній, то на нижній рубець, притягуючи кожен стібко петлею.

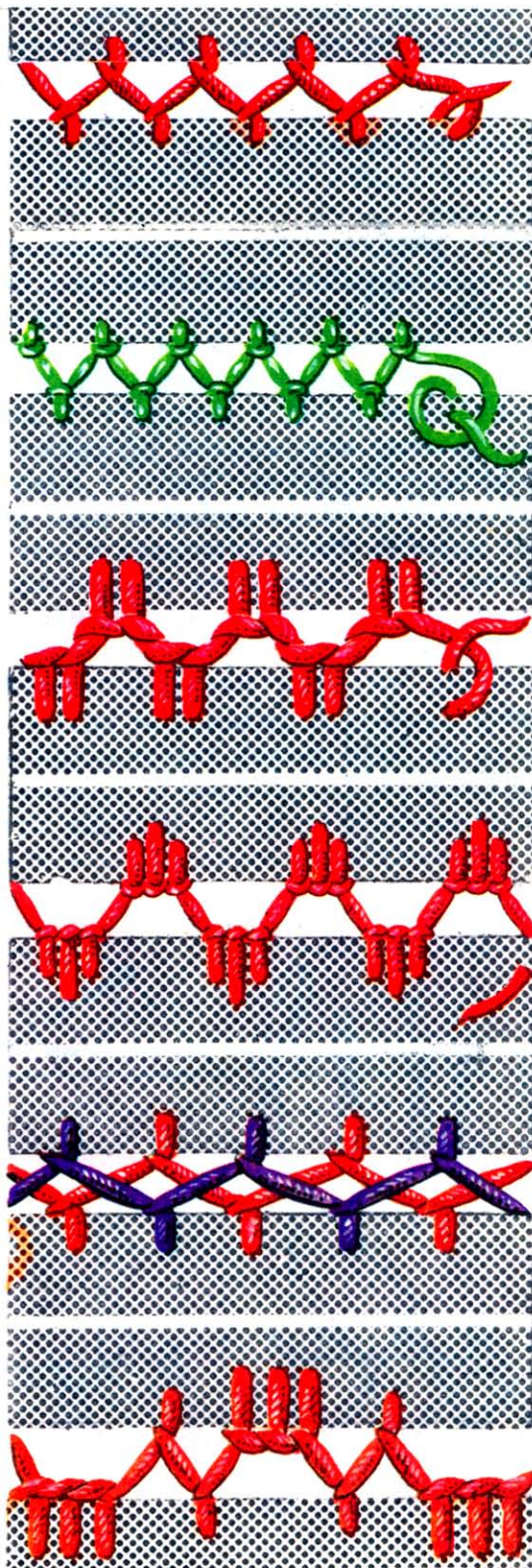

Рис. 106

ОБРОБКА КРАЇВ ВИРОБІВ

Кожна пошита або вишита річ потребує відповідного оформлення. Особливо це стосується обробки країв. Їх оформляють рубцями, торочками з ниток та петельок, зубцями, кольоровими смужками з інших тканин, шнурами тощо.

Для обробки виробів, особливо вишитих, використовують різні шви. Деякі з них вам уже відомі — мова про них йшла раніше. Про інші поговоримо зараз.

Найпростіший з них — *підігнутий і підшитий рубець*.

Рубці можуть бути вузькими — до 0,5 см при підрублюванні білизни і блузок, 1—1,5 см — для серветок, 2—3 см — для рушників та скатертин, 3—4 см — при підшиванні низу плаття, спідниці, брюк.

Підшивають рубці з вивороту, а декоративні — з лиця мережками, простими й оздоблювальними швами. Часто у вишиванні доводиться обробляти рубцями краї прямокутних виробів. Якщо підшивка з усіх боків однакова, кути зашивають по діагоналі, як показано на рис. 107. Якщо підшивка неоднакова — скажімо, по довжині ширша, ніж по ширині, то кути накладають один на другий.

В оформленні дитячого й жіночого одягу застосовують вузькі, завширшки до 5 мм, рубчики. Їх загортають на лицевий бік і зверху прикрашають різними декоративними швами (рис. 108).

Розглянемо один з них.

Рубець з двома штапівками. Ви вже знаєте, що штапівкою в деяких областях України називають шов «строчка». Такими рубцями здавна прикрашали жіночі сорочки. Ось як виконується цей рубець. На лицевий бік загинають від краю тканини 7 мм. Потім загнутий край підгортають на 3 мм, тобто на рубець залишається 4 мм. Підгорнутий край приметують і вишивають штапівку білими або кольоровими, в тон вишивці, нитками. Перший ряд шують, відступивши від верхнього краю рубця на дві нитки, другий ряд — відступивши на дві нитки від нижнього краю (рис. 108 а). Стібки роблять невеличкі, охайні. Оздоблюють рубці й хрестиками (рис. 108 б).

Вузькі рубці на дитячому одязі, маленьких серветках оформлюють *кутиками* та *городками* (рис. 108 в, г). Серветки можна оздобити фестончатим швом, який шиється стібками «за голку» (рис. 108 д) тощо.

Зубцювання. Це обробка і водночас оздоблення окремих деталей одягу зубцями. Ними

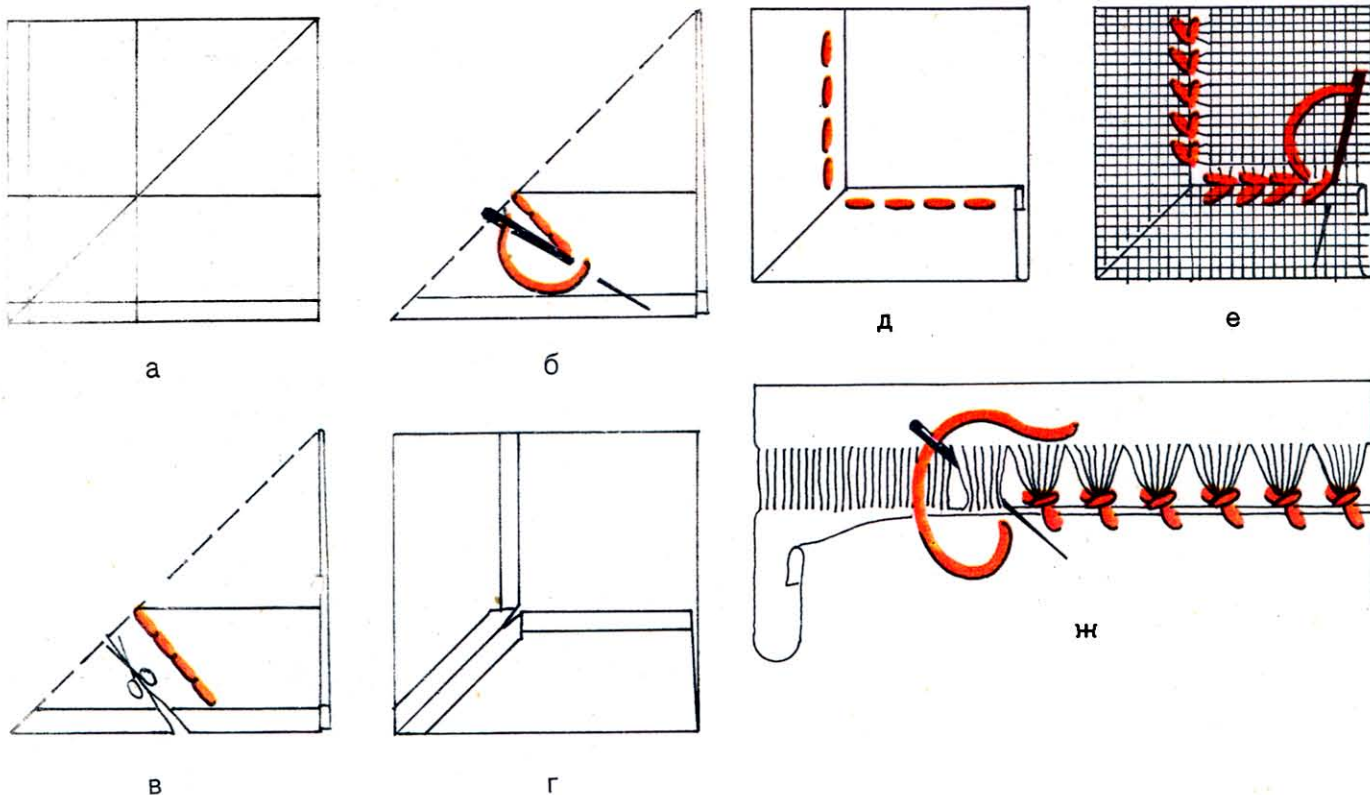

Рис. 107

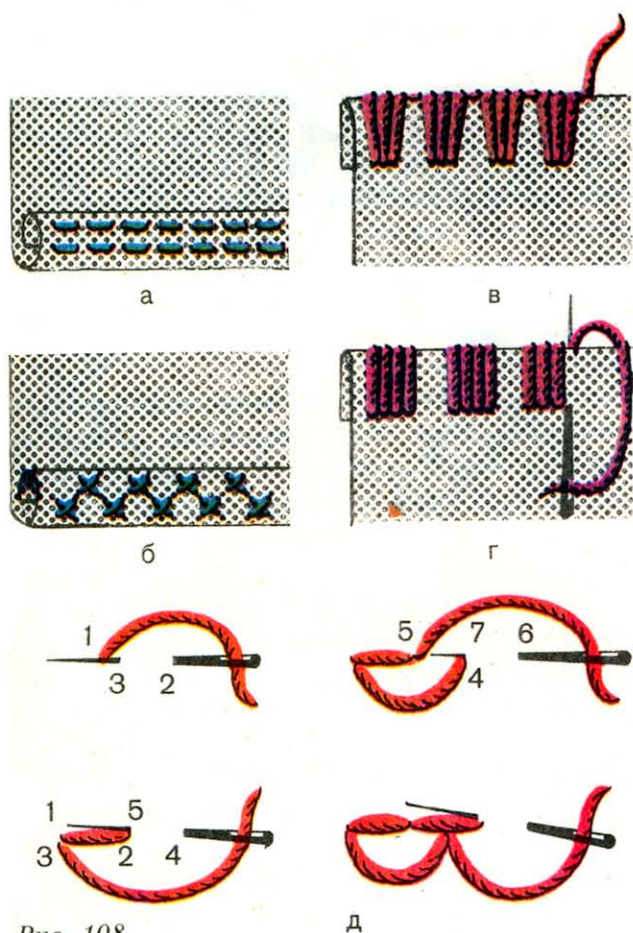

Рис. 108

оформлюють коміри й рукави жіночих та чоловічих сорочок.

Вишивають зубці білими, рідше — сірими й червоними нитками. При оформленні виробів з кольорових тканин нитки треба підбирати в тон тканини. Почнемо з найбільш поширеного на Україні *зубця з подвійним прутиком* (рис. 109). Виконується він так. Від краю тканини відступіть 1 см і витягніть три нитки для мережки. Зробіть мережку з лицевого боку, потім перегніть її уздовж, щоб утворилися зубці.

Закріпіть зубці вишивальною ниткою (через верх) в проміжках між двома зубцями. Потім з вивороту підгорніть рубець завширшки 0,5 см і закріпіть його наміткою. З лицевого боку рубець оздобте штапівкою у два ряди так, щоб стібки (по довжині) лягали між зубцями і грошивали рубець наскрізь. Зубці можна оздобити також *кривулькою* (рис. 109 а, б).

На рис. 109 в показано техніку виконання зубців *стовпчиками* та *затягуванням*, або *пухликами* (рис. 109 г).

Торочки, або *бахрома* (рис. 110). Ними оформляють краї серветок, рушників, скатертин, панно.

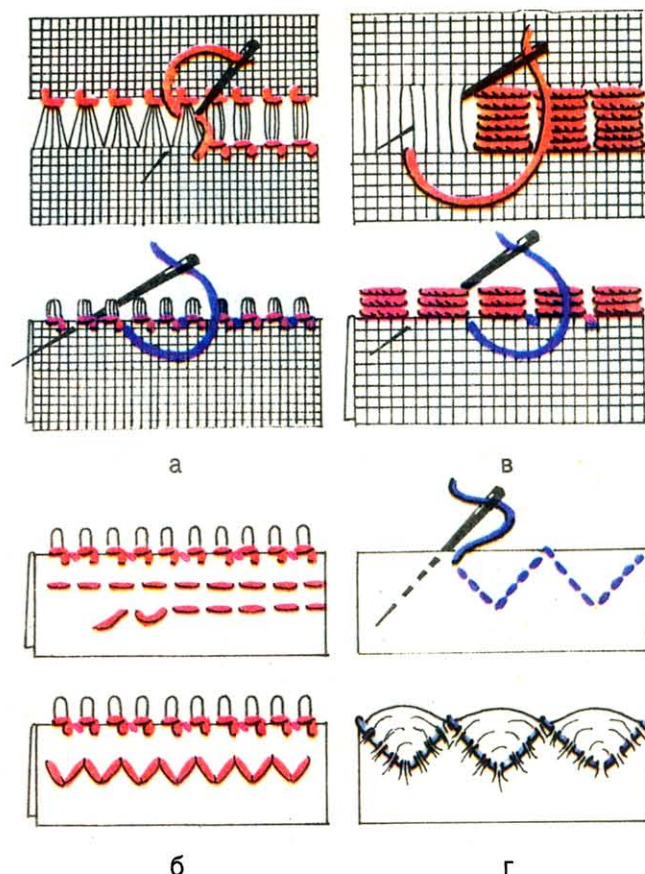

Рис. 109

На зовсім маленьких серветках квадратної чи прямокутної форми краї, як правило, не загинають. Їх обробляють торочками. Для цього на відстані 1,5—3 см від краю їх обшивають по контуру спершу стібками шва «впе-

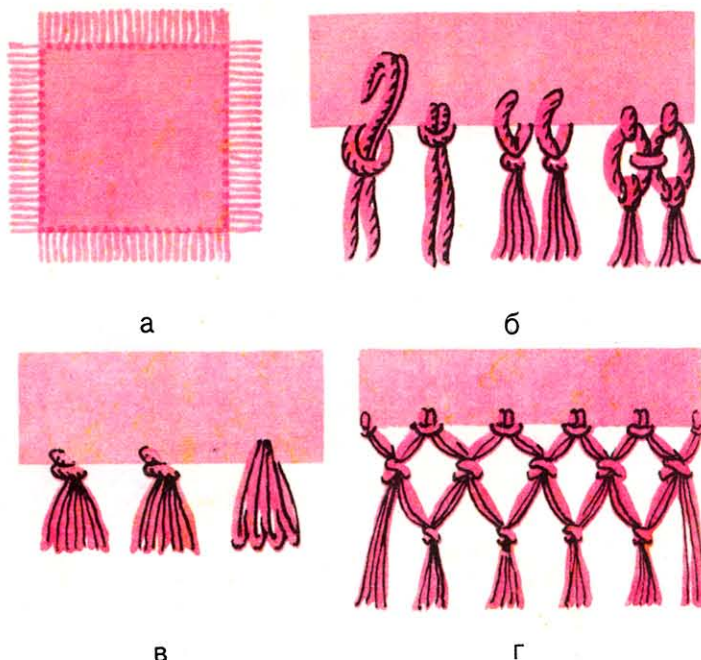

Рис. 110

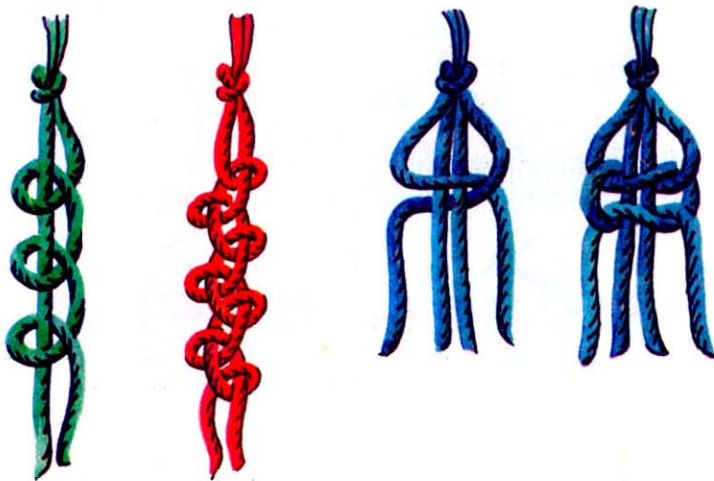

Рис. 111

ред голку» або «строчка», а потім качалочкою, петельним швом або одинарним прутиком. Коли краї обшиті, виріб випрано і випрасувано, поперечні нитки витягують. Утворюються торочки (рис. 110 а).

Висмикнуті нитки не варто викидати, вони придатуться для виготовлення китичок або ляльок-сувенірів.

Торочки можна робити й іншими способами — з кольорових ниток за допомогою голки або гачка (рис. 110 б). Окремі нитки торочок можна з'єднати в пучки, як показано на рис. 110 в, або зробити нитяні китички з петельок (рис. 110 г).

Для оформлення країв подушок, панно, плакеток часто бувають потрібні декоративні *шнури*. Їх також неважко зробити власними руками з ниток технікою макраме, як показано на рисунку 111.

ПРАННЯ ТА ПРАСУВАННЯ ВИШИТИХ ВИРОБІВ

Щоб вишитий виріб мав ошатний вигляд, його треба правильно випрати і випрасувати.

Прати вишиті речі треба дуже обережно, щоб фарба не злиняла та щоб не пошкодити ажурні вишивки. Заливати кип'ятком та виварювати можна тільки речі, вишиті білими нитками на білих лляних та бавовняних тканинах. Решту виробів краще прати в теплій воді дитячим милом, а речі, вишиті шовковими та синтетичними нитками, — навіть у мильній піні, додавши трохи солі.

Запам'ятайте — такі речі не можна намилювати і терти.

Блузку, плаття або сорочку, вишиті кольоровими нитками, перед пранням замочують у теплій содоній воді (1—2 чайні ложки солі на літр води), щоб відійшов бруд з коміра та манжетів. А вже потім перуть у мильній воді.

Після прання вироби 2—3 рази полощуть у холодній воді. При полосканні кольорових вишивок у воду додають 1—2 чайні ложки оцту, щоб надати ниткам блиску.

Якщо дозволяє тканина, вишивки після полоскання підкрохмлюють і підсинюють. Крохмаль розводять у холодній воді, а потім заварюють кип'ятком, не дуже густо. Заварений крохмаль треба обов'язково процідити крізь марлю чи сито. Якщо до крохмалю додати трохи молока, то після прасування виробу тканина блищатиме.

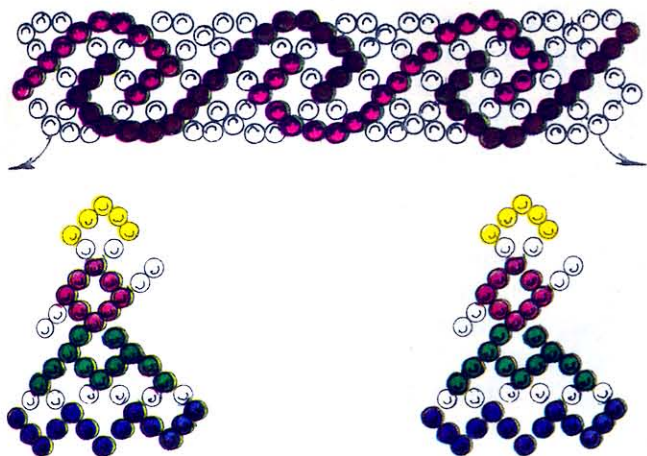
Добре віджатий виріб треба туго загорнути у волохатий рушник або простирadlo і потримати кілька хвилин. Після цього його можна прасувати. Великі речі краще просушити, але не на сонці, щоб не вигоріли нитки.

Вишиті вироби прасують з вивороту не дуже гарячою праскою на м'якій чистій тканині. Чим опукліша вишивка, тим м'якшою має бути підстилка. Щоб не було зморщок, великі речі прасують від середини до країв, а щоб випрасуваний виріб не зім'явся, його слід тримати розгорнутим доти, доки він не прохолоне. Особливо уважно й акуратно треба прасувати вироби з тонких тканин з ажурними вишивками.

НАНИЗУВАННЯ

Одним із видів старовинного мистецтва є *нанизування*. Виготовлення прикрас з дрібного намиста, бісеру й стеклярусу відомо багатьом народам світу. Кілька тисячоліть тому, разом з появою скла, прийшли вони до нас із Стародавнього Єгипту та Індії. У старовинних похованнях знаходять скляне намисто та бісер різних кольорів, розмірів і форм.

У нашій країні виготовлення прикрас з намиста та бісеру відоме з часів Київської Русі. Але найбільшого поширення здобули ці вироби наприкінці минулого та на початку нашого століття.

Вузькими й широкими стрічками та комірцями з бісеру оздоблювали одяг та головні убори, прикрашали ший, голову, коси. Робили їх довгими і короткими, плоскими та об'ємними, суцільними й ажурними, з рівними й зубчастими краями, одно- й багатобарвними. Носили по одній прикрасі або по кілька водночас.

Особливо поширеними були прикраси з бісеру на південному сході Росії, у Поволжі, Приураллі, Сибіру, на Далекому Сході й Крайній Півночі, у Середній Азії та Закавказзі, в окремих районах Білорусії та Литви. На Україні такі прикраси — *гердани* та *силянки* — дуже популярні в західних областях.

Різноманітні за формою, довжиною й шириною, місцевим колоритом, залежно від їх призначення, орнаментальних мотивів та вишуканості ці прикраси чудово поєднуються з сучасним одягом, прикрашають і доповнюють його. Виготовлення їх не потребує тривалого навчання та складних пристроїв, у чому ви можете пересвідчитися самі.

ПЕРЕЗНІМАННЯ ТА СКЛАДАННЯ УЗОРІВ

Прикраси з бісеру можна виготовляти за узорами для вишивання. При цьому слід враховувати призначення майбутнього виробу, його форму, орнаментальні мотиви та кольорові поєднання візерунка. Після того як візерунок обрано, його треба замалювати і пристосувати для нанизування.

Накресліть «канву» у вигляді косої сітки зі сторонами ромба $1\text{ см} \times 1\text{ см}$ або $1,5\text{ см} \times 1,5\text{ см}$. Для зручності та наочності на сітці викресліть кружечки, кожен з яких відповідатиме бісеринці у майбутньому виробі (рис. 112). Зразки, взяті з узору або готового виробу, перезніміть за допомогою кольорових олівців або фломастерів.

Для ланцюжків, силянок і комірців досить нанести на «канву» потрібної довжини вибраний узор або окремий рапорт орнаменту.

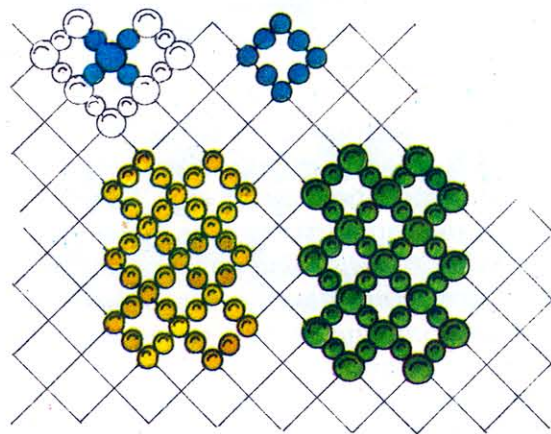

Рис. 112

ВИГОТОВЛЕННЯ АЖУРНИХ ПРИКРАС

Ці прикраси можна виготовити кількома способами. Ви познайомитеся з техніками виготовлення ажурних прикрас на зразок в'язання мережива гачком повітряними петлями, сіткою з вічками у вигляді *ромба*, *квадрата-решітки*, *бджолиних сот* (ліхтарика) (рис. 113 а). Одна сторона вічка може мати 3, 5, 7 намистинок. Чим дрібніший бісер і більша кількість намистинок у вічку, тим ажурнішою буде прикраса.

Ширина виробу залежить від кількості вічок: найвужчі нижуть у піввічка, одне віч-

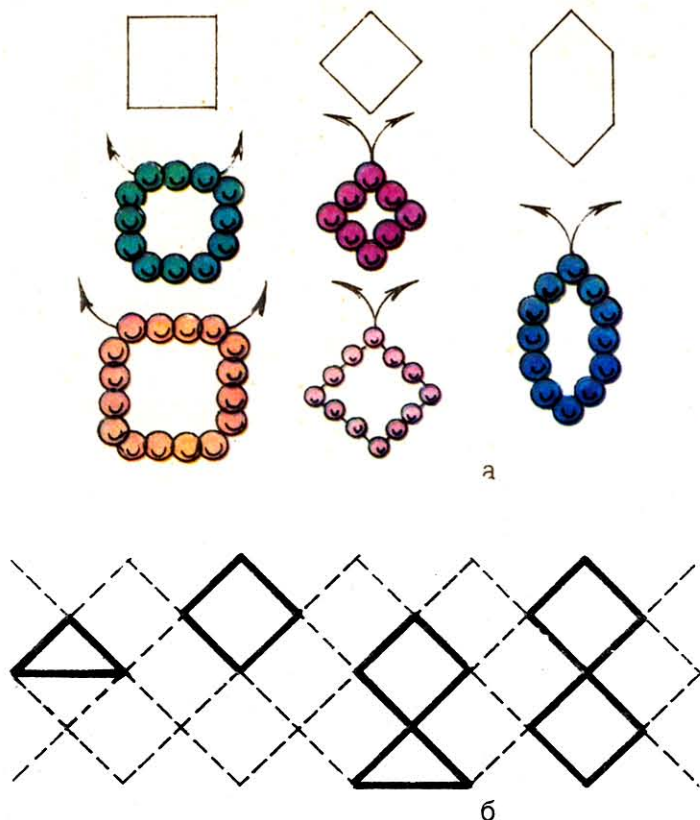

Рис. 113

ко, ширші — у півтора, два, три і більше вічка (рис. 113 б). Залежно від призначення виробу різною буде і його довжина. Під час роботи необхідно дотримуватися точного рахунку намистинок, щоб не спотворити виріб.

Ми вже говорили, що під час роботи бісер висипають на блюдця або м'яку ворсову тканину (байку, фланель), щоб було зручніше набирати намистинки на голку з ниткою. Не варто змішувати бісер різних кольорів та розмірів — це утруднює роботу. Щоб нитка під час роботи не скручувалася, її наводять. Кінці заправляють у голку. Якщо немає тонкої голки, нанизувати можна самою ниткою, змастивши її кінець клеєм або лаком для нігтів та за допомогою нитковдівача.

Закінчивши приготування, почнемо роботу.

ЛАНЦЮЖКИ ТА СИЛЯНКИ

Ланцюжками різної довжини і ширини можна оздобити одяг, прикрасити шию, чоло, головний убір.

Ланцюжок у дві нитки (рис. 114) є першою основою виготовлення багатьох народних прикрас. Для роботи потрібна нитка № 10

або № 20 завдовжки один метр, а № 30 або № 40 — складена вдвоє, з двома голками на кінцях. На середину вощеної нитки набирають парну кількість бісеринок, наприклад, чотири (1—4, рис. 114 а). Притримуючи їх пальцями лівої руки, правою протягують голку II з ниткою у першу намистинку ряду так, щоб нитки схрестилися (рис. 114 б). Стягують нитки і одержують початок ланцюжка у вигляді маленького кільця. Для другого та всіх наступних кілець набирають на голку, яка знаходиться у правій руці, дві бісеринки, а на ліву — одну (рис. 114 в) і протягують голку зліва направо через другу (останню) намистинку на голці справа, притягуючи нитки. Так продовжують нанизування до потрібної довжини.

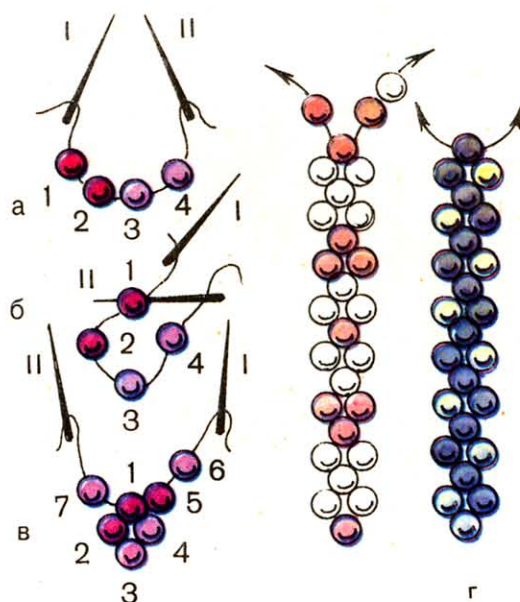

Рис. 114

Можна виготовити ланцюжок із кілець у шість намистинок для першого кільця (рис. 115). Тоді на голку, яка знаходиться справа, набирають по три, а на ліву — по дві намистинки (рис. 115 а — в).

Комбінуючи яскраві бісеринки, намистинки й стекларус, можна виготовити ланцюжки з різними орнаментами, які будуть чудовою прикрасою до блузки чи сукні (рис. 116). Якщо довгий ланцюжок оздобити на кінцях торочками, вийде гарний поясок, намисто чи стрічка на голову (рис. 117).

Силянка в одну нитку (рис. 118) може бути вузькою, у піввічка, або широкою. Спочатку спробуйте виготовити вузьку, набравши на нитку для першого ряду сім (1—7) намистинок. Голку з ниткою протягніть крізь

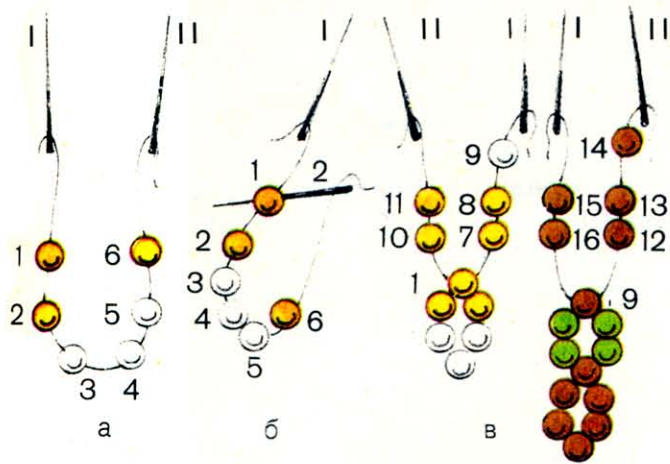

Рис. 115

Рис. 116

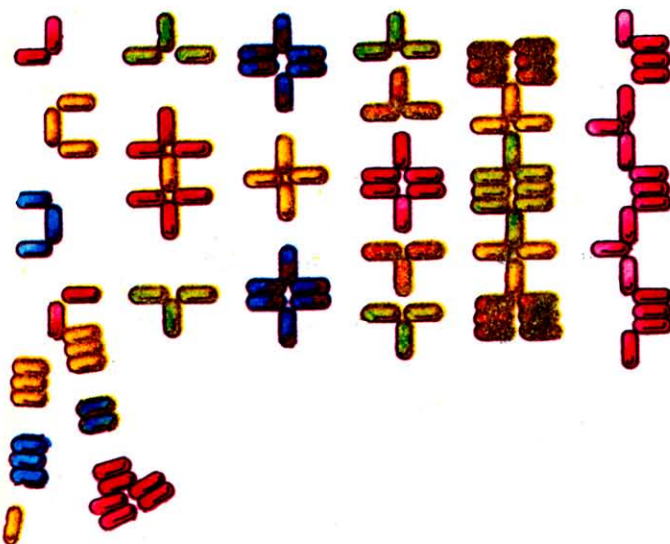

Рис. 117

першу намистинку ряду і притягніть нитки. Для другого ряду наберіть чотири намистинки (8—11) і протягніть голку з ниткою крізь шосту намистинку першого ряду (рис. 118 а, б). Третій та всі наступні ряди нижить, набираючи на робочу нитку по чотири намистинки і протягуючи голку крізь третю (передостанню) намистинку попереднього ряду (рис. 118 в, г). Не забувайте притягувати нитки, щоб намистинки не провисали і не псувався зовнішній вигляд прикраси. Спробуйте створити різноманітні узори з кольорового бісеру (рис. 118 д).

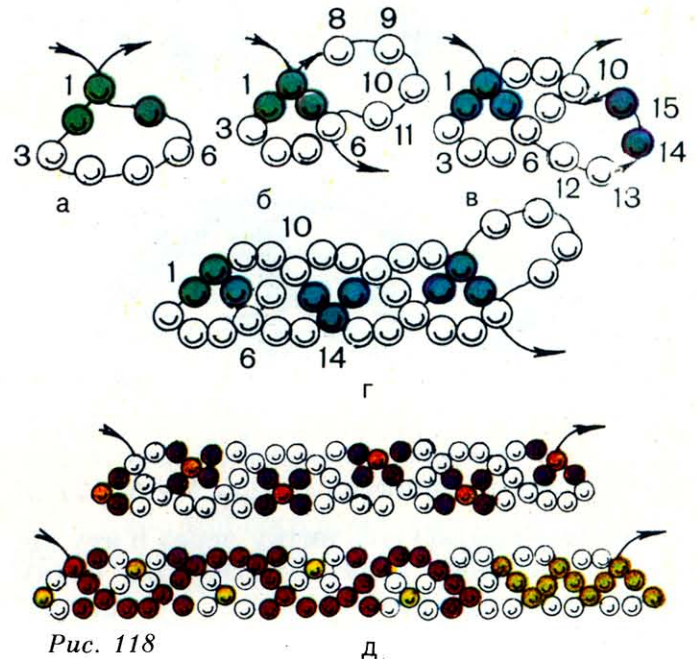

Рис. 118

Драбинка (рис. 119). Її також виконують однією голкою з ниткою. Перший ряд набирають з 12 намистинок (1—12). Протягують голку у першу намистинку ряду (рис. 119 а). Другий ряд нанизують із семи намистинок (13—19), а голку протягують крізь дев'яту

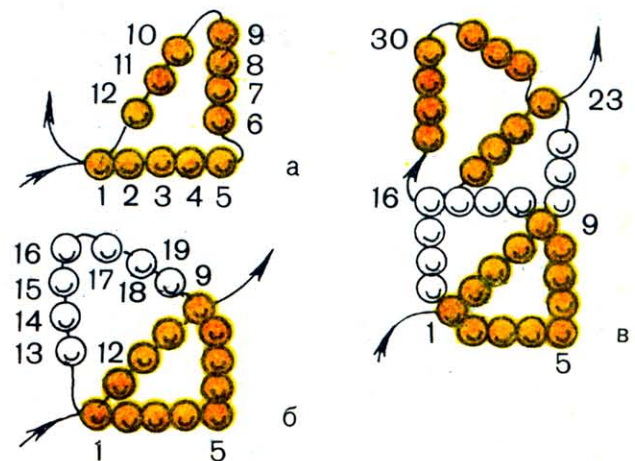

Рис. 119

намистинку першого ряду (рис. 119 б). Третій та наступні ряди нанижують з семи намистинок, а нитку протягують щоразу через четверту (середню) намистинку попереднього ряду (рис. 119 в).

Вісімка (рис. 120) — силянка завширшки «у півтора вічка» ромбом. Для першого ряду набирають на нитку одинадцять (1—11)

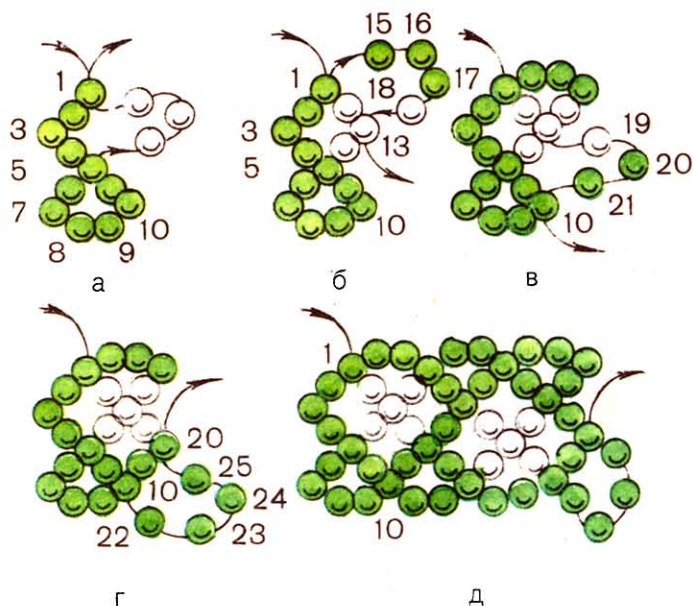

Рис. 120

бісеринок і протягують нитку через п'яту від початку першого ряду. Притягують нитку й набирають три бісеринки (12—14) для петельки другого ряду, пропускаючи голку в першу бісеринку першого ряду (рис. 120 а).

Третій ряд починають, набравши на нитку чотири намистинки (15—18), і протягують нитку крізь середню (другу) бісеринку (13) другого ряду (рис. 120 б). На закінчення третього ряду набирають ще три бісеринки

(19—21) і протягують нитку через намистинку 10 першого ряду (рис. 120 в).

Четвертий ряд починають петелькою з чотирьох бісеринок (22—25), протягуючи нитку крізь середню (другу) намистинку (20) третього ряду. Закінчують його трьома бісеринками (26—28), пропускаючи голку з ниткою крізь другу (від кінця) намистинку (17) початку третього (попереднього) ряду (рис. 120 д). П'ятий і всі наступні ряди до потрібної довжини виробу нижемо за схемою.

Ви вже, мабуть, зрозуміли: щоб краї ланцюжка були рівними, кожний ряд завжди починають петелькою з чотирьох бісеринок. Закінчивши нанизування, пришивають застібку.

Таким способом можна виготовити прикрасу на шию та чоло, зробити браслет, пасок до сукні. А узорів можна придумати безліч (рис. 121).

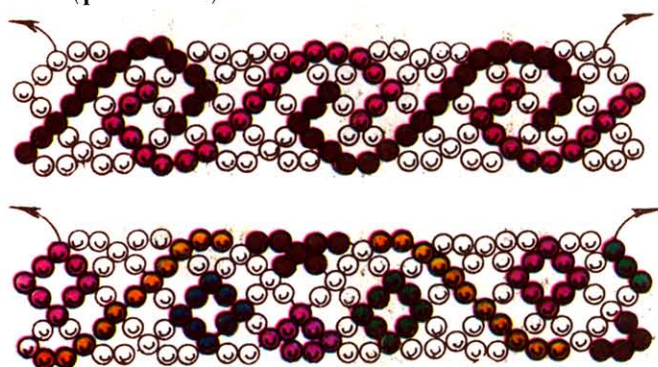

Рис. 121

КОМІРЦІ

Техніка виготовлення ажурних комірців схожа на техніку виготовлення ажурних ланцюжків «вісімка». Щоправда, у комірцях

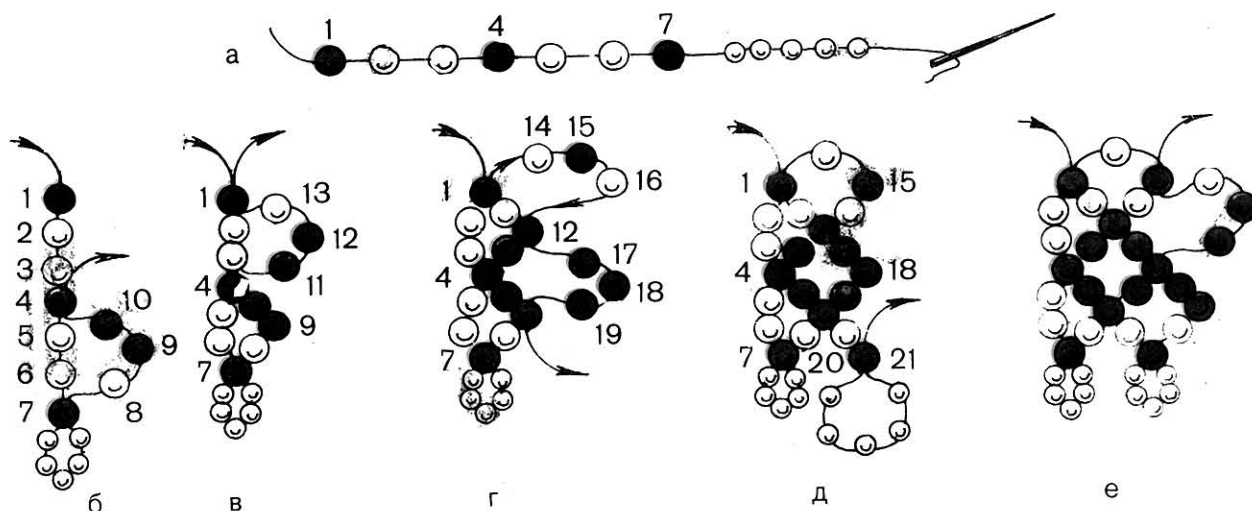

Рис. 122

верхній край рівний, а нижній трохи розширений і прикрашений торочками або висульками-петельками.

Ромб (рис. 122). Для першого ряду комірця завширшки у два вічка набирають сім (1—7) намистинок і кілька бісеринок на висульку (рис. 122 а). Протягують голку з ниткою крізь останню (сьому) намистинку першого ряду, притягують нитку і починають нанизувати другий ряд знизу догори. Для цього спочатку набирають на нитку три намистинки (8—10) для початку другого ряду і протягують нитку крізь намистинку 4 першого ряду (рис. 122 б), а потім ще три намистинки (11—13) для закінчення ряду і протягують голку крізь першу намистинку першого ряду (рис. 122 в). Третій ряд також нанижують з двох петельок по три намистинки (14—16 та 17—19), але нижуть його згори донизу, протягуючи нитку через середні намистинки (12 та 9) попереднього (другого) ряду (рис. 122 г). Закінчують кожен непарний ряд (1-й, 3-й і т. д.) двома намистинками та висулькою (рис. 122 д), яка може бути різної форми (рис. 123).

У такій послідовності нанижують четвертий і всі наступні ряди, а закінчивши роботу, пришивають застібки або скручують шнурочки-зав'язки з ниток. Узорі комірців подано на рисунку 125.

Ліхтарик, або «*соти*» (рис. 124). Такий комірець нижуть з чергування вічок, сторо-

ни яких складаються з парної кількості намистинок, наприклад, чотирьох, та з непарної — трьох.

Для першого ряду набирають на нитку одинадцять (1—11) бісеринок та якусь кількість на підвіску. Протягують голку з ниткою крізь останню (11) намистинку ряду і набирають для другого ряду двічі по чотири намистинки (12—15 та 16—19). Голку з ниткою протягують знизу вгору крізь намистинки 6 та 1 першого ряду і притягують нитку (рис. 124 а). Третій ряд (та решту непарних рядів) нанижують з двох петельок по три бісеринки (20—22, 23—25) згори донизу, протягуючи нитку через дві середні намистинки (18, 17 та 14, 13) кожної петельки попереднього (парного) ряду. Закінчують кожен непарний ряд, як і в комірцях — «ромбами», також двома бісеринками та висулькою (рис. 124 б).

Четвертий ряд нижуть, як другий, двома петельками по чотири намистинки, протягуючи нитку крізь середні намистинки третього ряду (24 і 21). У такій послідовності виготовляють комірець необхідної довжини (124 в).

Для сценічного костюма такі прикраси краще виготовляти з крупного бісеру та стеклярусу або дрібного намиста яскравих кольорів. Але пам'ятайте, що стеклярус має гострі кінці, що легко перерізають нитку, тому його краще нанизувати на волосінь.

Рис. 123

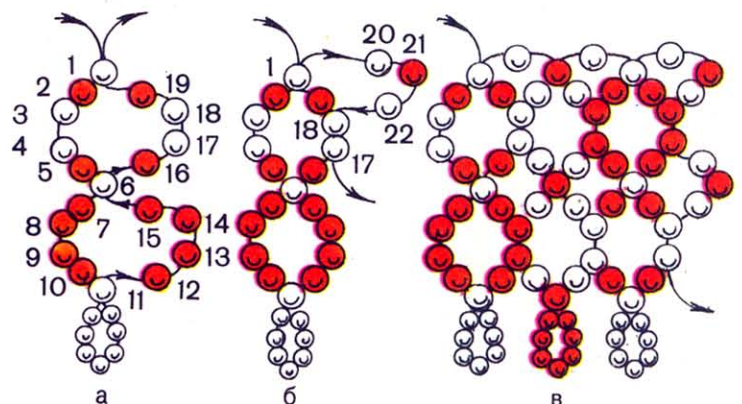
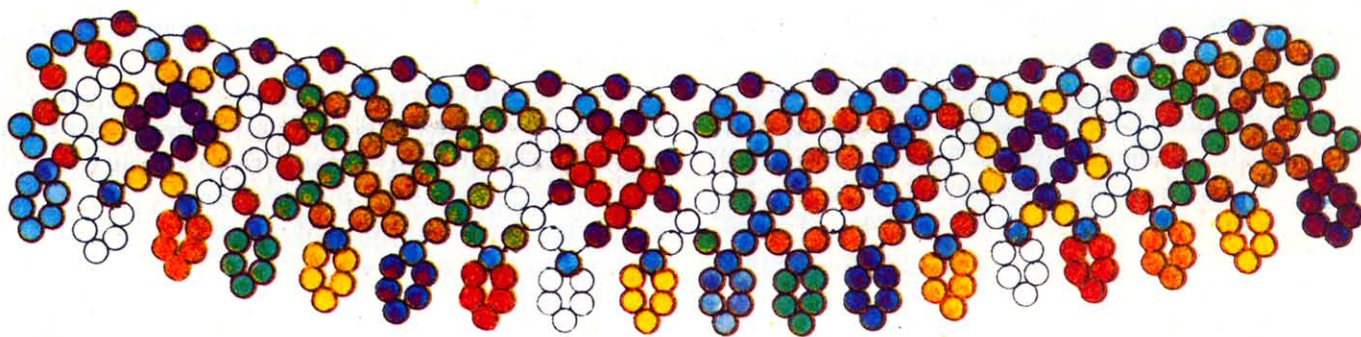
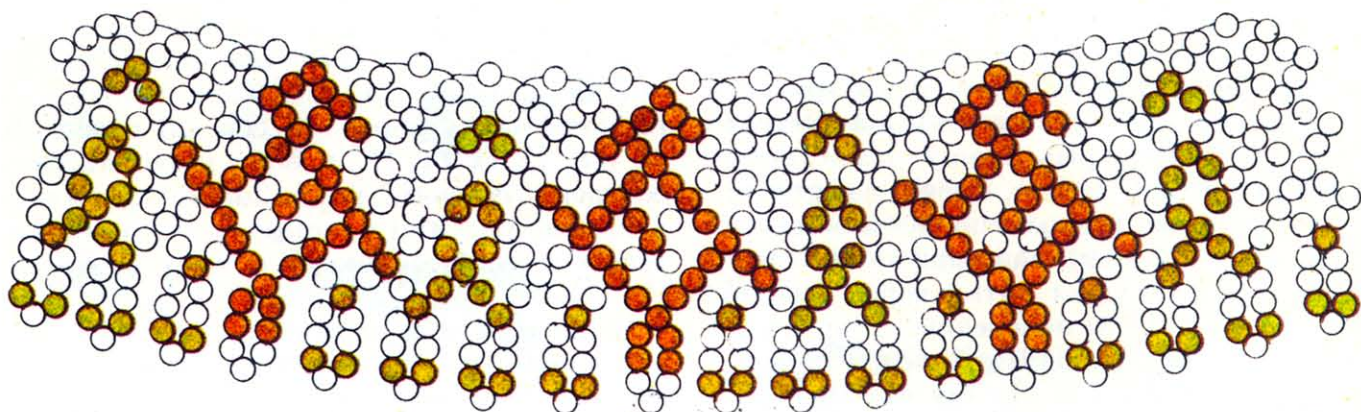
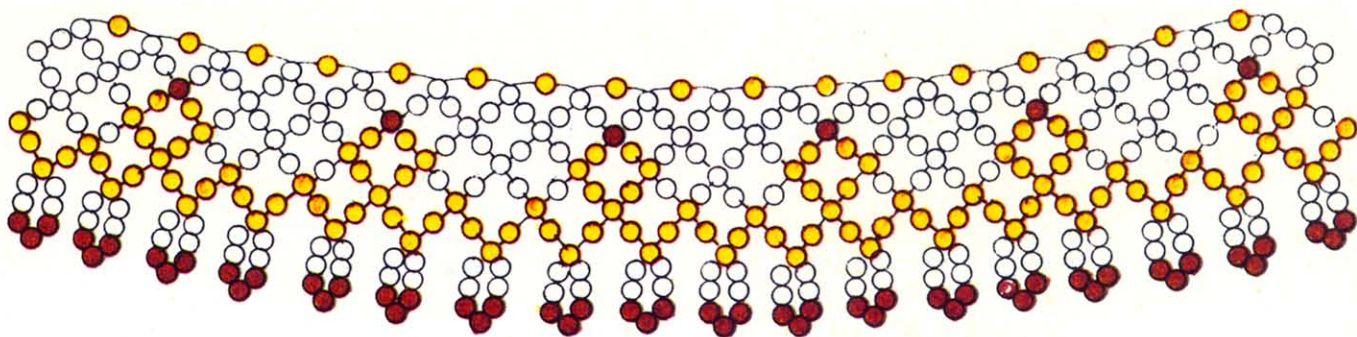

Рис. 124

З М І С Т

Перше знайомство	3
ОСНОВИ РУКОДІЛЛЯ	
Узори та їх розташування	5
Кольорові сполучення	6
Як перевести малюнок на тканину	7
Збільшення та зменшення малюнка	8
Виготовлення викройок	9
Матеріали, інструменти та пристрої	10
Куточок рукоділля	12
Фарбування ниток	13
Кілька корисних порад	14
ВИШИВАННЯ	
Види ручних швів	15
Початкові шви	16
Декоративні шви	23
Хрестикові шви	27
Вишивання гладдю	35
Лічильні шви	35
Шви вільної гладі	41
Мережки	49
Вишивка ришельє	49
Накладне шиття	53
Вишивання обкруткою	57
Килимові шви	59
Декоративні стібки	61
Вишивання намистом, бісером і стеклярусом	62
З'єднувальні та маскувальні шви	64
Обробка країв виробів	66
Прання та прасування вишитих виробів	68
НАНИЗУВАННЯ	
Перезнімання та складання узорів	69
Виготовлення ажурних прикрас	69
Ланцюжки та силянки	70
Комірці	72

НАУЧНО-ПОПУЛЯРНОЕ ИЗДАНИЕ

Литвинец Элла Никитична

ИГОЛКИ, НИТКИ, БУСИНКИ

Научно-популярная книга

(На украинском языке)

Для среднего школьного возраста

Художник Шульга Наталия Ивановна

Издание второе, дополненное

Киев «Веселка»

Редактор Л. С. Каткова

Художний редактор Є. О. Ільницький

Технічні редактори К. П. Дворська, Ф. Н. Резник

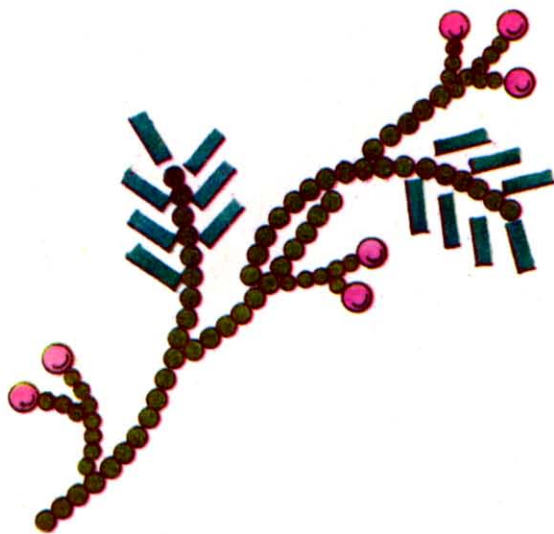
Коректори А. В. Василюк, Н. В. Зубанюк

ИБ 4816

Здано на виробництво 01.07.88. Підписано до друку 13.01.89.
Формат 60×90/8. Папір офсетний № 2. Гарнітура бодоні.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 10. Умовн. фарб.-відб. 40.
Обл.-вид. арк. 9.05. Тираж 150 000 пр. Зам. 8—2138. Ціна 60 к.

Орден Дружби народів видавництво «Веселка»,
252655, Київ, МСП, Мельникова, 63.

Головне підприємство республіканського
виробничого об'єднання «Поліграфкнига»,
252057, Київ-57, Довженка, 3.

Литвинець Е. М.

Л64 Голки, нитки, намистинки: Наук.-попул. кн.: Для
серед. шк. в²ху / Худож. Н. І. Шульга.— Вид. 2-ге,
доп.— К.: Веселка, 1989.— 75 с.: іл.

ISBN 5-301-00278-3

Книжка для юних рукодільниць. Містить поради, велику кількість візерунків,
якими можна оздобити одяг та предмети домашнього вжитку.

Л 4802050000—095 22.89.
М206(04)—89

ББК 37.248

